

Літаратурнае мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 15 (2541)
ПЯТНІЦА
9
красавіка 1971

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

Таварышы Л. І. Брэжнеў, А. М. Касыгін, М. В. Падгорны, П. М. Машэраў сярод дэлегатаў ад Беларускай партыйнай арганізацыі. Фота Л. ПАПКОВІЧА І Л. ЭПДЗІНА.

МАСКВА, XXIV З'ЕЗД КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ САВЕЦКАГА САЮЗА

Мікола НАВІЦКІ

КАМУНІСТ

Калі выбраў шлях, што камяніст,	На сябе ён выкліча агонь,—
Што ідзе праз непагадзь, зіму —	Абароніць ад агню планету.
Скажучь людзі: ён жа камуніст.	А калі ўзышоў на п'едэстал—
Гэткім і належыць быць яму.	Гэтым ён нікога не здзівіў:
Ён сабе не выклапача бронь.	Ён заўжды быў стойкім, як метал,
Ленінскаю праўдаю сагрэты,	Як граніт, заўжды ён цвёрдым быў!

Група пасланцоў беларускіх камуністаў.

Гучыць прывітанне савецкіх воінаў.

ДЫРЭКТЫВЫ XXIV З'ЕЗДА КПСС ПА ПЯЦІГАДОВЫМ ПЛАНЕ РАЗВІЦЦА НАРОДНАЙ ГАСПАДАРКІ СССР НА 1971—1975 гады

ДАКЛАД СТАРШЫНІ САВЕТА МІНІСТРАЎ СССР тав. А. М. КАСЫГІНА 6 красавіка 1971 года

Цэнтральны Камітэт КПСС прадставіў на разгляд з'езда праект Дырэктыў па пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1971—1975 гады, сказаў тав. А. М. Касыгін. У гэтым дакуменце атрымала далейшае развіццё распрацаваная XXIII з'ездам і пленумамі ЦК КПСС эканамічная палітыка партыі, якая вызначыла задачы сучаснага этапу камуністычнага будаўніцтва і шляхі іх вырашэння.

У справаздачным дакладзе Цэнтральнага Камітэта, з якім выступіў Генеральны сакратар ЦК КПСС Л. І. Брэжнеў, усебакова абагульнены вопыт, набыты партыяй пасля XXIII з'езда, і выкладзены асноўныя пытанні эканамічнай палітыкі партыі на сучасным этапе. У дакладзе дадзены марксісцка-ленінскі аналіз міжнароднага і ўнутранага становішча, разгледжаны пытанні ўнутрыпартыйнага жыцця, а таксама задачы далейшага ўмацавання сусветнай сістэмы сацыялізма, развіцця міжнароднага камуністычнага і рабочага руху і ўмацавання дружалюбных сувязей нашай партыі з брацкімі партыямі іншых краін.

Мінулае пяцігоддзе прадэманстравала ўзростную віруючую ролю партыі ў жыцці савецкага грамадства, узмацнілася яе ідэйная і арганізацыйная згуртаванасць, яшчэ больш умацаваліся сувязі з народам. Партыя з годарам выконвае высокую місію баявога авангарда савецкага народа.

Ленінская знешняя палітыка, якая паслядоўна праводзіцца партыяй, забяспечыла ў вельмі складаным міжнародным становішчы ўмацаванне пазіцыі сацыялізма. Нягледзячы на ўзмацненне процістаяння агрэсіўных імперыялістычных сіл, атрыманы новыя перамогі ў барацьбе за мір, за свабоднае развіццё ўсіх народаў, за сацыяльны прагрэс.

Абмеркаванне справаздачнага даклада ЦК КПСС на нашым з'ездзе ярка і пераканаўча прадэманстравала высокую ідэйную згуртаванасць

радоў нашай партыі, вялікае яднанне ўсіх народаў нашай краіны з ленінскай партыяй і з Цэнтральным Камітэтам. Высокая ацэнка дзейнасці ЦК, дадзена ў выступленнях дэлегатаў з'езда на дакладзе Л. І. Брэжнева, канкрэтнасць, змястоўнасць, ідэйна-палітычная накіраванасць гэтых выступленняў глыбока і ўсебакова раскрываюць велізарную работу, якую праводзіць партыя ва ўсіх галінах матэрыяльнага і духоўнага жыцця нашага грамадства.

Магутнасць першай у свеце сацыялістычнай дзяржавы, створанай доблеснай стваральнай працай савецкага народа, усяляе гордасць і надзею ў сэрцы працоўных усіх краін.

Вялікай моце — стварэнню камуністычнага грамадства падпарадкаваны нашы планы гаспадарчага будаўніцтва. Прадстаўлены праект Дырэктыў па дзевятым пяцігадовым плане абмярноваўся на з'ездзе кампартый саюзных рэспублік, на крайвых, абласных, гарадскіх і раённых партыйных канферэнцыях, у партыйных арганізацыях, на сходах працоўных і ў друку. Ва ўсіх выступленнях выказана аднадушнае адабрэнне ліній партыі па будову матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізма, паскоранае развіццё эканомікі, далейшае павышэнне ўзроўню жыцця народа. Было выказана шмат карысных і глыбокіх меркаванняў па пытаннях эканамічнага, сацыяльнага і культурнага развіцця. Усе яны будуць уважліва вывучаны. Адны з іх, як відаць, атрымаюць адлюстраванне ў Дырэктывах з'езда, другія будуць улічаны пры складанні і практычным ажыццяўленні пяцігадовага плана.

Абмеркаванне праекта Дырэктыў сведчыць аб глыбокім разуменні і гарачай падтрымцы шырокай масай працоўных палітыкі нашай партыі, аб іх актыўным удзеле ў вырашэнні нарыхтых праблем развіцця савецкага грамадства. У гэтым гарантыя таго, што велічная праграма новай шціркова будзе паспяхова выканана.

роўя. Расшырана сетка бальніц, паліклінік і іншых лячэбна-прафілактычных устаноў, санаторыяў, курортаў і дамоў адпачынку. Больш стала дашкольных дзіцячых устаноў. Цяпер у некаторых гарадах і прамысловых цэнтрах патрэбнасць у дзіцячых установах задаволена.

Адным з важных сацыяльных мерапрыемстваў у мінулым пяцігоддзі з'явіўся планамеры перавод рабочых і служачых на пяцідзённую работу тыдзень з двума выходнымі днямі. Павялічана мінімальна працягласць аплатнага водпуску рабочых і служачых.

Высокія тэмпы росту нацыянальнага даходу і павышэння жыццёвага ўзроўню народа дасягнуты на аснове паспяховага развіцця сацыялістычнай вытворчасці, чаму ў значнай меры садзейнічала гаспадарчая рэформа, адобраная XXIII з'ездам КПСС.

Агульны аб'ём прамысловай вытворчасці склаў у 1970 годзе 373 мільярды рублёў, гэта значыць узрос за пяцігоддзе ў паўтара раза.

Прамоўца даў характарыстыку буйным змянам, якія адбыліся ў прамысловасці.

Мінулая пяцігодка ўнесла вялікія змены ў жыццё сацыялістычнай вёскі. Праведзена значная работа па ўмацаванні матэрыяльна-тэхнічнай базы калгасаў і саўгасаў. Зроблен буйны крок у электрыфікацыі вёскі. Праведзены ў вялікім аб'ёме меліярацыйныя работы. Значна павялічана пастаўка калгасам і саўгасам сельскагаспадарчай тэхнікі, угнаенняў, хімікаліяў. Узнята ўраджайнасць сельскагаспадарчых культур і прадукцыйнасць жывёлагадоўлі, павялічаны аб'ём вытворчасці ўсіх прадуктаў сельскай гаспадаркі. Гэта дало магчымасць павялічыць дзяржаўныя закупкі збожжжа, тэхнічных культур, малака, мяса і іншых прадуктаў.

Развіццё сацыялістычнай прамысловасці, сельскай гаспадаркі, уздым дабрабыту народа былі б немагчымыя без ажыццяўлення шырокай праграмы капітальнага будаўніцтва. Асноўныя вытворчыя фонды краіны павялічыліся за пяцігоддзе амаль у паўтара раза. Агульны аб'ём капітальных укладанняў у народную гаспадарку склаў 352 мільярды рублёў (у цэнах 1969 года). Гэта амаль столькі, колькі было ўкладана за восем папярэдніх гадоў. Такія маштабы нашага росту.

Тэхнічны прагрэс, удасканаленне арганізацыі вытворчасці і павышэнне кваліфікацыі работнікаў садзейнічалі паскарэнню тэмпаў росту прадукцыйнасці грамадскай працы. У цэлым у народнай гаспадарцы прадукцыйнасць грамадскай працы павялічылася на 37 працэнтаў супраць 29 працэнтаў у сёмым пяцігоддзі. Рост вытворчасці прадукцыі прамысловасці і сельскай гаспадаркі ўсё ў большай меры павінен адбывацца за кошт павышэння прадукцыйнасці працы. Гэта асноўны шлях развіцця сацыялістычнай эканомікі.

Развіццё нашай эканомікі цесна звязана з буйнымі дасягненнямі савецкай навукі. Вялікая роля вучоных у стварэнні новых машын, сінтэтычных матэрыялаў, электроннай тэхнікі. Значныя навуковыя вынікі дасягнуты ў галіне матэматыкі, фізікі, хіміі, геалогіі, біялогіі, даследавання космасу.

Цэнтральны Камітэт партыі і Саветкі ўрад удзялялі і пастаянна ўдзяляюць увагу ўмацаванню абароназдольнасці краіны, развіццю абароннай прамысловасці. Да гэтага нас абавязваюць сучаснае міжнароднае становішча, інтарэсы бяспекі нашай Радзімы. На аснове апошніх дасягненняў навукі і тэхнікі распрацаваны і выпускаюцца многія новыя віды сучаснага ўзбраення, павышаны баявыя і тэхнічныя якасці зброі. Мы можам далажыць з'езду, што Саветкі ўзброеныя Сілы аснашчаны найвышэйшай баявой тэхнікай самага высокага класа.

Пяцігадовы план выкананы па асноўных паказчыках. Аднак, адзначыў тав. А. М. Касыгін, не поўнасцю выканані план будаўнічых міністэрстваў, а таксама не поўнасцю ўведзены ў дзеянне магутнасці па здабычы вугалю, вытворчасці пракату чорных металаў, хімічных валокнаў, пластыка, грузавых аўтамабіляў, трактараў, цэлолозы, цэменту і рад аб'ектаў лёгкай і харчовай прамысловасці. Гэта сказалася на невыкананні заданняў па выпуску асобных відаў прадукцыі. Недавыкананы заданні па росце прадукцыйнасці працы ў прамысловасці, сельскай гаспадарцы і асабліва ў будаўніцтве.

Нельга не ўлічваць, што эканамічнае развіццё краіны ў перыяд восьмай пяцігодкі праходзіла ва ўмовах абвостранага міжнароднага становішча. Гэта выклікала неабходнасць правядзення дадатковых мер абароннага характару, якія запатрабавалі некаторага адцягнення сродкаў і сіл.

Разам з тым у нас ёсць няшмала недахопаў, прычыны якіх нельга прызнаць аб'ектыўнымі. Гэтыя недахопы былі выяўлены на снежанскім (1969 год) пленуме ЦК КПСС. Цэнтральны Камітэт партыі падвергнуў крытыцы парушэнні дзяржаўнай дысцыпліны некаторымі гаспадарчымі кіраўнікамі: невыкананне планаў, заданняў па наапераваных пастаўках, аслабленне пачуцця адказнасці перад народам.

I. ВЫНІКІ ВЫКАНАННЯ ВОСЬМАГА ПЯЦІГАДОВАГА ПЛАНА

Дакладчык далажыў асноўныя вынікі выканання восьмага пяцігадовага плана і тры змены, якія адбыліся за гэты перыяд у нашай эканоміцы.

Важнейшыя вынікі мінулага пяцігоддзя заключаюцца ў тым, што палітычныя і асноўныя сацыяльна-эканамічныя задачы, намечаныя XXIII з'ездам нашай партыі, былі паспяхова вырашаны.

У палітычным жыцці краіны за гады пяцігодкі адбылося далейшае ўмацаванне сацыялістычнага ладу, ідэйна-палітычнага адзінства грамадства, згуртаванасці савецкага народа вакол Камуністычнай партыі, яе Цэнтральнага Камітэта. Яшчэ больш умаццелі саюз рабочага класа і селянства, дружба і брацкае супрацоўніцтва ўсіх народаў Савецкага Саюза. Далейшае развіццё атрымала сацыялістычная дэмакратыя.

У галіне эканамічнага развіцця. Выкананне плана восьмай пяцігодкі ўзляло народную гаспадарку на больш высокую ступень. Былі паскораны тэмпы навукова-тэхнічнага прагрэсу, росту вытворчасці і прадукцыйнасці працы. Узрасла эфектыўнасць грамадскай вытворчасці, палепшана галіновая структура народнай гаспадаркі, створаны ўмовы для далейшага ўздыму ўсёй эканомікі краіны.

У сацыяльнай галіне — павысіліся матэрыяльны дабрабыт і культурны ўзровень жыцця насельніцтва. Палепшылася прафесіянальна-тэхнічная падрыхтаванасць рабочых і калгаснікаў. Як і раней, у краіне была забяспечана поўная занятасць працаздольнага насельніцтва. Зроблен важны крок у вырашэнні такіх карэных сацыяльных задач, як паступовае пераадоленне істотных адрозненняў паміж горадам і вёскай, паміж фізічнай і разумовай працай.

Дасягнуты велізарныя поспехі ва ўсіх галінах развіцця нашага грамадства. Яно стала яшчэ больш аднародным, гарманічным, згуртаваным і магутным.

Паскарэнню тэмпаў росту нацыянальнага даходу, адзначыў дакладчык, удзялялася асабліва ўвага. Калі ў сёмай пяцігодцы нацыянальны даход узрос на 32 працэнты, то ў восьмай пяцігодцы ён павялічыўся на 41 працэнт.

Забяспечэнне высокіх тэмпаў росту нацыянальнага даходу і яго правільнае размеркаванне ў інтарэсах ўмацавання магутнасці краіны і росту дабрабыту працоўных — карэнная праблема нашага планавання. Пытанні вызначэння аб'ёмаў вытворчасці і пытанні размеркавання нацыянальнага даходу штогод разглядаліся Цэнтральным Камітэтам партыі і ўрадам пры распрацоўцы народнагаспадарчых планаў і дзяржаўных бюджэтаў, былі прадметам абмеркавання на пленумах ЦК КПСС і на сесіях Вярхоўнага Савета СССР.

Гаворачы аб выкарыстанні нацыянальнага да-

ходу, тав. А. М. Касыгін падкрэсліў, што рост і размеркаванне яго ў інтарэсах працоўных далі магчымасць паспяхова вырашыць сацыяльныя задачы, намечаныя Дырэктывамі XXIII з'езда на восьмую пяцігодку.

Планам прадугледжвалася павялічыць за пяцігоддзе сярэдняю заробіточную плату рабочых і служачых не менш чым на 20 працэнтаў, фактычна ж яна ўзрасла на 26 працэнтаў. Грашовыя і натуральныя даходы калгаснікаў ад грамадскай гаспадаркі прадугледжвалася павялічыць на 35—40 працэнтаў, фактычна яны ўзраслі на 42 працэнты. Рэальныя даходы на душу насельніцтва павялічыліся ў мінулым пяцігоддзі на 33 працэнты супраць 19 працэнтаў у сёмай пяцігодцы. Мы можам з задавальненнем адзначыць, што заданне XXIII з'езда КПСС па росце рэальных даходаў насельніцтва перавыканана.

Важным паказчыкам росту матэрыяльнага дабрабыту народа з'яўляецца павелічэнне аб'ёму рознічнага тавараабароту. У 1970 годзе ён дасягнуў 153,6 мільярда рублёў, гэта значыць павялічыўся ў параўнанні з 1965 годам на 48,4 працэнта. Аднак рост вытворчасці некаторых тавараў адставаў ад павелічэння грашовых даходаў насельніцтва.

Пры складанні пяцігадовага плана неабходна дадаткова разгледзець усе магчымасці, якія дазволілі б у бліжэйшыя гады забяспечыць больш поўнае задавальненне попыту насельніцтва ў таварах.

XXIII з'езд КПСС паставіў у якасці адной з буйных задач восьмай пяцігодкі значнае павелічэнне жыллёвага будаўніцтва. У мінулай пяцігодцы па гэтыя мэты выдаткавана каля 60 мільярдаў рублёў. Пабудавана 11 мільянаў 350 тысяч кватэр. Як паказвае міжнародная статыстыка, у свеце няма другой краіны, у якой за апошнія пяць гадоў была б пабудавана такая колькасць кватэр. Але мы не можам яшчэ сказаць, што ўсё насельніцтва нашай краіны нармальна забяспечана жыллем. Гэта праблема і на наступныя гады застаецца адной з сур'ёзных праблем.

Шмат зроблена для палепшэння культурна-бытавых умоў жыцця насельніцтва. Расшырылася сетка тэатраў, кінатэатраў, клубаў, бібліятэк. Значна выраслі тыражы газет, кніг, часопісаў. Шырока ўвайшлі ў быт тэлевізары, радыёпрыёмнікі, халадзільнікі, пральныя машыны, электрычныя прыборы. Колькасць газіфікаваных кватэр павялічылася больш чым удвая.

Вялікая работа праведзена ў галіне народнай асветы. Паводле даных перапісу 1939 года, сярод усяго працоўнага гарадскога насельніцтва СССР асоб з сярэдняй (поўнай і няпоўнай) і вышэйшай адукацыяй было 24,2 працэнта, а ў вёсцы толькі 6,3 працэнта. Нерапіс, праведзены ў 1970 годзе, паказаў, што сярэдняю і вышэйшую адукацыю маюць 75 працэнтаў працоўных горада і больш як 50 працэнтаў працоўных вёскі.

Значныя нашы поспехі і ў развіцці аховы зда-

Партыя патрабуе ад кожнага кіраўніка высокага ўсведамлення свайго абавязку перад народам, дзяржаўнага падыходу да вырашэння эканамічных задач, паставіўшых перад сабой аб'явіўшы ўмоў працы работнікаў, штодабнай настойлівай барацьбы за павышэнне сацыялістычнай дысцыпліны, за рацыянальную арганізацыю працы вы-

творчасці і кіравання, за хуткае ўкараненне дасягненніх навукі і тэхнікі ў вытворчасці.

Калі падвесці агульны вынік, то можна сказаць: наша краіна ў палітычных, эканамічных і сацыяльных адносінах паспяхова рухаецца наперад па шляху камуністычнага будаўніцтва.

II. АСНОЎНЫЯ САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНЫЯ ЗАДАЧЫ ДЗЕВЯТАГА ПЯЦІГАДОВАГА ПЛАНА

Праект Дырэктывы — гэта праграма ажыццяўлення эканамічнай палітыкі партыі, вырашэння важнейшых сацыяльна-эканамічных праблем на сучасным этапе развіцця сацыялістычнага грамадства.

Дзевяты пяцігадовы план будзе важным этапам у далейшым руху савецкага грамадства па шляху да камунізму, у будаўніцтве яго матэрыяльна-тэхнічнай базы, на ўзмацаванні эканамічнай і абарончай магутнасці краіны. Галоўная задача пяцігодкі заключаецца ў тым, каб забяспечыць значны ўздым матэрыяльнага і культурнага ўзроўню жыцця народа на аснове высокіх тэмпаў развіцця сацыялістычнай вытворчасці, павышэння яе эфектыўнасці, навукова-тэхнічнага прагрэсу і паскарэння росту прадукцыйнасці працы.

У дзевятай пяцігодцы сярэднегадавы аб'ём нацыянальнага даходу дасягне 325 мільярдаў рублёў супраць 233 мільярдаў рублёў у восьмай пяцігодцы, а ў цэлым за дзевятае пяцігоддзе ён складзе 1 трыльён 625 мільярдаў рублёў. У гэтым заключаецца матэрыяльная аснова ажыццяўлення задач дзевятага пяцігадовага плана.

З задач і умоў сучаснага этапу камуністычнага будаўніцтва вынікаюць наступныя асноўныя, арганічна звязаныя адна з адной асаблівасці новай пяцігодкі:

па-першае, яшчэ большы паварот усёй народнай гаспадаркі да павышэння дабрабыту народа, да паліпшэння ўмоў яго працы і быту. Для мінулай і новай пяцігодкі характэрна значнае павелічэнне рэсурсаў, якія накіроўваюцца дзяржавай на павышэнне народнага дабрабыту;

па-другое, узмацненне інтэнсіфікацыі усёй грамадскай вытворчасці і павышэнне яе эфектыўнасці на аснове істотнага паскарэння навукова-тэхнічнага прагрэсу.

У новай пяцігодцы захавацца **высокія тэмпы развіцця усёй народнай гаспадаркі**. Нацыянальны даход краіны ўрасце за пяцігоддзе на 37—40 працэнтаў, аб'ём прамысловай прадукцыі — на 42—46 працэнтаў, сярэднегадавы аб'ём прадукцыі сельскай гаспадаркі — на 20—22 працэнтаў. Прадугледжваецца павелічэнне за пяцігоддзе вытворчасці сродкаў вытворчасці на 41—45 працэнтаў, а вытворчасці прадметаў спажывання на 44—48 працэнтаў.

У праекце Дырэктывы поўнасцю ўлічаны заданні, устаноўленыя ліпенскім (1970 год) Пленумам ЦК КПСС, які вызначыў галоўныя напрамкі развіцця сельскай гаспадаркі.

Трэба падкрэсліць, што ніколі яшчэ па развіцці сельскай гаспадаркі і галін, звязаных з вытворчасцю тавараў для насельніцтва, не накіроўваліся такія велізарныя грашовыя і матэрыяльныя рэсурсы, як у гэтай пяцігодцы.

У дзевятым пяцігоддзі будзе зроблен **буйны крок на шляху рэалізацыі дасягненняў навукова-тэхнічнай рэвалюцыі, якая аказвае ўсё большы ўплыў на грамадскую вытворчасць**. Навукова-тэхнічная рэвалюцыя адкрывае магчымасці радыкальнага пераўтварэння метадаў вытворчасці, стварэння прынцыпова новых, высокапрадукцыйных прыладаў працы, прагрэсіўных матэрыялаў, выклікае да жыцця новыя галіны, забяспечвае набаванне раней магчымасці павышэння эфектыўнасці усёй вытворчай дзейнасці.

У паскарэнні тэхнічнага, эканамічнага і сацыяльнага прагрэсу вялікая роля нашай **навукі**. Сваё ролю навука можа паспяхова выконваць, калі забяспечваецца хуткае ажыццяўленне ўсяго комплексу работ — ад навуковых даследаванняў і тэхнічных рашэнняў да ўкаранення вынікаў іх у вытворчасць.

Узяты партыяй курс на **інтэнсіфікацыю вытворчасці** вызначае неабходнасць значнага павышэння прадукцыйнасці грамадскай працы, эканоміі сярэдняй і матэрыялаў, паліпшэння выкарыстання вытворчых фондаў, павышэння эфектыўнасці капітальных укладанняў на аснове ўкаранення новай тэхнікі, навуковай арганізацыі вытворчасці і ўдасканалення метадаў кіравання народнай гаспадаркай.

На дзевятае пяцігоддзе намечана павышэнне **прадукцыйнасці працы ў прамысловасці** на 36—40 працэнтаў супраць 32 працэнтаў у мінулай пяцігодцы. У калгасах і саўгасах прадукцыйнасць працы трэба будзе павысіць на 37—40 працэнтаў у параўнанні з 35 працэнтамі ў 1966—1970 гадах. У будаўніцтве прадукцыйнасць працы павысіцца на 36—40 працэнтаў супраць 22 працэнтаў у папярэднім пяцігоддзі. Гэтыя заданні маюць рашучае значэнне для усёй нашай праграмы развіцця народнай гаспадаркі. Уздым народнага дабрабыту непасрэдна залежыць ад росту прадукцыйнасці працы. За кошт павышэння пра-

дукцыйнасці працы ў дзевятай пяцігодцы мы павінны атрымаць 80—85 працэнтаў усёго прыросту нацыянальнага даходу.

Намечана ажыццявіць вялікія мерапрыемствы па **зніжэнні матэрыялаёмкасці прадукцыі**. Гэта велізарны рэзерв нашай эканоміі, які выкарыстоўваецца яшчэ далёка недастаткова.

Неабходна правесці вялікую работу па **паліпшэнні выкарыстання вытворчых магутнасцей і асноўных фондаў**. Трэба сказаць, што ў радзе галін на многія прадпрыемствах усё яшчэ мае месца зніжэнне фондааддачы, гэта значыць змяншэнне выпуску прадукцыі на адзін рубель асноўных вытворчых фондаў.

Са сказанага вышэй вынікае, што неабходна дабівацца паліпшэння кожнага паказчыка эфектыўнасці: прадукцыйнасці працы, матэрыялаём-

стасці, фондааддачы з тым, каб у канчатковым выніку дасяглася найбольшая эканомія ўсіх затрат грамадскай працы.

Прадугледжаныя праектам Дырэктывы рост вытворчасці і павышэнне яе эфектыўнасці ствараюць надзейную базу для выканання ў дзевятай пяцігодцы **шырокай сацыяльнай праграмы**. Гэта праграма ўключае:

ажыццяўленне сістэмы мерапрыемстваў па паліпшэнні ўмоў жыцця ўсіх слаёў насельніцтва;

большы рацыянальнае выкарыстанне працоўных рэсурсаў, далейшае паліпшэнне ўмоў працы;

большае павелічэнне прыросту даходаў насельніцтва пры ўдасканаленні механізму іх размеркавання, сістэм аплаты працы і эканамічнага стымулявання работнікаў;

значнае павелічэнне сродкаў, якія выдзяляюцца на выхаванне падрастаючага пакалення, аказанне дапамогі многадзецным сем'ям і паліпшэнне ўмоў працы і быту жанчын;

далейшы рост культурна-тэхнічнага ўзроўню насельніцтва, завяршэнне ўвядзення ўсеагульнай сярэдняй адукацыі;

істотнае збліжэнне ўзроўню жыцця сельскага і гарадскога насельніцтва.

Рост дабрабыту народа ў цэлым характарызуецца тым, што агульная сума рэальных даходаў насельніцтва ў новай пяцігодцы павялічыцца на 72 мільярды рублёў, тады як у мінулым пяцігоддзі яны ўзраслі на 54 мільярды рублёў. У разліку на душу насельніцтва рэальны даход павялічыцца прыкладна на 30 працэнтаў.

Ажыццяўленне заданняў дзевятай пяцігодкі забяспечыць новы ўздым нашай эканоміі, дасць магчымасць значна павысіць узровень жыцця савецкіх людзей.

III. РАЗВІЦЦЁ МАТЭРЫЯЛЬНАЙ ВЫТВОРЧАСЦІ

Праект Дырэктывы змяшчае шырокую праграму развіцця ўсіх галін матэрыяльнай вытворчасці, працягваючы дакладчык. Спыхаючы на некаторых важнейшых задачах.

Прамысловасць. Выпуск прамысловай прадукцыі намечана дасягнуць ў 1975 годзе да 528—544 мільярдаў рублёў. Напомню, што ў 1965 годзе было выпушчана прадукцыі на 248 мільярдаў

рублёў. Такім чынам, за дзесяцігоддзе аб'ём прамысловай вытворчасці ў нашай краіне больш чым падвоіцца.

Цяжкая прамысловасць была і застаецца фундаментам эканамічнай магутнасці краіны, далейшага росту народнага дабрабыту.

Перш за ўсё неабходна сказаць аб **паліўна-энергетычных галінах**. Задача гэтых галін —

задавальняць узростаючыя патрэбы народнай гаспадаркі і патрэбнасці насельніцтва ў паліве і энергіі, удасканаліваць структуру паліўна-энергетычнага балансу.

За пяць гадоў будучы уведзены ў дзеянне новыя магутнасці электрастанцый на 65—67 мільянаў кілават. Важна адзначыць, што 12 працэнтаў усёго прыросту магутнасцей дадуць атамныя электрастанцыі.

У новым пяцігоддзі мы пачынаем ажыццяўленне шырокай праграмы будаўніцтва атамных электрастанцый, перш за ўсё ў еўрапейскай частцы краіны, дзе рэсурсы паліва абмежаваныя. Гэта праграма прадугледжвае ўвесці ў дзеянне на працягу 10—12 гадоў атамныя электрастанцыі магутнасцю 30 мільянаў кілават.

У цеплаэнергетыцы намечана будаўніцтва буйных электрастанцый магутнасцю да 4 мільянаў кілават з энергетычнымі блокамі не толькі 300 тысяч, але і 500, 800 і 1 мільён 200 тысяч кілават.

У мінулай пяцігодцы створана аб'яднаная энергасістэма еўрапейскай часткі краіны. Цяпер будзе працягвацца стварэнне адзінай энергасістэмы СССР.

У дзевятым пяцігоддзі разгорнецца ў вялікіх маштабах здабыча нафты ў новых буйнейшых радовішчах Цюмені і Мангышлага, дзе прадугледжваецца атрымаць 75 працэнтаў усёго прыросту здабычы нафты. Велізарны прырост здабычы газу будзе дасягнуты галоўным чынам за кошт асваення новых унікальных радовішчаў у Аранбургскай вобласці, Копі АССР, Цюменскай вобласці, а таксама ва Узбекскай і Туркменскай саюзных рэспубліках.

Праект Дырэктывы прадугледжвае тэхнічнае пераўзбраенне вугальнай прамысловасці, з тым каб дабіцца значнага зніжэння кошту здабычы вугалю і паліпшэння ўмоў працы шахцёраў. Найбольшае развіццё атрымае адкрыты спосаб здабычы вугалю ў буйных кар'ерах: гэтым спосабам будзе атрымана каля адной трэці ўсёй здабычы вугалю.

Другой буйной групай галін, на развіцці якіх трэба спыніцца, з'яўляюцца **сыравінныя галіны**. Галоўная іх задача — забяспечыць народную гаспадарку ў неабходнай колькасці і асартыменте сыравіннай і матэрыяльнай высокай якасці, найбольш падрыхтаванымі для наступнай апрацоўкі.

Велізарныя сродкі, якія дзяржава ўклала ў хімічную прамысловасць у мінулыя гады, павінны даць поўную аддачу ў новай пяцігодцы. Вытворчасць мінеральных угняенняў дасягне 90 мільянаў тон, прычым 80 працэнтаў з іх складуць высокаканцэнтраваныя і складаныя ўгнаенні. Выпуск хімічных валюнаў павялічыцца больш чым у 1,7 раза, пластымас і сінтэтычных смол — у 2 разы, вырабаў бытавой хіміі — у 1,9 раза.

Матэрыяльнай асновай тэхнічнага пераўзбраення усёй народнай гаспадаркі з'яўляецца **машынабудаванне**. Яго галоўная задача — забяспечыць усё галіны высокаэфектыўнымі машынамі і абсталяваннем. Неабходна, каб прадукцыйнасць новых машын была больш высокай, а кошт адзінкі магутнасці зніжаўся.

Перад машынабудаваннем ставіцца задача паўней забяспечыць усё галіны народнай гаспадаркі тэхнікай для механізацыі цяжкіх ручных работ, і перш за ўсё сістэмамі машын для комплекснай механізацыі важнейшых вытворчых і выхавальных работ, асабліва ў сельскай гаспадарцы. Выпуск сельскагаспадарчых машын намечана павялічыць да 1975 года на 65 працэнтаў, а трактараў — на 25 працэнтаў пры значным расшырэнні іх наменклатуры і павышэнні адзінкавай магутнасці.

У два разы павялічыцца вытворчасць прыбораў і сродкаў аўтаматызацыі, значнае развіццё атрымае навуковае прыборабудаванне. Выпуск электронна-вылічальных машын урасце ў 2,6 раза.

У новым пяцігоддзі адбудзецца вялікі зрух у развіцці айчынага аўтамабілебудавання. Трэба будзе асвоіць вытворчасць 22 новых мадэлей грузавых аўтамабіляў і аўтагачоў, павысіць іх грузпадымальнасць. Адна з буйнейшых будоўляў пяцігодкі — Камскі аўтамабільны завод, разлічаны на выпуск 150 тысяч дызельных аўтамабіляў і аўтапаздоў у год.

Цяпер уводзіцца ў дзеянне Волжскі аўтамабільны завод, будаўніцтва якога будзе завершана ў 1972 годзе. Праектная магутнасць гэтага заводу 660 тысяч легкавых аўтамабіляў у год. Выпуск аўтамабіляў «Масквіч» у два разы павялічыцца пасля завяршэння рэканструкцыі маскоўскага заводу імя Ленінскага камсамола. Вытворчасць іх дасягне 200 тысяч штук у год. Ужо ў гэтым годзе 70 тысяч аўтамабіляў выпусціць новы Іжэўскі завод, поўная праектная магутнасць якога складзе 220 тысяч аўтамабіляў у год. Усё гэта дасць магчымасць дасягнуць выпуск легкавых аўтамабіляў у 1975 годзе да аднаго мільёна двухсот — аднаго мільёна трохсот тысяч штук замест 344 тысяч, выпушчаных у 1970 годзе.

Важнай умовай хуткага развіцця машынабудавання ў новай пяцігодцы з'яўляецца правядзенне цвёрдага курсу на паглыбленне спецыялізацыі вытворчасці. Будучы развіццём пераважна спецыялізаваных прадпрыемстваў з высокім узроўнем аўтаматызацыі.

Буйным рэзервам у машынабудаванні будзе павышэнне каэфіцыента эфектыўнасці.

ці. Дякуючы гэтаму, паводле разлікаў Дзяржплана СССР, можа быць выпушчана дадаткова прадукцыі на 7—8 мільярдаў рублёў і сэканомлена прыкладна 6—7 мільярдаў рублёў капітальных укладанняў. Важнай перадумовай павышэння зменнасці павінна з'яўляцца механізацыя працы, што дасць магчымасць перавесці людзей з цяжкіх дапаможных работ на кваліфікаваныя работы ў другой змене.

Тав. А. М. Касыгін адзначыў, што ва ўмовах прадугледжанага праекта Дырэктыў значнага павышэння матэрыяльнага дабрабыту, савецкага народа ўзрастаюць задачы і роля галін, якія выпускаюць прадметы народнага спажывання.

Для забеспячэння намечанага росту вытворчасці гэтых тавараў неабходна ўзмацніць тэхнічную аснашчанасць прадпрыемстваў лёгкай і харчовай прамысловасці. Вытворчасць абсталявання для іх узрасце ў 2 разы.

У развіцці вытворчасці тавараў масавага спажывання вялікую ролю заклікана адыграць дзяржаўная прамысловасць. Усе яе галіны будуць выпускаць у 1975 годзе гэтых тавараў амаль у 2 разы, а машынабудаванне прамысловасць у 2,2 раза больш, чым у 1970 годзе. Значна ўзрасце выпуск тавараў народнага спажывання на прадпрыемствах мясцовай прамысловасці.

Сельская гаспадарка. У дзевятай пяцігодцы сельская гаспадарка ў асноўным на тых жа плошчах павінна даваць прадукцыі ў сярэднім за год на 16—18 мільярдаў рублёў больш, чым у мінулай пяцігодцы.

Ключовай праблемай застаецца павелічэнне вытворчасці збожжа. Ураджайнасць збожжавых культур павінна быць павышана за пяцігоддзе не менш чым на 4 цэнтнеры з гектара. Задача нялёгка, але зусім выканальна.

У праекце Дырэктыў прадугледжваецца рост пагалоўя, павышэнне прадукцыйнасці жывёлы і птушкі, павелічэнне вытворчасці мяса, малака, воўны і іншай прадукцыі.

Рашаючай умовай далейшага ўздыму сельскай гаспадаркі з'яўляецца ўмацаванне яе матэрыяльна-тэхнічнай базы, усмярненая інтэнсіфікацыя сельскагаспадарчай вытворчасці.

Агульны аб'ём капітальных укладанняў у сельскую гаспадарку (дзяржаўных і калгасных укладанняў) вызначаецца ў размеры амаль 129 мільярдаў рублёў, што на 47 мільярдаў больш, чым у папярэдняй пяцігодцы. Апрача таго, павялічваецца за пяцігоддзе на 11,5 мільярдаў рублёў і складаць 29,3 мільярдаў рублёў капітальных укладанняў у галіны, звязаныя з матэрыяльна-тэхнічным забеспячэннем сельскай гаспадаркі.

Для паскарэння росту вытворчасці прадукцыі жывёлагадоўлі і павышэння яе эфектыўнасці прадугледжваецца будаўніцтва механізаваных жывёлагадоўчых ферм у калгасах і саўгасах, стварэнне палізу гарадоў буйных дзяржаўных, калгасных і міжкалгасных комплексаў па вытворчасці жывёлагадоўчай прадукцыі на прамысловай аснове, а таксама птушкафабрык.

Адной з першачарговых задач у развіцці жывёлагадоўлі з'яўляецца ўмацаванне кармавой базы.

Неабходна заахвочваць павелічэнне пагалоўя жывёлы і птушкі ў асабістай уласнасці сельскага насельніцтва (зразумела, у межах пэўных норм) і аказваць яму дапамогу ў забеспячэнні жывёлы кармамі і паімай.

У новай пяцігодцы захоўваецца адобранны саванікім (1965 год) Пленумам ЦК і Цалкам апраўдаўшы сябе прынцып устанавлення на ўсе гады цвёрдага плана нарыхтовак і заахвочвання гаспадарак за звышпланавы продаж важнейшых відаў сельскагаспадарчай прадукцыі дзяржаве.

Важнейшае значэнне ў развіцці сельскай гаспадаркі мае рост прадукцыйнасці працы.

Выкананне заданняў партыі і ўрада па развіцці сельскай гаспадаркі — агульнанародная справа. Няма сумнення, што працаўнікі калгасаў і саўгасаў, работнікі галін прамысловасці, якія пастаўляюць сельскай гаспадарцы матэрыяльна-тэхнічныя сродкі, будаўнікі зробіць усё для таго, каб паспяхова выканаць заданні пяцігадовага плана.

Дакладчык падрабязна спыніўся на пытаннях далейшага развіцця транспарту і сувязі.

Ён падкрэсліў, што першараднае значэнне маюць узгодненая работа ўсіх відаў транспарту, якія складаюць адзіную транспартную сістэму краіны, правільнае размеркаванне перавозак паміж імі, каардынацыя кіравання перавозкамі. Неадклад-

най задачай работнікаў усіх відаў транспарту з'яўляецца механізацыя пагрузачна-разгрузачных работ і развіццё кантэйнерных перавозак.

У дзевятай пяцігодцы будзе прадоўжана работа па стварэнні адзінай аўтаматызаванай сістэмы сувязі. Амаль у два разы павялічыцца працягласць каналаў міжнароднай тэлефоннай сувязі, будзе расшырана аўтаматычная і паўаўтаматычная міжнародная сувязь.

Капітальнае будаўніцтва і размяшчэнне прадукцыйных сіл. Агульны аб'ём капітальных укладанняў на 1971—1975 гады складзе каля 500 мільярдаў рублёў, гэта значыць прыкладна на 40 працэнтаў больш, чым у папярэдняй пяцігодцы.

Асноўныя задачы новага пяцігадовага плана вызначаюць і нашу палітыку капітальных укладанняў. У адпаведнасці з гэтым намячаюцца істотныя змены прапорцый у размеркаванні капітальных укладанняў па асобных галінах народнай гаспадаркі. Дзяржаўныя капітальныя ўкладання ў сельскую гаспадарку павялічваюцца больш чым на 70 працэнтаў, у трактарнае і сельскагаспадарчае машынабудаванне прыкладна ў два разы, у развіцці вытворчасці мінеральных угнаенняў і сродкаў аховы раслін на 60 працэнтаў, у лёгкую прамысловасць на 90 працэнтаў, у харчовую і мяса-малочную прамысловасць на 60 працэнтаў. Усяго на развіццё сельскай гаспадаркі і павелічэнне вытворчасці прадуктаў харчавання і тавараў шырокага спажывання накіроўваецца прыкладна 30 працэнтаў усіх дзяржаўных капітальных укладанняў у народную гаспадарку.

Адной з важных эканамічных задач пяцігодкі з'яўляецца ўсмярненая павышэнне эфектыўнасці капітальных укладанняў.

У тэхнічным пераўзбраенні прадпрыемстваў, у мадэрнізацыі абсталявання, паліпашэнні ўмоў працы вялікую ролю пачалі адыгрываць сродкі фонду развіцця вытворчасці. Паводле папярэдняй разлікаў, прадпрыемствы і аб'яднанні змогуць накіраваць на гэтыя мэты за пяцігоддзе прыкладна ў два разы больш сродкаў, чым за мінулае пяцігоддзе.

Трэба павысіць якасць праектавання, пакончыць з наяўнымі выпадкамі няправільнага вызначэння каштарыснага кошту будаўніцтва. Каштарыс павінен стаць цвёрдай асновай плана капітальных укладанняў і гаспадарча-разліковых адносін паміж заказчыкам і падрядчыкам. У гэтай справе павінны быць наведзены дакладны парадак.

ЦК КПСС і ўрад прынялі рашэнні, накіраваныя на карэннае паліпашэнне планавання капітальнага будаўніцтва і праектна-каштарыснай справы. Трэба хутчэй рэалізаваць гэтыя рашэнні.

Праектам Дырэктыў прадугледжваецца канцэнтрацыя капітальных укладанняў, скарачэнне колькасці прадпрыемстваў і аб'ектаў, якія адначасова будуцца, з тым каб хутчэй уводзіць іх у дзеянне.

Забеспячэнню ўводу ў дзеянне магутнасцей і аб'ектаў у нарматыўныя тэрміны служыць і гаспадарчая рэформа ў будаўніцтве, укараненне якой пачата ў мінулым годзе. На працягу пяцігодкі трэба будзе завяршыць перавод усіх будаўнічых арганізацый на новую сістэму планавання і эканамічнага стымулявання, перайсці на прагрэсіўныя формы разлікаў за закончаныя аб'екты або этапы работ.

Перад работнікамі будаўніцтва стаіць адказная задача — выканаць заданні пяцігодкі практычна без павелічэння колькасці работнікаў, гэта значыць за кошт росту прадукцыйнасці працы.

Цяпер на нашых будоўлях працуе сем мільянаў чалавек. Цэнтральны Камітэт партыі і ўрад прынялі рашэнні аб расшырэнні падрыхтоўкі і павышэнні кваліфікацыі будаўнічых кадраў. Істотна павышана зароботная плата будаўнікоў. Ім выдзяляецца цяпер больш жытля, паліпашаюцца бытавыя ўмовы. Усё гэта садзейнічае замацаванню кадраў будаўнікоў.

Прамоўца падкрэсліў далей, што адной з важнейшых умоў павышэння эфектыўнасці грамадскай вытворчасці з'яўляецца правільнае размяшчэнне прадукцыйных сіл, якое забяспечвае далейшае індустрыяльнае развіццё ўсіх саюзных рэспублік, паслядоўнае ажыццяўленне ленинскай нацыянальнай палітыкі.

У новай пяцігодцы трэба будзе выканаць велізарныя аб'ёмы работ на паскораным асваенні багатых прыродных рэсурсаў еўрапейскай Поўначы, Сібіры, Далёкага Усходу, Казахстана і Сярэдняй Азіі.

Новая пяцігодка будзе перыядам далейшага развіцця прамысловасці і сельскай гаспадаркі ва ўсіх саюзных рэспубліках. У пераважнай большасці рэспублік прамысловая вытворчасць павялічыцца на 40—50 працэнтаў і больш.

падарча-разліковых прадпрыемстваў і арганізацый усіх галін матэрыяльнай вытворчасці і сферы абслугі на новую сістэму планавання і стымулявання.

Савецкае планаванне мае сусветна прызнаны дасягненні. Паспела патрэба ў паліпашэнні міжгалоўнага планавання, значэнне якога ўсё больш узрасце ў сувязі з неабходнасцю вырашэння многіх буйных народнагаспадарчых праблем з удзелам раду галін гаспадаркі.

Вялікае значэнне для вырашэння комплексных народнагаспадарчых праблем маюць доўгатэрміновыя прагнозы. Яны павінны адыграць важную ролю ў павышэнні навуковай абгрунтаванасці доўгатэрміновых перспектывных планаў. Цяпер разглядаецца генеральная схема размяшчэння прадукцыйных сіл. На гэтай аснове мы зможам правільна падсці да складання доўгатэрміновага плана развіцця народнай гаспадаркі СССР, скажам, на 10—15 гадоў, які павінен заняць важнае месца ў сістэме планавання.

Узмацненне ролі доўгатэрміновых планаў, усебаковае вывучэнне грамадскіх патрэб і пакупнога попыту, збалансаванне развіцця ўсіх галін народнай гаспадаркі на аснове прагрэсіўных нарматываў выкарыстання матэрыяльных, працоўных і фінансавых рэсурсаў, больш глыбокая распрацоўка сацыяльных праблем і праблем навукова-тэхнічнага прагрэсу ў іх адзінстве з значнамічным развіццём краіны — такія галоўныя напрамкі далейшага павышэння навуковага ўзроўню планавання.

Важную ролю ва ўмацаванні дысцыпліны і павышэнні адказнасці кожнага работніка за даручаную справу заклікана адыграць дакладна наладжаная **праверка выканання**. Партыйныя і савецкія органы на месцах, органы народнага кантролю з іх шматмільённым актывам, органы дзяржаўнай статыстыкі павінны паставіць у цэнтр сваёй дзейнасці сістэматычную праверку выканання рашэнняў і ўказанняў партыі і ўрада.

У дакладзе таварыша Брэжнева звернута ўвага на неабходнасць умелага выкарыстання эканамічных рычагоў, удасканалення таварна-грашовых адносін. Цэнтральны Камітэт партыі і Савецкі ўрад зыходзяць з таго, што выдучым і вызначальным з'яўляецца дырэктыўнае планаванне і што таварна-грашовыя адносіны могуць і павінны выкарыстоўвацца ў інтарэсах умацавання планавага кіравання народнай гаспадаркі і развіцця ініцыятывы прадпрыемстваў і аб'яднанняў на аснове гаспадарчага разліку.

Новая сістэма **эканамічнага стымулявання**, якая грунтуецца на ўмацаванні і развіцці гаспадарчага разліку, прадугледжвае ўзмацненне ролі прыбытку ў народнай гаспадарцы. Мы разглядаем прыбытак і рэнтабельнасць як важныя паказчыкі эфектыўнасці вытворчасці.

Далей дакладчык звярнуў увагу на неабходнасць удасканалення сістэмы пенаўтварэння, на ўзросшую ва ўмовах рэформы ролю кредыту, на вялікія задачы, якія стаяць перад сістэмай матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння. Ён спыніўся на пытанні далейшай рацыяналізацыі структуры кіравання народнай гаспадаркі.

Асаблівую ўвагу ва ўсіх звышлях гаспадарчай сістэмы — няхай гэта будзе прадпрыемства, аб'яднанне, міністэрства або Дзяржплан — неабходна ўдзяляць **аптымальнасці прымаемых рашэнняў**.

Неабходна павысіць патрабаванні да праектных арганізацый, міністэрстваў, ведамстваў, Дзяржплана, Дзяржсэба ў адносінах да ўсебаковай абгрунтаванасці прымаемых або прапануемых імі рашэнняў.

Сацыялістычнае гаспадаранне прынцыпова несумяшчальнае як з ведамаснасцю, якая парушае рацыянальныя вытворчыя сувязі, так і з месніцтвам, якое аслабляе адзінства гаспадарчай дзейнасці.

Удасканаленне сістэмы планавання і кіравання народнай гаспадаркі ў сучасных умовах патрабуе шырокага прымянення эканоміка-матэматычных метадаў і выкарыстання электронна-вылічальнай тэхнікі, аргтэхнікі, тэхнічна перадавых сродкаў сувязі.

За пяцігоддзе намечана ўвесці ў дзеянне не менш як 1600 аўтаматызаваных сістэм кіравання прадпрыемствамі і арганізацыямі прамысловасці і сельскай гаспадаркі, сувязі, гандлю і транспарту.

Наша планавая гаспадарка дае магчымасць стварыць агульнадзяржаўную аўтаматызаваную сістэму збору і апрацоўкі інфармацыі для ўліку, планавання і кіравання народнай гаспадаркі на базе дзяржаўнай сістэмы вылічальных цэнтраў і адзінай аўтаматычнай сеткі сувязі краіны.

Пастаяннай увагі патрабуе пытанне аб **кадрах кіравання**. Перад намі стаіць задача — паслядоўна расшыраць і паліпашаць сістэму падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі кіраўнічых кадраў на ўсіх узроўнях, уключаючы вышэйшыя кіруючыя кадры.

Важнай умовай павышэння эфектыўнасці арганізацыі і кіравання народнай гаспадаркі з'яўляецца **далейшае развіццё сацыялістычнай дэмакратыі**, расшырэнне ўдзелу працоўных у кіраванні вытворчасцю. Гэта забяспечвае рэалізацыю важнейшага прынцыпу нашай гаспадарчай дзейнасці — спалучэнне інтарэсаў грамадства, калектыву з інтарэсамі кожнага працоўнага.

Праект Дырэктыў пасля яго зацвярджэння з'ездом партыі стане кіраўніцтвам для ўсіх савецкіх людзей. Трэба за кароткі тэрмін закончыць складанне пяцігадовага плана з размеркаваннем заданняў па гадах. Трэба будзе разгледзець пяцігадовы план ва ўрадзе, на Пленуме ЦК КПСС і ўнесці на зацвярджэнне сесі Вярхоўнага Савета СССР. Складанне плана павінна быць завершана не пазней 1 жніўня 1971 года, з тым, каб своєчасова давесці яго да кожнага аб'яднання, прадпрыемства.

IV. УДАСКАНАЛЕННЕ КІРАВАННЯ І ПЛАНАВАННЯ

У мінулай пяцігодцы праводзіліся важныя меры прамысловы, закліканыя прывесці формы і метады кіравання народнай гаспадаркай у адпаведнасць з сучасным этапам развіцця сацыялістычнай эканомікі, сказаў Старшыня Савета Міністраў СССР. Галоўны напрамак перабудовы сістэмы кіравання вызначан рашэннямі XXIII з'езда КПСС. Вераснёўскі (1965 год) Пленум Цэнтральнага Камітэта ў пастанове «Аб паліпашэнні кіравання прамысловасцю, удасканаленні планавання і ўзмацненні эканамічнага стымулявання прамыс-

ловай вытворчасці» сфармуляваў канкрэтныя меры па ўдасканаленні ўсяго гаспадарчага механізму, якія былі адобраны XXIII з'ездам. Усё гэта наклала пачатак правядзенню ў нашай краіне гаспадарчай рэформы, якая з'яўляецца далейшым развіццём ленинскіх прынцыпаў сацыялістычнага гаспадарання.

Вынікі восьмай пяцігодкі сведчаць аб вялікім станоўчым уплыве новай сістэмы планавання і стымулявання на эфектыўнасць вытворчасці.

Гаспадарчая рэформа — не аднатэрміновы акт. Гэта працэс удасканалення кіравання гаспадаркай з мэтай максімальнага выкарыстання ўсіх пераваг сацыялістычнага спосабу вытворчасці.

У новай пяцігодцы будзе завершан перавод гас-

V. ДАЛЕЙШЫ ЎЗДЫМ МАТЭРЫЯЛЬНАГА І КУЛЬТУРНАГА ЎЗРОЎНЮ ЖЫЦЦЯ САВЕЦКАГА НАРОДА

У Справаздачным дакладзе ЦК КПСС таварыш Брэжнеў выклаў палітыку партыі па павышэнні матэрыяльнага дабрабыту народа.

У праекце Дырэктыў намечана шырокая праграма павышэння жыццёвага ўзроўню, паліпшэння ўмоў працы і быту савецкіх людзей.

Матэрыяльны дабрабыт нашага народа будзе ўзрастаць у новым пяцігоддзі перш за ўсё ў выніку павелічэння заробатнай платы рабочых і служачых і даходаў калгаснікаў па меры росту прадукцыйнасці працы і павышэння кваліфікацыі работнікаў, сказаў тав. А. М. Касыгін. За кошт гэтага забяспечваецца асноўная частка ўсяго прыросту даходаў насельніцтва.

Праграма павышэння ўзроўню жыцця народа прадугледжвае правядзенне раду буйных мерапрыемстваў.

ЦК КПСС і Савет Міністраў СССР з удзелам ВЦСПС, узважыўшы нашы магчымасці, вызначылі паслядоўнасць і тэрміны ажыццяўлення намечанай праграмы.

У адпаведнасці з гэтай праграмай у 1971 годзе будзе павышана да 70 рублёў у месяц мінімум заробатнай платы і адначасова павялічаны стаўкі і аклады сярэднеаплатавых рабочых і служачых чыгуначнага транспарту. У гэтым жа годзе павышаюцца тарыфныя стаўкі механізатараў сельскай гаспадаркі.

З 1 ліпеня 1971 года прадугледжваецца павысіць мінімальны размер пенсій калгаснікам і пашырць на іх парадок налічэння пенсій, устаноўлены для рабочых і служачых.

З гэтага ж тэрміну, гэта значыць з 1 ліпеня 1971 года, будучы павялічаны мінімальныя размеры пенсій па старасці для рабочых і служачых.

На працягу 1972 года будзе ўведзены новы мінімум заробатнай платы і адначасова павышаны стаўкі і аклады сярэднеаплатавых рабочых і служачых у раёнах Крайняй Поўначы і прыроўненых да іх мясцовасцяў, на еўрапейскай Поўначы, Далёкім Усходзе, на Усходняй і Заходняй Сібіры і на Урале.

З 1 верасня 1972 года плануецца павысіць адначасова ва ўсёй краіне заробатную плату настаўнікам і урачам у сярэднім прыкладна на 20 працэнтаў, а выхавальнікам дзіцячых дашкольных устаноў — у больш высокім размеры. З гэтага ж тэрміну будучы таксама павышаны стыпендыі студэнтам вуні ў сярэднім на 25 працэнтаў і навушчым тэхнікумаў у сярэднім на 50 працэнтаў.

На працягу 1973 года новы мінімум заробатнай платы і павышэнне ставак і акладаў сярэднеаплатавых рабочых і служачых у вытворчых галінах будучы ўведзены ў Казахстане, Сярэдняй Азіі, Паволжы, Волга-Вяцік раёне і ў Данбасе.

Будучы таксама павялічаны пенсіі сем'ям ваеннаслужачых, якія страцілі кармільца.

Прадугледжваецца павялічыць працягласць вадпуску з выплаты дапамогі па часовай непрацаздольнасці, які даецца для догляду хворага дзіцяці.

У 1974 годзе завершыцца ўвядзенне новага мінімуму заробатнай платы і павышэнне ставак і акладаў сярэднеаплатавых рабочых і служачых у вытворчых галінах у астатніх раёнах краіны, а таксама ў галіне асветы і аховы здароўя.

Адным з буйных мерапрыемстваў па пенсійным забеспячэнні ў дзевятай пяцігодцы з'явіцца павелічэнне размеру пенсій інвалідам працы і вайны. Размеры пенсій інвалідам павышаюцца ў сярэднім на 33 працэнта. Адначасова павысяцца ў сярэднім на 20 працэнтаў пенсіі сем'ям, якія страцілі кармільца.

У 1975 годзе поўнасцю завершыцца ўвядзенне новага мінімуму заробатнай платы і павышэнне ставак і акладаў сярэднеаплатавых рабочых і служачых.

На працягу дзевятай пяцігодкі намечана таксама паступова ажыццявіць павышэнне заробатнай платы ў асобных раёнах шляхам увядзення або павышэння раённых каэфіцыентаў. У Заходняй Сібіры, на Урале, у Казахстане (акрамя паўднёвых раёнаў), а таксама ў асобных раёнах Сярэдняй Азіі будучы устаноўлены каэфіцыенты да заробатнай платы тых рабочых і служачых, якія іх яшчэ не атрымліваюць. У радзе раёнаў Далёкага Усходу і Усходняй Сібіры для работнікаў некаторых галін народнай гаспадаркі дзёночых раённых каэфіцыенты будучы павышаны.

Значна павялічваюцца размеры даплат рабочым і служачым за работу ў начны час.

Адначасова з мерапрыемствамі па павелічэнні мінімуму заробатнай платы будучы адменены падаткі з заробаткаў рабочых і служачых да 70 рублёў у месяц і зменшаны стаўкі падаткаў з заробатнай платы да 90 рублёў у месяц.

У дзевятай пяцігодцы прадугледжваецца ўвесці дапамогі на дзяцей для малазабеспечаных сем'яў працоўных. Савецкая дзяржава і цяпер аказвае дапамогу мнагачленавым сем'ям. Для малазабеспечаных сем'яў устаноўлена паніжаная плата за карыстанне дзіцячымі ўстановамі, зніжаны стаўкі падатку з заробатнай платы з улікам колькасці ўтрыманцаў. У дзевятай пяцігодцы намечаецца ўвесці дапамогі на дзяцей для сем'яў у якіх сукупны даход (уключаючы ўсе віды даходаў) у разліку на аднаго члена сем'і не перавышае 50 рублёў у месяц. Такія дапамогі будучы ўведзены ў 1974 годзе.

Прадугледжваецца павысіць нормы харчавання

ў бальніцах, а таксама ў гарадскіх прафесіянальна-тэхнічных вучылішчах.

Расходы на ўсе пералічаныя мерапрыемствы намечана павялічыць у новай пяцігодцы ў 2,2 раза ў параўнанні з мінулай пяцігодкай.

Сярэднемесячная грашовая заробатная плата рабочых і служачых будзе павышана за пяцігоддзе на 20—22 працэнта, аплата працы калгаснікаў у грамадскай гаспадарцы калгасаў — на 30—35 працэнтаў. Выплаты і льготы з грамадскіх фондаў спажывання дасягнуць у 1975 годзе 90 мільярдаў рублёў або ўзрастуць прыкладна на 40 працэнтаў.

Як было ўжо даложа на з'ездзе Генеральным сакратаром ЦК КПСС таварышам Брэжневым, прапануецца правесці датэрміновае пагашэнне ўнутранага дзяржаўнага доўгу.

З 1947 па 1956 год было выпушчана 11 пазык. Агульная сума ўнутранага дзяржаўнага доўгу па гэтых пазыках складае 25 мільярдаў 800 мільянаў рублёў.

У адпаведнасці з пастановай ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР ад 19 красавіка 1957 года пагашэнне доўгу меркавалася ажыццявіць на працягу 20 гадоў, пачынаючы з 1977 года.

Цэнтральны Камітэт партыі і Савет Міністраў СССР старанна разгледзелі гэта пытанне і, узважыўшы ўсе магчымасці, прызналі неабходным пачаць пагашэнне пазык датэрмінова, пачынаючы з 1974 года.

Пагашэнне доўгу прадугледжваецца ў наступныя тэрміны: у 1974 і 1975 гадах — па 1 мільярду рублёў у год, у 1976—1980 гадах — па 1 мільярду 200 мільянаў рублёў, у 1981—1985 гадах — па 1 мільярду 500 мільянаў рублёў, у 1986—1989 гадах — па 2 мільярды рублёў, у 1990 годзе — 2 мільярды 300 мільянаў рублёў.

Высокія тэмпы росту грашовых даходаў насельніцтва павінны забяспечвацца павелічэннем вытворчасці тавараў народнага спажывання і ростам тавараабароту. У праекце Дырэктыў прадугледжана, што пры росце грашовых даходаў насельніцтва на 40 працэнтаў продаж тавараў насельніцтву ўзрастае на 42 працэнта, а аб'ём платных паслуг — на 47 працэнтаў.

У новай пяцігодцы рынчаныя фонды такіх прадуктаў, як мяса, рыба, алей, яйкі, гародніна, павялічацца на 40—60 працэнтаў. Продаж адзення ўзрастае на 35 працэнтаў, трыкатнае вырабаў — на 56, тавараў культурна-бытавога прызначэння — на 80 працэнтаў. Забеспячэнасць насельніцтва халадзільнікамі ў разліку на 100 сем'яў павысяцца з 32 штук у 1970 годзе да 64 штук у 1975 годзе, тэлевізарамі — адпаведна з 51 да 72, пральныя машынамі — з 52 да 72 штук. Да канца пяцігодкі продаж насельніцтву аўтамабіляў павялічыцца ў параўнанні з 1970 годам больш, чым у 6 разоў.

У новай пяцігодцы, як сказана ў праекце Дырэктыў, будзе забеспячана стабільнасць дзяржаўных рознічных цэн. На асобныя віды тавараў, па меры накаплення таварных рэсурсаў, цэны будучы зніжацца.

У праекце Дырэктыў прадугледжваецца пабудаваць у 1971—1975 гадах жылыя дамы агульнай плошчай 565—575 мільянаў квадратных метраў. Жыллёвае будаўніцтва ўсё ў большай меры будзе ажыццяўляцца па новых праектах, якія прадугледжваюць больш зручную планіроўку, лепшае абсталяванне і аддзелку кватэр.

Трэба развіваць жыллёва-будаўнічую кааперацыю, а таксама садзейнічаць індывідуальнаму жыллёваму будаўніцтву ў горадзе і ў вёсцы.

За пяць гадоў намечана газіфікацыя 17—18 мільянаў кватэр. Узровень газіфікацыі жыллёвага фонду ў гарадах складае 65—75 працэнтаў, у вёсцы — 40—50 працэнтаў.

У новай пяцігодцы будзе завершана ўвядзенне ўсеагульнай сярэдняй адукацыі. Вырашэнне гэтай задачы мае велізарнае палітычнае і сацыяльнае значэнне.

Далейшае развіццё атрымае вышэйшая і сярэдняя спецыяльная адукацыя. Намечана падрыхтаваць каля 9 мільянаў спецыялістаў, у тым ліку па новых напрамках навукі і тэхнікі.

Вялікія задачы ў новай пяцігодцы стаяць у галіне аховы здароўя насельніцтва.

Неабходна палепшыць усе віды медыцынскай дапамогі, наблізіць узровень медыцынскага абслугоўвання сельскага насельніцтва да ўзроўню абслугоўвання насельніцтва гарадоў. Кола гэтых задач у значнай меры вызначана законам аб ахове здароўя, а таксама пастановай ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР «Аб мерах па далейшым паліпшэнні аховы здароўя і развіцці медыцынскай навукі ў краіне».

Далейшае развіццё ў дзевятай пяцігодцы атрымаюць фізічная культура і спорт.

Інтэрэсы здароўя насельніцтва патрабуюць беражлівых адносін да прыроды, паліпшэння санітарнага стану населеных пунктаў. Трэба строга і паслядоўна ажыццяўляць Асновы зямельнага і воднага заканадаўства, прынятыя Вярхоўным Саветам СССР.

Сацыялізм упершыню ў гісторыі ператварае багацце грамадства ў багацце для ўсіх членаў грамадства. У гэтым — адна з крыніц працоўнага гераізму савецкіх людзей, іх адданасці ідэалам камунізму, адна з асноў непарушнага адзінства партыі і народа.

тэнцыяльных магчымасцей, заключаных у супрацоўніцтве краін СЭУ, заклікана садзейнічаць праграма сацыялістычнай эканамічнай інтэграцыі, якая распрацоўваецца цяпер.

У гэтым пяцігоддзі наша краіна будзе ўдзяляць вялікую ўвагу паглыбленню ўсебаковага эканамічнага і навукова-тэхнічнага супрацоўніцтва і расшырэнню на гэтай аснове замежнага гандлю і з іншымі сацыялістычнымі краінамі — Дэмакратычнай Рэспублікай В'етнам, Карэйскай Народна-Дэмакратычнай Рэспублікай, Рэспублікай Куба, Сацыялістычнай Федэратыўнай Рэспублікай Югаславіяй.

Савецкі Саюз зробіць шэраг крокаў да развіцця нашага гандлю з Кітаем. Аднак вынікі, дасягнутыя ў гэтай галіне, далёка не адпавядаюць рэальным магчымасцям абедзвюх краін. Мы будзем імкнуцца да таго, каб у будучыя гады гандлёвыя адносіны з Кітаем маглі атрымаць развіццё на аснове роўнасці і захавання ўзаемных інтарэсаў.

У новым пяцігоддзі намечаецца далейшае расшырэнне знешнеэканамічных сувязей СССР з краінамі Азіі, Афрыкі і Лацінскай Амерыкі, якія сталі на шлях развіцця.

Мы стайм за расшырэнне гандлёвых сувязей і з прамыслова развітымі капіталістычнымі краінамі.

Дакладчык напамінуў, што Савецкі Саюз надае вельмі вялікае значэнне скліканню Нарады па пытаннях еўрапейскай бяспекі. Для нас зусім ясна, сказаў ён, што правядзенне гэтай нарады садзейнічала б умацаванню даверу ў Еўропе, адкрыла б шлях да шырокага эканамічнага і навукова-тэхнічнага супрацоўніцтва. Яно з'явілася б трывалай асновай для умацавання міру і ўзаема-разумення на прынцыпах мірнага суіснавання.

Савецкі Саюз, брацкія сацыялістычныя краіны нязменна выступаюць за мірнае суіснаванне паміж дзяржавамі з розным сацыяльным ладам. Мы не лічым вайну немінучай і таму стайм за эканамічнае спаборніцтва паміж дзвюма сістэмамі. Мы супраць замкнёных групавых тыпу «агульнага рынку». Мы за шырокае развіццё шматбаковых эканамічных сувязей, без усялякай дыскрымінацыі. Гэта наша прынцыповая пазіцыя.

Дзевяты пяцігадовы план — гэта план далейшага ўздыму эканомікі краіны і жыццёвага ўзроўню двухсотпятнаццацімільяннага савецкага народа, адначасова дакладчык. Наш пяцігадовы план — гэта план мірнага будаўніцтва. Ён паказвае, што палітыка Савецкай дзяржавы — гэта палітыка міру і прагрэсу. Нашы планы мірнага будаўніцтва, наша міралюбівая палітыка процістаяць агрэсіўнай палітыцы імперыялізму. Мы змагаемся за разрадку міжнароднай напружанасці ў інтарэсах усіх народаў.

У складаным міжнародным становішчы, калі імперыялістычная рэакцыя прыбывае да ваенных авантур і прамой агрэсіі, калі амерыканскія імперыялісты, парушаючы нормы міжнароднага права, вядуць ганебную, брудную, бандыцкую вайну ў В'етнаме, Камбоджы і Лаосе і садзейнічаюць агрэсіі на Блізкім Усходзе, калі ў свеце захоўваецца напружанасць і пагроза вайны, мы не маем права ні на хвіліну забываць аб неабходнасці умацавання нашых Узброеных Сіл і іх высокай боегатоўнасці. Новая пяцігодка забяспечыць далейшае умацаванне абароннай магутнасці нашай дзяржавы.

Выкананне пяцігодкі будзе мець велізарнае гаспадарча-палітычнае значэнне для далейшага развіцця ўсяго Савецкага Саюза і кожнай саюзнай рэспублікі паасобку, для ўсіх народаў нашай вялікай Радзімы: яно яшчэ вышэй узніме яе эканамічную магутнасць, зробіць жыццё ўсіх людзей лепшым і прыгажэйшым — матэрыяльна больш забеспечаным і духоўна больш змястоўным і цікавым.

Мы перакананы, што ў барацьбе за выкананне заданняў пяцігодкі творчая ініцыятыва працоўных будзе расці, і гэта з'явіцца рашаючым фактарам новых перамог камуністычнага будаўніцтва.

Увесь гістарычны вопыт развіцця савецкага грамадства служыць іскравым пацвярджэннем выдатных ленінскіх слоў «Чым большыя размах, чым большая шырыня гістарычных дзеянняў, тым большая колькасць людзей, якая ў гэтых дзеяннях удзельнічае, і, наадварот, чым больш глыбокае пераўтварэнне, якое мы хочам зрабіць, тым больш трэба ўзняць цікавасць да яго і свядомыя адносіны, перакананасць у гэтай неабходнасці новай і новай мільёны і дзесяткі мільянаў».

У заключэнне тав. А. М. Касыгін сказаў:

Сваімі планами, сваёй палітыкай мы, камуністы, гаворым працоўным усяго свету, што наш галоўны клопат і мэта — шчасце чалавека працы, стварэнне такіх умоў, якія забяспечваюць поўны і ўсебаковы росквіт чалавечай асобы.

Дырэктывы па дзевятым пяцігадовым плане, якія зацвердзіць XXIV з'езд нашай партыі, — гэта ўсенародная праграма.

У параўнанні з усімі папярэднімі пяцігадовымі планами, якія савецкі народ паспяхова ажыццявіў, цяперашняя пяцігодка вызначаецца сілай свайго размаху, веліччу намечаных задач, шырыняй ахопу ўсіх важнейшых бакоў жыцця савецкага грамадства.

Кожны працаўнік нашай краіны не пашкадуе сіл і энергіі, каб унесці свой уклад у вялікую агульнанародную справу.

Дазвольце выказаць узаўвяснасць у тым, што воляй партыі, воляй і самаадданай працай усяго савецкага народа дзевяты пяцігодка будзе выканана паспяхова.

Вялікая партыя Леніна вядзе нас да новых слаўных здзяйсненняў, да новых перамог камунізма!

Няхай жыве вялікі савецкі народ — тварца камунізма!

Даклад тав. А. М. Касыгіна быў выслуханы з вялікай увагай і неадзіразова перапыняўся апладысмантамі.

VI. ЗНЕСНЕЭКАНАМІЧНЫЯ СУВЯЗІ

Важная задача дзевятай пяцігодкі — далейшае развіццё знешнеэканамічных сувязей, накіраванае на максімальнае выкарыстанне пераваг міжнароднага падзелу працы, працягваў дакладчык. Гэта будзе садзейнічаць умацаванню міжнародных пазіцый Савецкага Саюза, умацаванню адзін-

ства і эканамічнай магутнасці суверэнай сацыялістычнай сістэмы.

Праектам Дырэктыў прадугледжваецца шэраг канкрэтных крокаў да планамернага развіцця пэнага эканамічнага і навукова-тэхнічнага супрацоўніцтва СССР з брацкімі краінамі.

Усебаковаму выкарыстанню велізарных па-

ПРАМОВА ТАВАРЫША П. М. МАШЭРАВА,

ПЕРШАГА САКРАТАРА ЦК КАМПАРТЫ БЕЛАРУСІ

Таварышы! Усе мы, дэлегаты з'езда, знаходзімся пад імпрэсіяй уражанням даклада Генеральнага сакратара ЦК КПСС таварыша Брэжнева Леаніда Ільіча. Выкладзены ў дакладзе вынікі дзейнасці, рознабакова прадэстаўлены ў ім важныя аб'ектыўныя вывады і шырокая праграма далейшага развіцця нашай сацыялістычнай Радзімы вышэйшай пачатку законнай годнасці за нашу магутную імяцімлівую ленинскую партыю камуністаў і яе Цэнтральна Камітэт, за нашы моцны і адданы ідэалам камунізма савецкі народ. **(Апладысменты).**

Справаздача ЦК яра сведчыць, які вынікі крок наперад зроблен нашай краінай за мінулыя пяцігодку. Ва ўсім гэтым мы бачым велізарную сілу ўздзеяння XXIII з'езда КПСС і той імяцімлівай плённай дзейнасці партыі, Цэнтральнага Камітэта і яго Палітбюро, якую яны з уласцівай ім ленинскай настойлівасцю і паслядоўнасцю праводзілі па акцыяўленні раённага з'езда. У партыі, у краіне ўсталявалася дэлавітная, творчая абстаноўка, умацаваліся ленинскія нормы партыйнага і дзяржаўнага жыцця, паспяхова ажыццэўлены буйнейшыя гаспадарча-палітычныя мерапрыемствы, якія адкрылі шырокую прастору далейшаму росту прадукцыйных сіл, развіццю нашага сацыялістычнага грамадства.

Камуністы Беларусі на нядаўня прайшоўшых справаздачна-выбарных сходах, канферэнцыях і рэспубліканскім з'ездах выказалі аднадумнае адбронне і поўную падтрымку палітычнай лініі і практычнай дзейнасці нашай ленинскай партыі, яе Цэнтральнага Камітэта. **(Апладысменты).** Яны з пераканаўчай сілай прадэманстравалі маналітнае адзінства і згуртаванасць беларускай партыйнай арганізацыі вакол Цэнтральнага Камітэта КПСС, паказалі высокую гатоўнасць па-бавому, з імяцімлівай актыўнасцю і мэтанакіраванасцю ажыццяўляць дырэктыўны партыйны заўсёды і ва ўсім кіраванні неўміручымі заповятамі нашага вялікага настаўніка Уладзіміра Ільіча Леніна. **(Апладысменты).**

Кампартыя Беларусі, як адзін з баявых атрадаў КПСС, пасля XXIII з'езда яшчэ больш загартавалася ідэяна, узбагачылася новым вопытам палітычнага кіраўніцтва. Яна ўвасабляе жывую ідэюную сувязь, перамянінасць палаленняў, спадучае ў сабе энергію маладосці і мудрасць сталасці, вяды і вопыт людзей, здольных вырашаць самыя складаныя і адказныя задачы камуністычнага будаўніцтва. Характэрныя для справаздачнага перыяду імяцімлівая новыя працэсы і з'явы, выкліканыя да жыцця ленинскай накіраванасцю ў дзейнасці ЦК КПСС і яго Палітбюро, далі магчымасць узняць узровень работы партыйных арганізацый, зрабіць яе больш палітычна насычанай і змястоўнай, канкрэтнай і мэтанакіраванай.

У партыйнай рабоце з'явілася шмат новага, што ідзе ад патрабаванняў жыцця і запатрабаванняў практыкі. У яе месце ўсё большае месца займаюць ключавыя праблемы развіцця народнай гаспадаркі, павышэння эфектыўнасці грамадскай вытворчасці, камуністычнага выхавання працоўных.

Усё гэта з'явілася важнай умовай паспяховага вырашэння буйных задач гаспадарчага і культурнага будаўніцтва. Прамысловасць Беларусі дэтармінована, яшчэ ў кастрычніку мінулага года, завяршыла выкананне васьмай пяцігодкі. Звыш плана выпущана розных вырабаў на сотні мільянаў рублёў. Вытворчасць прамысловай прадукцыі павялічылася амаль на 80 працэнтаў супраць 70 працэнтаў, прадугледжаных дырэктывамі XXIII з'езда партыі. Інакш кажучы, за пяцігоддзе атрымана прыкладна столькі прадукцыі, колькі было яе выраблена за два папярэднія пяцігоддзі.

Апераджальнымі тэмпамі развіцця найбольш сучасныя галіны, якія забяспечваюць тэхнічны прагрэс у народнай гаспадарцы. Вытворчасць прадукцыі машынабудавання і металапрацоўкі павялічылася ў 2 разы, хімічнай і нафтахімічнай прамысловасці — у 3,3, прыбораў і сродкаў аўтаматызацыі — у 3,8, электраэнергіі — у 1,8 раза. Бурны рост індустрыі, асабліва яе найбольш дынамічных галін, даў магчымасць істотна

павялічыць удзельную вагу эканомікі Беларусі ў агульнасаюзнай вытворчасці.

Вынікі крок наперад зрабіла і сельская гаспадарка. Тут перш за ўсё хацелася б сказаць аб тым, што перыяд, які мінуў пасля саавіцкага (1965 г.) пленума ЦК КПСС, з'явіўся па сутнасці паваротным этапам у барацьбе нашай партыі за далейшы ўздым гэтай асяціва важнай галіны. Ажыццяўленне шырока вядомых буйных эканамічных і сацыяльных мер, тых велізарных намаганняў, якія былі зроблены Палітбюро ЦК КПСС і асабіста таварышам Л. І. Брэжневым, ужо прынеслі немалыя вынікі, а галоўнае — стварылі рэальныя перадумовы для дасягнення ў бліжэйшым будучым высокага ўзроўню імяцімлівасці сельскагаспадарчай вытворчасці. Гэта мы добра адчуваем і ў нашай рэспубліцы. Вытворчасць валавой прадукцыі ў жалгасах, саўгасах і іншых дзяржаўных гаспадарках павялічылася за мінулыя пяцігоддзе ў па-

раўнанні з папярэднім на 45 працэнтаў, у тым ліку аб'ёмна — на 53, м'яса — на 73, малака — на 66 працэнтаў і яек — у 2,4 раза. Планы нарыхтовак усіх відаў прадукцыі сельскай гаспадаркі значна перавыкананы. Характэрна, што прадукцыйнасць працы ў жалгасах і саўгасах павялічылася на 50 працэнтаў. Чысты даход жалгасаў за шчы год у павялічыўся ў два разы, а прыбытак саўгасаў узрос у шэсць разоў.

Гэта, на першы погляд, сухія лічбы, але яны гавораць аб многім. За ім — велізарная арганізатарская і палітычная дзейнасць партыі, узросшае ўменне нашых кадраў працаваць у духу высокага патрабаванняў сучаснасці.

За гэтымі лічбамі — вялікая стваральная праца нашага народа, яго камуністычна пераканаанасць, рознабаковы духоўны і прафесійны рост, сацыялістычныя прыніцы жыцця і працы, якія ўвайшлі ў плоч і кроў нашых людзей. **(Апладысменты).**

У нашых поспехах жыве і перамагае магутная сіла сацыялістычнага інтэрнацыяналізму. Унушалы і пастаянна растуць эканамічны патэнцыялы Беларускай ССР — вынік мудрай ленинскай нацыянальнай палітыкі партыі, непарушнай сацыяльна-эканамічнай і духоўнай агульнасці, вялікай дружнай народаў Савецкага Саюза. **(Апладысменты).** Усё, што створана ў рэспубліцы, увасабляе ў сабе сукупную працу, выпраменьвае жыватворную сілу і цяпло брацкага ўзаемаўзбагачальнага супрацоўніцтва ўсіх народаў нашай імяцімлівай Радзімы. І працоўны Беларусі поўныя гарачай і сардэчнай удзячнасці ўсім народам-братам вялікай Савецкай Айчыны. **(Апладысменты).**

Таварышы! Паспехі нашай краіны ў выкананні планаў мінулай пяцігодкі вельмі ўражлівыя. Іх выключная важнасць і значнасць заключаюцца ў тым, што яны адбываюцца шырокія гарызонты для больш маштабнага і якасна новага вырашэння задач далейшага ўмацавання магутнасці Савецкай дзяржавы і ажыццяўлення буйных сацыяльна-эканамічных і палітычных мерапрыемстваў.

Усё гэта знайшло нацэнтраванае і пераканаўчае выражэнне ў вялікай і

прыніцова важнай праграме, выкладзенай таварышам Л. І. Брэжневым, у дакладзе ЦК. Яна, несумненна, атрымае аднадумнае і гарачае адбронне ўсіх дэлегатаў з'езда, усёй партыі, усёго савецкага народа. **(Працяглыя апладысменты).**

Гэта праграма адбывае новы этап у дзейным развіцці народнай гаспадаркі Беларусі, павышэнні дабрабыту народа. У дзевятнай пяцігодцы аб'ём прамысловай вытворчасці ў рэспубліцы ўзрасце больш чым у паўтара раза.

Асабліва ўвага будзе ўдзелена выпуску прадукцыі, якая ўносіць карысны змены ў арганізацыю працы і разна павышае яе прадукцыйнасць. Мы лічым сваёй першараднай задачай істотна павялічыць выпуск і ўзровень тэхнічнага ўзроўня і эканамічнасць аўтаматычных ліній, аграгатаў, станкоў, вылічальнай тэхнікі, сродкаў механізацыі і аўтаматызацыі вытворчасці і кіравання. З улікам развіцця вядомай хіміі і значнага патэнцыялу лёгкай і харчовай прамысловасці рэспубліка мае магчымасці хутка расшырыць выпуск тавараў народнага спажывання.

Шматбакавыя перспектывы адкрываюцца і ў галіне сельскай гаспадаркі. У гэтай пяцігодцы ў рэспубліцы прадугледжваецца павялічыць за конт. галоўным чынам, павышэння ўраджайнасці валавы збор збожжа на 55 працэнтаў. Намычаецца таксама павялічыць рост прадукцыі жывёлагадоўлі ў жалгасах, саўгасах і іншых дзяржаўных гаспадарках у паўтара раза, забяспечыць, у прыватнасці, сяродні ўзровень вытворчасці мяса ў грамадскай гаспадарцы не менш чым да 100 цэнтнераў і малака — да 500 цэнтнераў у разліку на 100 гектараў сельскагаспадарчых угоддзяў. Гэтыя адносна высокія планы апрацоўка на ўзросшыя магчымасці нашай сельскай гаспадаркі, яе мацуючыю матэрыяльна-тэхнічную базу. У гэтай пяцігодцы дзяржаўныя капіталаўкладанні ў сельскую гаспадарку Беларусі павялічваюцца амаль у два разы. Толькі на меліярацыю выдзяляецца звыш паўтара мільярадаў рублёў, што даець нам магчымасць меліяраваць больш за мільён гектараў зямель, гэта значыць на 19 працэнтаў больш чым у мінулай пяцігодцы. Значна павялічваюцца таксама пастаўкі мінеральных угнаенняў і неабходнай тэхнікі.

Мы імяцім зрабіць усеагульным здабыткам вопыт і дасягненні вялікай групы жалгасаў, саўгасаў і цалых раёнаў, якія ўжо атрымліваюць у нашых зусімах не самых спрыяльных, прыродных умовах на 25, а ў многіх гаспадарках — на 30—40 і больш цэнтнераў збожжа з гектара. У галіне жывёлагадоўлі арыентацыя служыць для нас гаспадаркі, у якіх ужо цяпер атрымліваюць 200 і больш цэнтнераў мяса і больш 1000 цэнтнераў малака ў разліку на сто гектараў сельскагаспадарчых угоддзяў.

Камуністы Беларусі добра ўяўляюць, што намячаныя задачы далейшага развіцця народнай гаспадаркі запатрабуюць ад партыйнай арганізацыі рэспублікі больш дынамічнай і напружанай работы, больш поўнага і эфектыўнага выкарыстання ўсіх рэсурсаў, хутчэйшага пераадолення найбольшых недахопаў і хібаў.

Мы добра ведаем тое, што недахопы ў кіраўніцтве гаспадарчай, у арганізатарскай і палітычнай рабоце, якія прыніцова крытыкаваліся ў Справаздачным дакладзе Цэнтральнага Камітэта КПСС XXIV з'езда партыі, адносяцца ў аднолькавай ступені і да нашай рэспублікі. XXVII з'езд Кампартыі Беларусі, які адбывае нядаўна, па-дэлавівому і строга, крытычна прааналізаваў усё бакі дзейнасці рэспубліканскай партыйнай арганізацыі. З'езд канцэнтравана ўвагу камуністаў, усіх кадраў на нявырашаных праблемах і новых задачах, на неабходнасці ўдасканалення стылю і метадаў работы партыйных, савецкіх, гаспадарчых органаў з тым, каб на ўсіх участках, заўсёды і ўсюды работа вялася ў рэжыме сучасных патрабаванняў, адпавядала па вялікім рахунку нашых буйных перспектывных спраў.

У нас яшчэ, на жаль, далёка не поўнасцю выкарыстоўваюцца рэзервы павышэння прадукцыйнасці працы, магчымасці механізацыі і аўтаматызацыі вытворчасці і асабліва яе данаможных працэсаў на прадпрыемствах прамысловасці і ў будаўніцтве,

недастаткова актыўна вырашваюцца пытанні комплекснай механізацыі і спецыялізацыі сельскагаспадарчай вытворчасці, удасканалення арганізацыі працы і кіравання.

Мы бачым сваю задачу ў тым, каб намаганні кожнай партыйнай арганізацыі, кожнага калектыву былі падпарадкаваны хутчэйшаму ўвараненню ў вытворчасць, ва ўсе іншыя сферы нашай дзейнасці дасягненняў навукова-тэхнічнага прагрэсу і перадавой прайтыкі. Гаворка ідзе пра тое, каб падпарадкаваць патрабаванням навукова-тэхнічнай рэвалюцыі і арганізацыю вытворчасці, і сістэму кіравання, увесць рытм жыцця і працы.

Пакуль што яшчэ не ўсе нашы кадры праіналізе разуменнем таго, што навукова-тэхнічная рэвалюцыя нельга «ўціснуць» у рамках старых метадаў і форм арганізацыі работы. Часам праяўляецца імкненне захаваць існуючую структуру кіравання нават тады, калі яна ўступае ў аўную супярэчнасць з імяцімлівымі сывавы. Ці не таму нашы намаганні па стварэнні вытворчых аб'яднанняў часам не знаходзяць актыўнай падтрымкі ў некастрых міністэрствах і ведамствах? Напрыклад, неаднаразова нам ставілася пытанне аб стварэнні адпаведных аб'яднанняў на базе наўных у рэспубліцы прадпрыемстваў, падведаных саюзным міністэрствам, — трактарнага і сельскагаспадарчага машынабудавання, станбадаўнічай і інструментальнай прамысловасці, радыёпрамысловасці і некаторых іншых. Але міністэрствы марудзіць з гэтай справай, хоць эканамічная мэтанзгоднасць і эфектыўнасць аб'яднанняў ужо даказаны практыкай. Відань, пільска адмовіцца ад старой, прывычнай сістэмы кіравання і, магчыма, расстацца з некаторымі лішнімі ў сучасных умовах звенямі апраўданага апарату.

Паскарэніне навукова-тэхнічнага прагрэсу ставіць усё новыя праблемы перад нашай навукай. Савецкая навука па радзе важных напрамкаў дасягнула вядучых пазіцый у свеце і здольна тварыць сапраўды чуды. Ніяма такіх тэарэтычных і практычных задач, якія яна не магла б вырашыць. Але не ўлічым на развіцці народнай гаспадаркі шматразова ўзрасце, калі яшчэ больш умацуюцца садружнасць навукі і вытворчасці, стане гранічна дакладнай каардынацыя намаганняў вучоных, канструктараў і работнікаў вытворчасці, калі ў інастытаў і заводаў будзе агульнай зашкаўленасць і адзіная мэта — хутчэй укарачы і поўнасцю выкарыстоўваць новыя навуковыя ідэі, перадавую тэхніку і прагрэсіўную тэхналогію. Вось чаму, на нашу думку, трэба было б смялей ісці на стварэнне навукова-вытворчых аб'яднанняў, здольных мацней звязаць прыкладную навуку з вытворчасцю і паскорыць, увараненне навуковых распрацовак.

У гэтым напрамку, на наш погляд, правільна дзейнічае і падае добры прыклад Міністэрства электроннай прамысловасці СССР.

Рух наперад навукова-тэхнічнага прагрэсу ў вялікай, калі не ў ранаючай ступені вызначаецца дасканаласцю самой сістэмы планавання і эканамічнага стымулявання. Мы поўнасцю падзяляем і падтрымліваем вызначэння ў дакладзе тав. Л. І. Брэжнева патрабаванні і прапановы накіонт гэтага. Вопыт мінулай пяцігодкі паказвае, што ў гэтых адносінах трэба будзе зрабіць многае. Выразна адчуваецца неабходнасць самай стараннай распрацоўкі ў планах пытанняў максімальнага выкарыстання навукова-тэхнічных дасягненняў у народнай гаспадарцы, замацнення кантролю і адказнасці за ўвараненне новай тэхнікі і тэхналогіі.

У сувязі з гэтым нельга не адзначыць, што эканамічная рэформа, у якой у цэлым закладзен правільны курс сацыялістычнага гаспадарання ў сучасных умовах, пакуль што яшчэ слаба стымуюць развіцці вытворчасці на навейшай навукова-тэхнічнай базе. У гэтым мы бачым адзін з буйных яе недахопаў. Удасканальваючы сістэму гаспадарання, як відаць, неабходна выпрацаваць комплекс такіх мер, якія б максімальна заахочвалі павышэнне прадукцыйнасці працы, распрацоўку прадпрыемствамі напружаных планаў, што прадугледжвалі б поўнае і рацыянальнае выкарыстанне ўсіх унутраных рэсурсаў і магчымасцей, актыўнае ўвараненне ў вытворчасць дасягненняў навукі, тэхнікі і перадавой прайтыкі.

Таварышы! Ленінскі завет—не суакойвацца на дасягнутым, ісці далей, дабівацца большага, пераходзіць да вырашэння ўсё больш складаных задач — быць і застацца для нашых партыйных арганізацый, усіх працоўных кіраўніцтвам да дзясня. У гэтым—гарантыя нашых будучых перамог і здзяйсненняў. У асяццядзеньні намечаных партыйнай планаў мы апраемся на магутны эканамічны патэнцыял сацыялізма і багачынную духоўную скарбніцу нашага народа—марксізм-ленінізм. Ва ўсім і заўсёды раўна з Леніным, жыць і працаваць па Леніну—гэта норма жыцця камуністаў, усёго нашага народа. (Апладысменты). Легендарная рэвалюцыйная гісторыя нашай краіны і не пераможная сацыялістычная рэалізацыя—гэта марксізм-ленінізм у дзеянні! Пад кіраўніцтвам Леніна і створанай ім партыі нашы людзі пінтурмавалі стары свет, з Леніным у сэрцы, па яго планах і заветах мы будавалі новае жыццё, пад Ленінскім сцягам савецкія людзі адстаялі заваёваны Кастрычніка, выраганалі чалавечства ад пагрозы фашысцкага занявольвання. І сёння пад кіраўніцтвам партыі вялікага Леніна, па Ленінскаму шляху мы ідзем да вышэйшага камунізму. (Апладысменты).

Стваральная праца народаў Краіны Саветаў не ізалювана ад бур і навальніц сучаснай эпохі. Мы ніколі не забываем, што злым у складанай і супярэчлівай міжнароднай абстаноў-

цы, Імперыялізм спрабуе затрымаць незваротны працэс пераходу чалавечтва ад капіталізму да сацыялізму. Усё вострыя сваіх атак ён накіроўвае супраць марксісцка-ленінскага вучэння таму, што яно ўсемагутнае, супраць нашай краіны таму, што СССР—рэальнае ўвасабленне неадольнай усёперамагаючай сілы марксісцка-ленінізма, янора і надзея ўсёго сапраўды рэвалюцыйнага, сумленнага, мыслячага, што ёсць на нашай планеце.

Сучасная эпоха характарызуецца выразнай панацыялізацыяй класавых сіл у міжнародным маштабе. Вострае проціборства двух светаў, двух грамадзкіх сістэм, двух ідэалогій не паўдае месца для аматараў садзець на двух проціпалюсках. Кожны павінен вырашыць, на які бок барыкад стаць, з кім амагацца і каго падтрымліваць.

Вось чаму гнёт і абурэнне працоўных Беларусі, як і ўсёй нашай краіны, выклікае любое рэвізіянісцкае авашленне марксісцка-ленінізма, пралетарскага інтэрнацыяналізму, спробы звесці іх да ўарожню пустых слоўных дэкларацый, закніжаных прыкрыццў і апраўдаць вулца нацыяналізму, выключна эгаістычныя інтарэсы і імкненні. У гэтым плане асабліва агідная антысавецкая лінія кітайскіх кіраўнікоў, якія, называючы сябе камуністамі, выбралі сваім асноўным заняткам паклён на нашу Ленінскую партыю, аплёўванне савецкага ваяцтва будаўніцтва камунізму.

Да фактычнага адняання з адкрытымі антыкамуністамі і антысавецкімі прыходзіць і правыя рэвізіяністы. Гэтае ганебнае адняанне мы бачым і ў псеўдавуучых разважаннях аб нейкім «абнаўленні» марксізма, у вартых дало памаганых паказаць ленінізм як замінёную, лакальную з'яву, у размовах аб так званым плюралізме марксізма, аб мностве нацыянальных мадэлей сацыялізма і да т. п.

Усё гэта служыць не пошукам ісціны, а не свядомаму скажэнню, не развіццю рэвалюцыйнай тэорыі, а не выхалачыванню, не прыцягненню мас на бок сацыялізма, а іх духоўнаму разабраенню перад наўнасцю класавога ворага. На гістарычным вопыце наш народ пераканаўся, што ўсякая рэвізія марксісцка-ленінізма, усёкі апартунізм, якімі б пышнымі фразамі і паказанай рэвалюцыйнасцю яны ні прыкрываліся, раўназначныя прамому адступніцтву, пераходу ў лагер контррэвалюцыі.

Той, хто аддае заблыццю асноватворныя прынцыпы марксісцка-ленінізма, пралетарскага інтэрнацыяналізму, той разыходзіцца з камуністычным рухам не ў прыватнасцях, а ў галоўным—у светапоглядзе.

Мы лічым сваёй першараднай задачай пастойліва вучыць нашых людзей, асабліва моладзь, марксісцка-ленінскай павуды, перамагаць, умацняць берагчы і памнакаць пераўзы-

дзеньня духоўныя каштоўнасці савецкага грамадства. (Апладысменты).

Кампартыя Беларусі будзе і надалей з неаслабнай энергіяй і мэтанакіраванасцю выходзіць працоўных рэспублікі ў духу высокай камуністычнай ідэйнасці, жыватворнага савецкага патрыятызму і пралетарскага інтэрнацыяналізму, у духу найвышэйшай палітычнай пільнасці і перыямірмасці да буржуазнай ідэалогіі, да ўсіх разнавіднасцей апартунізму і рэвізіянізму. У гэтым мы бачым крыніцу несакупальнай сілы, важнейшую гарантыю духоўнага здароўя, ідэйнай і маральнай чысціні нашага народа—актыўнага будаўніка камуністычнага грамадства. (Апладысменты).

Кожны з нас, таварышы, каму выпала найвышэйшы гонар быць дэлегатам XXIV з'езда КПСС, усім сэрцам і розумам сваім усведамляе і ступень аказанага яму давер'я, і поўную меру адказнасці за асяццядзеньні ліній з'езда і яго прадвызначэнні. У святле задач, сфармуляваных у Справаздачным дакладзе Цэнтральнага Камітэта КПСС, камуністы рэспублікі, увесь беларускі народ памножаць свой уклад у стварэнне матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізму, зробяць усё, каб завалваць новыя рубяжы на гэтым вялікім шляху, не пашкадуюць сіл для выканання гістарычных раўнянняў XXIV з'езда сваёй роднай Ленінскай партыі. (Працяглыя апладысменты).

З'езд вітаюць юныя піянеры.

Група дэлегатаў Мінскай вобласці на Краснай плошчы.

ПРАМОВА ТАВАРЫША М. А. ШОЛАХАВА

ПІСЬМЕННІК, РАСТОЎСКАЯ ПАРТАРГАНІЗАЦЫЯ

Таварышы дэлегаты! Для савецкай творчай інтэлігенцыі, і ў прыватнасці для савецкіх пісьменнікаў, прайшоўшы пяць гадоў сталі гадамі шчыра больш даснага згуртавання пад сцягамі Камуністычнай партыі, шчыра больш яснага ўсведамлення сваёй адказнасці за ўласны палітычны круггляд, за эстэтычную культуру, нарэшце, самае галоўнае—за камуністычнае выхаванне савецкага чалавечка: гледача, чытача, слухача, уласна кажучы,—менавіта тых, дзеся каго і існуюць у нашай краіне і літаратуры, і мастацтва.

Калі гаварыць пра нашу літаратуру ў глыбокім плане, дык можна з гордасцю сказаць, што, пачынаючы з дзеян станаўлення Савецкай улады, яна сумленна і аддана служыла свайму народу, і голас яе,—як гаварыў наш вялікі рускі паэт,—сапраўды

«Звучал, как колокол на башне вечевой
«Во дни торжеств и бед народных».
(Апладысменты).

Голас яе і ў мінулым і цяпер далёка чуваць за межамі нашай Радзімы, і, як раней, так і зараз ён будзіць працоўнае чалавечства і звяртаецца да розуму і сэрца кожнага працаўніка ў барацьбе за сапраўды прагрэс, за мір, за камунізм—самую перадавую і самую надзейную з надзей для ўсіх мыслячых людзей на нашай планеце. (Апладысменты).

Без іжыкавай сціпласці можна сказаць, што зрабілі мы вельмі многа ў сонсе перавыхавання чалавечка, сродкамі мастацтва ўплываючы на яго духоўнае абуджэнне і рост. Агульнапрызнана, што наша літаратура—самая ідэйная літаратура. А назавіце такую краіну, чыя літаратура магла б сапернічаць з нашай у гэтым плане! Смела можна сцвярджаць, што няма ў свеце такой краіны і няма такой літаратуры!

Баявая роля савецкай літаратуры і мастацтва ў сусветным працэсе развіцця мастацкай культуры вызначаецца перш за ўсё зарадам камуністычнай ідэйнасці і партыйнасці, які ўласцівы творам нашых мастакоў. Калі гаварыць прама, то менавіта гэта і выклікае шалёную злосьць у нашых ідэалагічных ворагаў, у іх памага-

тых—рэвізіяністаў. Яны хацелі б утаварыць нас сысці з дакладных пазіцый перакананых барацьбітоў за сацыялізм і камунізм, адмовіцца ад партыйнасці і народнасці як асноватворных прынцыпаў мастацкай творчасці.

Асабліва стараюцца ў абваражэнні сацыялістычнага рэалізму былі аўстрыйскі камуніст Фішар. Гэты прызнаны спецыяліст у галіне «абсалютнай», нічым не абмежаванай свабоды творчасці вельмі стараўся аддае анафеме наша савецкае мастацтва: Фішар прывадуўна смуткуе аб «стаўнасці», «завербаванасці» мастацкай творчасці ў СССР. Маўляў, воль бы яе «раскаваць», «вызваліць» ад партыйнасці, ад высюных абавязкаў служэння грамадству!

Слова «фішар» у перакладзе з нямецкай азначае прыкладна «рыбак». (Смех у зале). Дык вось, гэты рыбак і іншыя закардонныя рыбакі і спрабуюць закідаць вудачы з тухлай прынады і разліць злавачы на гэту прынаду як мага больш прастанушых карасёў у мутнай вадзе так званага «рэалізму без берагоў». (Ажыўленне ў зале).

Малавата ў нас гэтых самых дасверлівых карасёў, і нічужыя спажыва чакае хітрых рыбакоў! Воль ужо пра каго сапраўды можна сказаць: «вудзім-вудзім, а юшкі ёсці не будзем»... (Апладысменты, смех у зале).

Але пара і нам ва ўмовах небывала абвостранай ідэалагічнай барацьбы перайсці ў больш рашучае наступленне і супрацьпаставіць намаганіям рэнегатаў і рэвізіяністаў усёкі адценняў нашу надзейную зброю—Ленінскую неўміручую праўду! (Апладысменты).

І ў гэтым мы бачым сваю першарадную задачу.

Усё пададзенае ў пачатку сказана не для большага ўзвядзення нашых пісьменніцкіх поспехаў. Калі б не было партыі, якая сабрала нас на гэты з'езд, не было б і поспехаў нашай літаратуры, не было б і самой савецкай літаратуры.

Згуртаваць у адно тысячы творчых асяццядзеньняў, пачынаючы з Максіма Горькага, і канчаючы сучасным, малядым пісьменнікам, і паставіць іх на службу народу, яго інтарэсам—гэта пад сілу толькі нашай партыі і высакароднейшым ідэям, якія ёя кіруюць. (Апладысменты). Гэта ж здорава, таварышы, калі ўдумацца паспраўдзімаму! (Апладысменты).

Таварышы, каму нічыра: амаль зпінны і крыху ўрачысты ўступ і спасылка на былыя заслугі братоў-пісьменнікаў спатрэбіліся мне для таго, каб неяк расчуліць вас, уладзіць, ці што, перад тым, як перайду да нашых дасягненняў і недахопаў, што мелі месца за мінулыя пяцігодку.

А то мне здалося на некаторых выступленнях у спрэчках, што вы настроіліся ўжо вельмі ваяўніча ў адносінах да літаратуры. (Смех у зале).

У Справаздачным дакладзе ЦК нашай партыі дадзена вычарпальная ацэнка становішча, якое існуе зараз у літаратуры і мастацтве. Мы безумоўна і безагаворач-

на згоды з гэтай ацэнкай. (Апладысменты).

Як абстаць справы ў нашай пісьменніцкай гаспадарцы? Не будзем гаварыць пра тых літаратараў, якія варты грамадскай пагарды. Кім пагарджаюць, пра таго не гавораць. Шмат гонару. (Апладысменты).

Пагаворым пра тых, хто варты добрай увагі, пагаворым аб справе. Сакратар маскоўскай пісьменніцкай арганізацыі Сяргей Нараўчатаў на Маскоўскай гарадской партыйнай канферэнцыі нядаўна сказаў, што снайпераў сярод нас, пісьменнікаў, не так ужо шмат, але ў нас няма ла варашылаўскіх стралкоў, якія складаюць касцяк арганізацыі. (Апладысменты). Такі прыкладна сэнс яго дакладнага пазытыўнага параўнання. Але Нараўчатаў не сказаў пра тое, што сярод стралкоў ёсць невялікая колькасць і такіх, якія не толькі ў «яблычкі» ці ў «дзесятку» не трапляюць, а не трапляюць увогуле ў мішэнь. (Ажыўленне ў зале).

Пра такія стрэлы салдаты кажуць: «лайшла куля за малаком». (Апладысменты). І дзіўныя рэчы адбываюцца на літаратурным стрэльбішчы: куля, якая абмінула мішэнь, накітават бумеранга, вяртаецца да стралка-мазілы, але не забівае яго, а і сапраўды прыносіць яму калі не малачка, дык аўтарскі ганарар «детишкам на молочнішкі». (Смех у зале).

Становіцца было б яшчэ цяжэй, калі б стралкі-мазілы стралілі радзей, не беглым агнём і наўскідку. Але не так ужо рэдка марна расстрэльваюцца дарагія патроны, і шкоду, часам значную, церпіць перш за ўсё, наш чытач. Аднак, паспрабуй, прагані такога стралка са стрэльбішча. Ён сцвярджае, што знаходзіцца на сапраўднай пісьменніцкай службе, усіх запэўнівае, што ён перспектывны стралок, што наступным стрэлам абавязкова трапіць у мішэнь. А сам і не думае пра гэта, яму і без пападанняў жывецца выдатна! Ва ўсякім разе не горш, чым якому-небудзь катэ, што жыве за прылаўкам гастронама. (Апладысменты, смех у зале).

Як пазбавіцца ад гэтай бяды? Думаецца, што трэба рэзка павысіць патрабавальнасць з боку рэдакцыйных работнікаў выдавецтваў і часопісаў — не толькі абласных, але і сталічных. А хто як не работнік выдавецтва ці часопіса павінен быць першай заслонай на шляху руху дрэннай кнігі? Літаратурная крытыка павіна на адвясці ад практыкі замоўчвання, калі мае справу з дрэнным творам, яе прамы абавязак — разабраць і ацаніць твор адпаведна яго сапраўднай каштоўнасці. Немалая частка віны тут і пісьменніцкіх арганізацый, якія не трымаюць за шэрыя фалды непатрэбную кнігу.

Ёсць і другі бок справы — гэта аплата аўтарскай працы. Літаратурная праца для нас, савецкіх пісьменнікаў, натуральна, ніколі не была і не можа быць сродкам нажывы ці ўзбагачэння. Перш за ўсё трэба зыходзіць з гэтага. Калі на Захадзе пісьменнік атрымлівае працэнты ад сум, вылучаных выдавецтвам пасля продажу кнігі, то гэта сістэма аплаты дае магчымасць якому-небудзь славуатаму ці проста моднаму пісьмен-

ку-бізнесмену, чыя кнігі разыходзяцца вялікімі тыражамі, стаць вельмі багатым чалавекам. А многія прагрэсіўныя літаратары ледзь зводзяць канцы з канцамі. Зразумела, што такая чыста камерцыйная сістэма абсалютна непрамыслана для нас. Аднак і ў нашым аўтарскім праве ёсць некаторыя пункты, над якімі вярта падумаць. Як ні парадаксальна гэта выглядае, але атрымліваецца так, што за кнігу, якую найбольш чытаюць, — а ў нас гэта кніга, якая мае найбольшыя ідэйныя і мастацкія вартасці, — аўтар пры шматразовым перавыданні атрымлівае ўсё менш і менш, пакуль кніга не будзе ўключана ў збор яго твораў.

Ёсць у нас у Саюзе савецкіх пісьменнікаў і яшчэ шэраг недаробак і недахопаў у рабоце, але я не лічу патрэбным гаварыць пра гэта з мэтай эканоміі вашага часу. У чэрвені гэтага года адбудзецца Усеагульнае з'езд пісьменнікаў, і мы з радасцю запрашаем на наш з'езд усіх рупліўцаў літаратуры. Там ужо мы патрасем літаратурныя дзвяні і пылу нанюхаемся. (Ажыўленне ў зале).

Тыражы кніг у нас сапраўды гіганцкія. Аднак чытацкі попит перавышае і гэты тыражы. На галодным ніжнім пайку сядзяць нават бібліятэкі. Іншая папулярная кніга, па самых аптымальных падліках, даходзіць толькі да адной з кожных пяці бібліятэк. А жаданне рабочага, калгасніка, інтэлігентна мець у сябе дома ўпадабаную кнігу — гэта ж таксама трэба ўлічыць! Вось і паспачуваец таварышам з гаркамаў ці райкомаў, якім даводзіцца падчас размяркоўвання кнігі, як самыя дэфіцытныя механізмы альбо матэрыялы! Не хапае паперы!

Успамінаецца мне, як сардэчна выступаў за мастацкую літаратуру на мінулым з'ездзе Канстанцін Іванавіч Галаншын. Тады ён быў першым сакратаром Пермскага абкома і прызнаваўся нам у любові. (Ажыўленне ў зале). Цяпер ён — міністр целюлозна-папяровай прамысловасці і маўчыць, нібы валы ў рот набраў. (Апладысменты, смех у зале).

Дарагі Канстанцін Іванавіч! Тады мы ўсур'ез паверылі ў вашу любоў, а зараз абываваем вас у непастаянстве. (Смех у зале, апладысменты). Паглядзіце, Канстанцін Іванавіч, як пасяроджыліся жанчыны-дэлегацы пры адным слове — «непастаянства». Яны, як і ўсе жанчыны ў свеце, арганічна не прымаюць гэтага слова! І тут я знайду надзейных саюзнікаў, абывававаючы вас у непастаянстве. (Апладысменты). І што ж гэта за любоў паміж намі? Любоў, як вядома, патрабуе ўзаемнасці, і калі не ахвяра, дык некаторых выдаткаў. Мы не чакаем ад вас, Канстанцін Іванавіч, ні гваздзік, ні мілых і мужных усмешак. Паперы нам дайце больш! Паперы! Звыш плана, які вы, на наша шчасце, выконваеце, і якасцю лепшай! Вось тады мы канчаткова паверым вашым пачуццям. Тады ўжо мы — праякі, скінуўшыся, паднясем вам цудоўныя кветкі ў не менш цудоўнай абгорткавай паперы, а якая-небудзь юная пазтэса — чым чорт не жартуе! — напіша ў ваш гонар любовіныя мадрыгалы! (Працяглыя апладысменты). Атрымаць любовіны мадрыгал! Гэта ж заманлівая рэч! Я і то б не адмовіўся, нягледзячы на мой шапоўны ўзрост,

а вам, дарагі Канстанцін Іванавіч, і зусім вярта над гэтым падумаць... (Ажыўленне ў зале, апладысменты).

Вось, таварышы, і на што толькі не ідзеш дзеля паперы! І пра любоў гаворыш, і руку да сэрца прыціскаеш, і галаншым становішся да немагчымасці... Але калі адкінуць жарт, дык у выдаткаванні нават той паперы, якая ёсць, у нас няма належнага парадку. Ужо ў гэтым грэху ні тав. Галаншын, ні мы, пісьменнікі, не вінаваты. Паперу скарыстоўвае хто хоча, колькі хоча і на што хоча. Яна ж, як вядома, усё сцерпіць. Жартачкі скажаць, амаль палова назваў кніг, выданных у мінулым годзе ў краіне, — гэта так званая ведамасная літаратура. Што хаваецца за гэтай фірмай? Ды што папала: пухлякія канцылярскія справаздачы, такіх жа неабдымных габарытаў вучоныя запіскі, рэзультаты «памятныя», падаруначныя летапісы — альбомы той ці іншай установы, якія неадкладна пасля свайго выхаду ўкладваюцца ў архіў на праком мышам... І кожны хоча свой фаліант у календар апрацуць, у шматкаляровую лапіраваную супервокладку ды каб абавязкова надрукаваць на глянцавай паперы. Непарадак у гэтай справе, таварышы дэлегацы, вялікі непарадак! Каб ліквідаваць яго, трэба дзяржаўны і суровы падыход да справы. Таму, што расце тэндэнцыя да выпуску ведамаснай літаратуры, і гэта трывожыць.

Перш чым закончыць гаворку, вернемся, аднак, да яе пачатку. Мае рэцэпты тав. Нараўчатаў, калі сцвярджае, што асноўны цяжар па стварэнні літаратуры нясуць тыя, каго ён называе варашылаўскімі стралкамі.

У нас расце таленавітая маладая змена. Старэйшае пакаленне пісьменнікаў ускладае на яе вялікі надзеі. Можна сцвярджаць, што ў літаратуру прыйшло і прыходзіць добрае папаўненне. Мы рады, што эстафету прымаюць рукі мастакоў, якія патрэбны нашаму грамадству. Гэта людзі цікавыя, якія мысляць патрыятычна, угледваюцца ў глыбіні жыцця. Часам моладзь задзірыстая, рэзкаватая ў сваіх ацэнках тых ці іншых з'яў, але

адно каштоўна: яна не абывавае, дэпытлівая, у заўсёдным пошукі. Часам не хапае ёй вопыту. Але за ёю, за пісьменніцкай моладдзю, будучыня нашай літаратуры, ёй гэта будучыню ствараць, ёй за яе і адказваць. (Апладысменты). Вы разумееце, вядома, што я не падзяляю тут нашу творчую моладзь на «чыстыя» і «нячыстыя», а кажу пра моладзь увогуле. Я кажу пра новае пісьменніцкае папаўненне, пра свежыя сілы ў савецкай літаратуры.

Але прашу ўлічыць адну акалічнасць: мы, пісьменнікі старэйшага пакалення, таксама яшчэ сёння-таго варты. Як вам вядома, усе мы, пісьменнікі, знаходзімся, як і астатнія грамадзяне вялікага Савецкага Саюза, на ваенным уліку. І калі пісьменнікаў старэйшых узростаў таварышы Грэчка і Елішаў не звальняюць з запасу ў адстаўку, дык, значыць, ёсць у іх гаспадарскі разлік на тое, што мы яшчэ спатрэбімся, што мы народ надзейны і на нас можна спадзявацца ў любым выпадку жыцця і пры любых абставінах. (Апладысменты). Хіба гэта не сведчанне, вельмі пахвальнае для нас, аб тым, што мы патрэбны не толькі ў працы, але і ў абароне!

Думаючы аб новай пяцігодцы, мне цяжка гаварыць, як вы разумееце, новай лічбаў і працэнтаў. Калі б вы спыталі ў мяне, колькі за гэты перыяд выйдзе вялікіх твораў, колькі сярэдніх і малых, дык на гэта пытанне не змог бы адказаць вам не толькі я, але нават усе сакрытарыят Саюза пісьменнікаў.

Ды, зрэшты, і справа ж не ў колькасці, а ў якасці. Усе мы, савецкія пісьменнікі, надзвычай глыбока ўпэнены ў тым, што за гэтыя гады створым значныя творы, на ідэйна-мастацкім узроўні, які цалкам адпавядае ўзросшым запатрабаванням нашага чытача.

Дазвольце вас запэўніць, што моцная зарука гэтага — наша адданасць справе партыі і народа, наша гарачае імкненне аддаць усе сілы і здольнасці на служэнне вялікім ідэям камунізму. (Працяглыя апладысменты).

У пералынку паміж пасяджэннямі сустрэліся даўнія сябры — Расул Гамзатаў (першы злева) і Максім Танк (першы справа). Фота Л. ПАПКОВІЧА і Л. ЭЙДЗІНА.

13 ЧЭРВЕНА 1971 г. працоўныя Савецкай Беларусі будучы выбіраць дэпутатаў у Вярхоўны Савет БССР і мясцовыя Саветы дэпутатаў працоўных. У сувязі з гэтым Міністэрства культуры БССР прыняла пастанову, у якой ставіцца вялікая і пачэсная задача перад упраўленнямі і аддзелаў міністэрства, абласнымі і Мінскім гарадскім упраўленням, гарадскімі і раённымі аддзелаў культуры.

Яны павінны распрацаваць і ажыццявіць шматлікія мерапрыемствы, забяспечыць актыўны ўдзел усіх устаноў культуры ў падрыхтоўцы і правядзенні выбараў у Вярхоўны Савет БССР і мясцовыя Саветы дэпутатаў працоўных. У аснову ўсёй культурна-масавай

У МИНИСТЕРСТВЕ КУЛЬТУРЫ БССР

ПАЧЭСНАЯ ЗАДАЧА КУЛЬТАСВЕТУСТАНОЎ

работы з насельніцтвам павіна быць пакладзена глыбокае і ўсебаковае растлумачэнне даклада Генеральнага сакратара ЦК КПСС Л. І. Брэжнэва на XXIV з'ездзе партыі, Дырэктыў па пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1971—1975 гады, матэрыялаў XXVII з'езда Кампартыі Беларусі. Усю масавую работу ўстаноў культуры неабходна накіраваць на паспяховае ажыццяўленне рашэнняў XXIV з'езда КПСС, на

шырокае разгортванне сацыялістычнага спаборніцтва за дэярміновае выкананне народнагаспадарчых планаў бягучага года і новага пяцігадовага плана. У ходзе падрыхтоўкі да выбараў неабходна шырока выкарыстоўваць вопыт культурна-масавай работы, накоплены ў перыяд падрыхтоўкі і правядзення паўвяковага юбілею Вялікага Кастрычніка, 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна, 50-годдзя БССР і КПБ.

Трэба, каб усе ўстановы культуры арганізавалі цыклы лекцый, гутарак, тэматычных вечароў, вусных часопісаў, вечароў-

сустрэч выбаршчыкаў з кандыдатамі ў дэпутаты, старымі камуністамі і ветэранамі працы, удзельнікамі Кастрычніцкай рэвалюцыі, грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, наватарамі вытворчасці, дзеячамі літаратуры і мастацтва. Добра пасадзейнічаюць прапагандзе грамадска-палітычнай літаратуры і матэрыялаў па выбарах у Вярхоўны Савет Беларускай ССР і мясцовыя Саветы сталы даведка, бібліяграфічныя агляды, кніжныя выстаўкі, якія трэба арганізаваць, не марудзячы.

Справа гонару культурна-дапамагчы

агітпунктам праводзіць індыўдуальную і масавую работу сярод выбаршчыкаў. У перыяд перадвыбарнай кампаніі трэба арганізоўваць канцэрты самадзейных і прафесіянальных артыстаў, а ў дзень выбараў — 13 чэрвеня 1971 года — ва ўсіх гарадах, рабочых пасёлках і вёсках, у дамах культуры, клубах, на вуліцах і плошчах, у парках і скверах наладзіць масавыя народныя гуляння, выступленні прафесіянальных і самадзейных калектываў, эстрадных і духавых аркестраў. Сумесна з органамі кінафікацыі — паказ кінафільмаў, якія адлюстроўваюць гісторыю нашай Радзімы, поспехі савецкага народа ў будаўніцтве камунізму.

У гэтыя дні трэба ўзмацніць практычную і метадычную дапамогу сельскім самадзейным калектывам у падборы рэпертуару, у падрыхтоўцы новых канцэртных

праграм, прысвечаных выбарам.

На Дзяржаўную бібліятэку БССР імя У. І. Леніна, Рэспубліканскія метадычны кабінет культурна-ветрабцы і Дом народнай творчасці ўскладаецца задача забяспечыць сельскія культасветустановы метадычнай літаратурай, інструкцыямі, аналізаванымі і рэкамендацыйнымі спісамі твораў мастацкай літаратуры для самадзейных калектываў. У красавіку — маі метадысты выедуць у раёны і акажуць метадычную і практычную дапамогу культасветустановам у арганізацыі культурна-масавай работы сярод выбаршчыкаў.

Упраўленню па справах мастацтваў трэба забяспечыць актыўны ўдзел усіх тэатраў і канцэртных арганізацый у культурным абслугоўванні насельніцтва.

ПРАМОВА ТАВАРЫША А. Б. ЧАКОЎСКАГА

ПІСЬМЕННІК, ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР «ЛИТЕРАТУРНОЙ ГАЗЕТЫ»

Дарагія таварышы! Сёння, пасля таго, як ужо многія дэлегаты выступілі з гэтай трыбуны, з'яўляецца несумненным, што ўвесь наш з'езд, уся шматмільённая партыя камуністаў, якую ён прадстаўляе, аднадушна і натхнёна адабраюць тую сапраўды тытанічную работу, якую правялі Цэнтральны Камітэт і яго Палітбюро ў перыяд паміж двума з'ездамі. (Апладысменты).

У гэты складаны перыяд, адзначаны міжнароднымі ўзрушэннямі і абвостранай ідэалагічнай барацьбой на сусветнай арэне, Цэнтральны Камітэт, падобны на вопытнага рулявога, вёў наш магутны савецкі карабель да вялікай мэты, пракладваючы адзіна правільны курс — ленынскі! Дазвольце далучыць свой голас да выказаных ужо прараноў — цалкам адобрыць палітычную генеральную лінію і практычную работу нашага Цэнтральнага Камітэта. (Апладысменты).

Таварышы! Усе мы з вялікай увагай паслухалі даклад таварыша Леаніда Ільіча Брэжнева, які дае ўсебаковы аналіз усіх сфер нашага матэрыяльнага і духоўнага быцця. Сапраўды, здзяйсненні велізарныя, перспектывы захапляючыя. Але, будучы літаратарам, я, натуральна, з асаблівай цікавасцю ўслухоўваўся ў той раздзел даклада, у якім ішла гаворка пра літаратуру і мастацтва.

Сёння асабліва ясна ўспамінаюцца пачуцці, якія валодалі савецкімі літаратарамі, перш за ўсё камуністамі, у гады, якія папярэднічалі XXIII з'езду нашай партыі. Чаго хацелі пісьменнікі і, думаю, наогул работнікі ўсяго ідэалагічнага фронту ў той час?

Хачу адказаць на гэты пытанне прамі і адкрыта. Мы, пісьменнікі-камуністы, беспартыйныя літаратары, хто непарыўна звязаны сваё жыццё і творчасць з партыяй, з вялікай справай будаўніцтва камунізма, вельмі хацелі яснасці ў некаторых важных ідэалагічных пытаннях, паслядоўнасці, ліквідацыі тых валонтарысцкіх завіхрэнняў, якіх мы дастаткова набачыліся і ад якіх, шчыра кажучы, вельмі ў тых гадах стаміліся.

XXIII з'езд і наступны партыйныя дакументы па пытаннях ідэалогіі ўнеслі гэту такую неабходную яснасць. У дастасаванні да мастацкай творчасці партыя тады спакойна і цвёрда сказала, што, хоць наша літаратура ў цэлым развіваецца паспяхова, у ёй, аднак, назіраюцца асобныя трывожныя з'явы і што ў ацэнцы людзей і твораў, якія нясуць на сабе ўплыў буржуазнай ідэалогіі, скажучы савецкую рэчаіснасць, юрліва фліртуецца з нашымі класавымі ворагамі, — партыя будзе паслядоўна непрымірмая, таму што сацыялістычная літаратура, якая да гэтага заклікаў Ленін, была, ёсць і стане часткай агульнапралетарскай, народнай, партыйнай справы! (Апладысменты).

І сёння, на XXIV з'ездзе нашай партыі, мы, літаратары-камуністы, уся мастацкая інтэлігенцыя і, упэўнены, увесь народ могуць з пачуццём глыбокага задавальнення сказаць: чоткая ленынская лінія партыі ў галіне ідэалогіі прынесла свае жыватворныя вынікі. Важна адзначыць — сваёй прадуманай паслядоўнай дзейнасцю Цэнтральны Камітэт паказаў, што трэба і можна весці самую складаную шматбаковую работу па кіраўніцтве дзяржавай, не вяртаючыся ні да асуджэнных партыйных метадаў голага адміністравання, ні да практыкі суб'ектывіска-адвольных рашэнняў, а зрабіўшы перакананне, уздзеянне на розумы людзей у спалучэнні з прынцыповасцю і разумнай патрабавальнасцю асноўным метадам кіраўніцтва. (Апладысменты).

Партыя і яе Цэнтральны Камітэт даказалі і паказалі, якіх велізарных пераходаў можна дасягнуць, карыстаючы гэтым завешчаным нам Леніным, адзіным правільным метадам! І сучаснае развіццё савецкай шматнацыянальнай літаратуры служыць адным з яркіх пацвярджэнняў гэтага.

Зразумела, наш абавязак камуністаў-літаратараў заключаецца і ў тым, каб самакратычна сказаць, што не не ды і з'яўляліся асобныя творы, бедныя з пункту гледжання мастацкай якасці і няспелыя па думцы. У гэтай сувязі я хацеў бы гораца падтрымаць вельмі дакладную, вельмі глыбокую, таварышы, ацэнку, якую даў Леанід Ільіч Брэжнеў такім з'явам у літара-

туры, калі сёй-той спрабаваў звесці ўсю разнастайнасць нашай сённяшняй рэчаіснасці да праблем, заканамерна адсутных у мінулае ў выніку работы партыі па пераадоленні прычын культуры асобы, або, наадварот, закансерваваць погляды і ўяўленні, якія ідуць уразрэз з тым новым, што ўнесла партыя ў сваю тэарэтычную і практычную дзейнасць, у духоўнае жыццё ўсяго нашага грамадства. (Апладысменты).

Аднак галоўным і вызначальным з'яўляецца тое, што сёння савецкія літаратары маглі б пакласці перад намі многія і многія дзесяткі кніг, прасякнутых духам ваяўнічай партыйнасці, адзначаных высокімі мастацкімі вартасцямі. Гэта кнігі, якія з'яўляюцца несумненным укладам у літара-

турную Ленініану, раманы, апавесці і вершы, у якіх паказаны глыбінныя народныя каранні Вялікага Кастрычніка. Гэта творы, якія складаюць як бы мастацкі летапіс рэвалюцыйных пераўтварэнняў краіны ў 20-я і гераічныя 30-я гады, кнігі, прысвечаныя вялікаму подзвігу партыі і народа ў Айчынай вайне і якія адлюстравалі слаўныя здзяйсненні савецкіх людзей у нашы дні, здзяйсненні, якія выклікаюць захапленне ўсяго цывілізаванага чалавецтва. Мне здаецца, таварышы, варта асобна падкрэсліць той факт, што паўсядзённым уклад у стварэнне літаратуры, вартай нашай слаўнай эпохі, уносяць пісьменнікі ўсіх братніх савецкіх рэспублік. Хіба гэта не доказ маналітнасці і адзінаства пмыслаў усіх народаў магутнага шматнацыянальнага Савецкага Саюза! (Апладысменты).

І не толькі сваімі творамі нашы пісьменнікі даказваюць усяму свету злітнасць партыі і народа, яны пацвярджаюць гэта сваёй асабістай, грамадзянскай дзейнасцю. На пісьменніцкіх з'ездах, на аб'яднаных пленумах творчых саюзаў, на шматлікіх сустрэчах з працоўнымі, якія сталі асабліва частыя перад XXIV з'ездам партыі, літаратары, дзеячы мастацтва з горда ўзнятай галавой, ведаючы, што іх пачуюць не толькі сябры, але і заручэжныя ворагі, якія сочаць за кожным іх словам у спадзяванні на «спажыву», заяўляюць, што ёсць толькі адзін сцяг, пад якім дастойна жыць і тварыць савецкаму чалавеку, — гэта сцяг ленынскай Камуністычнай партыі. (Апладысменты).

Такія, таварышы, бясспрэчныя факты.

І тым не менш было б неўласцівай камуністам лагоднасцю рабіць з іх вывад, што нам няма з чым і няма з кім весці барацьбу ў свеце.

Відавочна, таварышы, што такое становішча і не будзе да таго часу, пакуль на зямлі існуюць дзве антаганістычныя сацыяльныя сістэмы, пакуль грымьць ідэалагічныя бітвы і не выключана магчымасць пранікнення ў наша асяроддзе буржуазнай ідэалогіі.

Так званы «Інтэлектуальны» антыкамунізм мае старанна распрацаваную стратэгію і тактыку, пры дапамозе якіх ён спрабуе ўздзейнічаць на нашу мастацкую інтэлігенцыю, убіць клін паміж ёю і партыяй, разбэсціць савецкую інтэлігенцыю, так сказаць, знутры.

Адна з найбольш ходіх канцэпцый, якую ўзмоцнена экспартуюць нашы ворагі, звязана з прапагандай нібыта непазбежнай для кожнага сапраўднага мастака неабходнасцю знаходзіцца ў апазіцыі да дзяржавы. Нам спрабуюць навізаць для пераймання вобраз пісьменніка, які не толькі творыць без ніякай залежнасці ад грамадства, у якім ён жыве, але і супрацьстаўляе сябе гэтаму грамадству і дзяржаве.

Так, мы можам зразумець непазбежную апазіцыйнасць сумленнага прагрэсіўнага мастака буржуазнаму грамадству і дзяржаве, заснаваных на насіллі, ілжы, уладзе грошай і эксплуатацыі чалавека чалавекам.

Але антыкамунізм хоча, непрыкметна падтасавуючы карты, зрабіць «маленькую» аперацыю, распаўсюдзішы непазбежнасць апазіцыйнасці сумленнага мастака да сацыяльнага ладу капіталізму і на іншы, супрацьлеглы лад, у аснове якога ляжыць сацыяльна справядлівасць. Спрыйма аперыруючы дарагімі для нас, свабодных ад капіталістычнага ярма, словамі, — «свабода», «незалежнасць», нашы ворагі — антыкамуністы, які і ў многіх іншых выпадках, працягваюць вытанчаную здольнасць паразітараваць на гэтых і падобных да іх разуменнях і тэрмінах, спалучаючы іх так, што яны, захоўваючы як быццам прывычнае для нас гучанне, набываюць цалкам процілеглы палітычны і сацыяльны сэнс.

Антыкамунізм абвясчае: «Мы — свабодны свет!», хоць паняцці «свабода» і свет, пабудаваны на эксплуатацыі чалавека чалавекам, несумяшчальныя па сваёй сутнасці. Антыкамунізм аб'яўляе сябе абаронцам «незалежнасці асобы», хоць асоба ў буржуазным свеце, калі ў яе няма чэкавай кніжкі, з'яўляецца цацкай, трэскай у мутным моры насілля і карупцыі, таварам, прызначаным для куплі і продажу.

Антыкамуністы — падумаць толькі, таварышы! — клопацца аб «удасканаленні сацыялізма», зноў-такі разлічваючы на тое, што людзі сацыялістычнага свету, у якім арганічна закладзена пастаяннае імяненне да новых і новых камуністычных здзяйсненняў, не адразу раскусаць, што буржуазны «дабрадзеі» пад словам «дасканаласць» маюць на ўвазе нешта прамі супрацьлеглае сацыялізму, а дакладней кажучы, — рэстаўрацыю капіталізму.

Антыкамунізм усяляк хоча навізаць нам сваю канцэпцыю «свабоды», будучы пры гэтым зацікаўлены толькі ў адной свабодзе — свабодзе прапаганды антысавецкім, расхістання сацыялістычнага ладу. Хто толькі не «клопацца», таварышы, у нашы дні аб свабодзе творчасці, аб свабодзе мастака сацыялістычнага свету? Кіраўнікі ЦРУ, «Голас Амерыкі» і «Голас Ізраіля», «Свабодная Еўропа» і «Ві-бі-сі», англійскі «Таймс» і амерыканскі «Нью-Йорк таймс», паўднёваафрыканскія расісты і партугальскія каланізатары. Проста спаць, бедалагі, не могуць, пакуль не даб'юцца для нас «свабоды»! Але якую свабоду можа прапанаваць нам капіталістычны свет, які перажывае жорсткі духоўны і палітычны крызіс? Свабоду насілля і жорстнасці, расізму і парнаграфіі, сіянізму і неафашызму? Што ж, гэтым таварам нашы заручэжныя «рупіцкі» сапраўды валодаюць у дастатку. Але не для таго, таварышы, нашы бацькі і дзяды здзейснілі вялікую Рэвалюцыю, не для таго мы змагаліся з фашызмам за свабоду і незалежнасць нашай Радзімы, не для таго ўзводзім светлы будынак камунізма, каб дазволіць мутным патокам тлятворнай буржуазнай прапаганды размываць яго падмуркі! (Апладысменты).

У гэтай сувязі хацелася б выказаць адно меркаванне. На жаль, мы, работнікі ідэалагічнага фронту, нярэдка ў барацьбе з антыкамуністычнай прапагандай абмяжоўваемся пераважна выкрыццём яе ілжывай сутнасці, так сказаць, адпрам. А пастаянны наш абавязак акрамя гэтага заключаецца ў тым, каб якраз іх, нашых класавых ворагаў, заўсёды ставіць у становішча тых, хто абараняецца. (Апладысменты).

Таварышы! Хоць антыкамуністычныя атакі і адрозніваюцца адна ад адной, так сказаць, па родзе зброі і па

метадалогіі, тым не менш свае найбольш атручаныя стрэлы ворагі заўсёды меюць у сэрца нашага народа, у нашу партыю. Так, напрыклад, атакуючы ленынскі прынцып партыйнасці савецкага мастацтва, патрабуючы «поўнай аўтаноміі» культуры, яны, па сутнасці, хацелі б адарваць творчую інтэлігенцыю ад партыі.

Але савецкія мастакі выдатна ўсведамляюць, што як старажытны Антэй чэрпаў сваю сілу ў пастаяннай сувязі з маці-зямлёй, так і савецкая мастацкая інтэлігенцыя моцная і духоўна пераможная сваёй згуртаванасцю вакол ленынскай партыі, непарыўнай сувяззю з яе вялікай справай. (Апладысменты).

Характэрна, таварышы, што правалам закончыліся ўсе спробы антыкамунізма арганізаваць міжнародны байкот савецкай літаратуры пасля таго, як наша мастацкая інтэлігенцыя дала прынцыповы, партыйны адпор тым некалькім адшчэпкам, якія прамыялі годнасць савецкіх грамадзян на грошавую папулярнасць у стане нашых класавых ворагаў. І на самай справе, таварышы, хіба можна закрыць ад свету вялікую савецкую літаратуру, літаратуру, прасякнутую ідэямі інтэрнацыяналізму і гуманізму, якую любяць мільёны працоўных людзей на зямлі, якая заўсёды працягвае руку дружбы ўсім сумленным мастакам свету! (Апладысменты).

Таварышы! Гэтым летам адбудзецца чарговы з'езд савецкіх пісьменнікаў. Мы будзем рады бачыць на гэтым нашым з'ездзе прадстаўнікоў нашай партыйнай грамадскасці. Мы, пісьменнікі, не сумняваемся, што наш з'езд пройдзе ў чыстай, дзелавой атмасферы і з'явіцца, несумненна, яшчэ адной унушальнай дэманстрацыяй згуртаванасці савецкіх пісьменнікаў вакол нашай партыі і яе Цэнтральнага Камітэта. (Апладысменты).

Таварышы! Перад нашай айчынай літаратурай стаіць многа задач, бо працоўныя і духоўныя здзяйсненні народа вялікія і шматгранныя. Але, заканчваючы выступленне, хацелася б сказаць толькі аб адной. Я думаю, што сама гісторыя менавіта на савецкую літаратуру ўсклала вялікую задачу, якую наша літаратура калектыўна выконвае: адлюстраванне для сучаснікаў і нашчадкаў гераічны вобраз камуніста.

Літаратура ўсіх часоў і народаў, вусная і пісьмовая, данесла да нас, пачынаючы з багаборца Праметэя, і легендарныя, і рэальныя вобразы барацьбітоў за чалавеча шчасце. Але ўпершыню ў гісторыі чалавецтва, са з'яўленнем марксісцкай партыі, нарадзіўся новы вобраз барацьбіта за сацыяльную справядлівасць. Імя яму — камуніст-ленынец. Гэта ён, камуніст, спалучаў у сабе мару аб справядлівасці з воляй да перамогі, любоў да працоўных людзей з нянавісцю да прыгнятальнікаў і эксплуатацятараў, талент партыйнага арганізатара з навуковымі ведамі. Гэта ён, камуніст, пакутаваў у царскіх засценках, ён ішоў на штурм Зімяня, ён арганізоўваў адпор Інтэрвентам, ён голы і босы, не дакранаючыся да хлеба, што вёз галадаючаму народу, узнімаў машыны на аднаўленне краіны, ён разам з народам, на чале народа ствараў першыя савецкія заводы-гіганты і першыя калгасы і ён жа першы закрываў сваім целам амбразуры фашысцкіх дотаў, ён вывеў на калазямную арбту нашы спадарожнікі, ён першы накіраваўся ў космас. (Апладысменты).

У імя чаго, таварышы? У імя народа, у імя яго дабрабыту. Ён — камуніст — змагаўся і будаваў разам з народам, і ўсведамленне, што за ім ідуць масы людзей, натхняла яго на вялікі подзвіг.

Дык ці ёсць больш ганаровая, больш светлая задача для літаратуры, чым стварэнне ўражлівага вобраза камуніста, сына сваёй партыі і свайго народа! (Апладысменты).

Пры ўсёй шматграннасці нашага жыцця, таварышы, пры ўсёй шыршы і разнастайнасці задач, якія стаяць перад літаратурай, няма задач больш высокай і больш ганаровай! Таму што сапраўдны камуніст з'яўляецца ўвасабленнем усіх лепшых чалавечых якасцей: бескарыслівасці, любові да працоўных людзей, таварыскасці, гатоўнасці ісці на любы подзвіг, пагарджаючы ў імя жыцця нават самой смерцю.

Слава камуністу, таварышы, выпрабаванаму барацьбіту за дабрабыт народа! (Апладысменты).

Слава нашай ленынскай Камуністычнай партыі! (Працяглыя апладысменты).

ПЕРШАЯ прадукцыйная сіла ўсяго чалавецтва ёсць рабочы...» — пісаў калісьці Ленін. І гэтыя словы не састарэлі. Яны вызначаюць і сённяшні дзень нашага грамадства. Вядома, у новым сваім змесце, калі на першы план выступае саюз працы і навукі.

Ці заўважае гэты новы змест наша літаратура? Заўважае, толькі не ў той ступені ў якой жадала б грамадства, што ўзяло курс на значны ўздым матэрыяльнага і культурнага ўзроўню жыцця народа. Інакш мы не трывожымся б публікаваць, што чалавек працы не ўважвае яшчэ на ўсё свай вольны рост са старонак нашых кніг. Інакш не давалася б партыйнаму з'яду камуністаў Беларусі ідэю горкі, але слушны дапор пісьменнікам за тое, што «вяміогія героі тых мастацкіх твораў, у якіх адностроўнасца сучаснай тама рабочага класа і калгаснага сялянства, валодаюць духоўным высакародствам, абаяннем і шматграннасцю сваіх рэальных прататыпаў. І мы павінны прама сказаць дэячам літаратуры і мастацтва, што іх лідыя недастаткова ўвага да людзей працы нічым не можа быць апраўдана. У мастацкім увасабленні вобразаў савецкага чалавека і тым больш савецкага рабочага патрэбен новы падыход, які патрабуе ўсебаковага даследавання і аналізу працэсаў, што адбываюцца ў жыцці нашага грамадства» (П. Мацвараў).

Я знарок так шырока цытую справядлівы даклад ЦК КПБ, каб падкрэсліць усю вастрыню і своечасовасць трылогіі нашай партыі за сённяшні стан літаратуры, за сённяшнюю малую актыўнасць пісьменнікаў на магістральным шляху ўдасканалення іх творчай дзейнасці. Варта перагарнуць камплекты хоць бы трох нашых «тоўстых» часопісаў («Польмя», «Маладосць», «Неман») за мінулы год і лёгка будзе перанананца ў адсутнасці высокамастацкіх твораў прозы пра рабочы клас, пра сённяшніе смяштва, пра народную інтэлігенцыю — пра ўсіх тых, чыімі рукамі здзяйсняецца найважнейшы ў гісторыі чалавецтва цуд, цуд параджэння камуністычных ўзаемаадносін між людзьмі. І калі ў нашых «усесаюзных» літаратурных часопісах адсутнасць ці недастаткова высокая ўзровень мастацкай прозы пра чалавека працы кампенсаецца яркай пісьменніцкай публіцыстыкай, дык беларускія часопісы не могуць надта пахваліцца і гэтым.

Жыццё чалавека працы ўсё больш ускладняецца, бо гэта — немінучы вынік новага этапу ў развіцці краіны. Працішчэнне навукі ва ўсе галіны гаспадарання чалавека на зямлі (і нават у выт) ускладняе яго ўзаемаадносін і з сродкамі вытворчасці, і з тымі, хто побач працуе і жые. Шматпраблемнасць, шматфарбнасць, шматгалоссе жыцця — характэрная прыкмета нашых дзён. Яна заснедана вельмі паглядна ў Дырэктывах па новай пяцігодцы. Зразумець жыццё ў яго новым змесце, які не на паверхні, а ў найглыбейшых глыбінях, што не ўспрымаюцца «з ходу», становіцца ўсё цяжэй і цяжэй без публіцыстычнага даследавання рэчаіснасці, без добра арганізаванай разведкі ўсіх яе дзейных пластоў.

Некя атрымліваецца, што традыцыі Г. Успенскага, нарысы якога былі мастацкімі, бо высокая публіцыстычнасць ў сваёй аснове, пакрысе забываюцца. Забываецца нават тое, што блізкай, — горкаўскае імкненне паказваць у нарысе складаныя сувязі між людзьмі. Абрэсца, звычайна, лягчэйшы, але і менш плённы шлях — захаванне ў храналагічнай паслядоўнасці асноўных этапаў жыцця героя і пабудова сюжэта па гэтай вонкава пазначанай лініі. Або аўтар захвалюецца апісаннем справы, што назіраецца без дастатковай увагі да бытавых абставін, у якіх яна здзяйсняецца і ў якіх абдумваюцца яе вынікі і

перспектывы, без увагі да жыццёвых цяжкасцей, якія здараюцца ў чалавека на працы і пасля яе.

Для беларускай літаратуры павяз горада, людзей індустрыяльнай працы не стаў яшчэ пераацарговым клопам. Пэўныя захады робяць раманісты. Аўтары раманаў ды аповесцей, беручыся за даліну, самі вымушаны весці і разведку. Распіндаючыся ўвагай, спрабуючы ахапіць неахопае, замест глыбокага і пераанаўчага даследавання той сферы, што трапіла ў поле зроку пісьменніка, яны спыняюцца як бы на першалачатковым этапе складанай дарогі раманіста і прапануюць ёмістыя па лістаку эсэічныя наліды рэчаіснасці з уяўнай прэтэнзіяй на шматпраблемнасць.

І ўсё ж які-колечы ўсходзі ўжо ёсць. Летась з'явілася на старонках «Польмя» дакументальная аповесць А. Савіцкага «Сталівары». Задача, якую паставіў аўтар, не з новых —

даць творчы характар працоўных захадаў чалавека як члена калектыву і разам з тым раскрыць яе глыбінны, псіхалагічны змест.

Большасць з тых, хто турбуецца пра паўнейшае адностванне чалавека працы, пагаджаюцца на неабходнасці весці глыбейшую разведку тых, пароджаных часам проблем: навукова-тэхнічнай рэвалюцыя і фізічная праца, чалавек і машына, прагрэс і гарманічны рост яго посьбітаў. Карацей кажучы, удзяленне навукова-тэхнічнай рэвалюцыі ў не шматбаковых правах на фарміраванне новага чалавека, на грамадскія адносінны павінны былі б сьвязці галоўны змест нашай літаратуры на гэтым этапе яе развіцця. І тут не абыходзіць без публіцыстычных жанраў, да якіх пажадава далучэнне як мага шырэйшага кола пісьменнікаў самых розных пакаленняў.

Варта прыгадаць толькі выступлен-

што застаюцца ад навуковай працы. І тое, што нарыс выдаецца праз тры гады пасля напісання, не назавен срыяльным для творчасці абставінам.

А між тым мы прадаўжам далараць, і справядліва, нашу літаратуру ў адставанні ад галоўных тэндэнцый часу. Не маючы добра наладжанай разведкі, сучаснай літаратуры, якую не ўзвіць сёння без адностванна даволі рашучых зрухаў, што прадыктаваныя новымі здабыткамі навукова-тэхнічнага прагрэсу, без увагі да посьбітаў гэтага прагрэсу, становіцца ўсё цяжэй дыхаць, жыць, твараць. Мы не надта багатыя, асабліва срод чалавечых пакаленняў літаратараў, на аўтараў, што рвуцца ў разведку боем. І гэта, мне здаецца, шюіх іх недастатковай сацыялагічнай узброенасці, якую не адолелі забяспечыць навучальныя ўстановы, адну з прышлілыя новыя творчыя сілы, а Саюз пісьменнікаў, прышлішы маладая та-

НАСУСТРАЧ VI ПІСЬМЕННИЦКАМУ

РАЗВЕДВАЦЬ ГЛЫБЕЙ,

Уладзімір ЮРЭВІЧ

стварыць партрэт рабочага-камуніста, варта гэтага імя. Увага пісьменніка засяроджана на выяўленні характэрнай для беларускай рэчаіснасці рысы біяграфіі рабочага класа — у цэлі прышлілы тыя, хто будоваў іх.

Уласны жыццёвы вопыт пісьменніка ўдала скрываваўся з біяграфіяй героя ў раздзелах, прысвечаных вайнаваму вайной юнацтву і цяжкай пасляваеннай пары. Тут атрымаўся даволі моцны спляў вобраза і думкі, мастацкага і публіцыстычнага. Раздзелы ж, звязаныя з самым працэсам працы — выплаўнай сталі, пераабсталіваннем сталычака, выглядаюць менш жывымі, больш белетрызаванымі. Імкненне аўтара паказаць, што яго герой, сталівар Дзмітры Барашкін, аўды «не можа жыць без думак пра завод», што яго праследуе «зноў той жа рабочы клопат: цэх, плаўні, сталь», развіваецца ў іншым рэчышчы, не асветленым жыццёвым вопытам. І таму адностванне эмацыянальна прыглушанае, хоць па логіцы развіцця сюжэта не выклікае нярачання.

А калі, прачытаўшы аповесць «Сталівары», імкненне ўзяць вобраз чалавека які, кажучы словамі аўтара, «вось так і павінен жыць на зямлі: працаваць, аддаючы любімай справе свае сілы і вяды, спрачацца і абараняць тое, у што верыш, прымаць блізка да сэрца радасці і гора людзей, што ідуць побач, верыць у заўтрашні дзень, а ў дні сённяшнім быць мужым, смелым і пчырым», дык шмат якіх з тых рысаў застаюцца дэклараванымі, вынікаюць чыста рацыянальна, а не як найглыбейшая сутнасць характару пэўнага, канкрэтнага чалавека, здабытая ў напружаным змаганні і таму ўражліва.

Мне здаецца, што, паказваючы сённяшні дзень чалавека працы, узброенага найдасканалай тэхнікай, мы часта ставім знак роўнасці між словамі праца і радасць, праца і ўцеха, забываючыся, што ў кожнай дзейнасці чалавека, якой бы высокаарганізаванай яна ні была, ёсць абавязкова свае цяжкасці, звычайна пераадольныя, і радасць, уцеха нараджаюцца як вынік пераадолення гэтых цяжкасцей. У адным выпадку цяжкасці звязаны з вялікім фізічным высілкам, з рызыкай, з небяспелай, у другім — з пуднай аднастайнасцю, аўтаматызацыяй рухаў на канвееры. Вось чаму важна пісьменніку адчуць радасць працы ў яе калектывным адзіненні, пера-

ні Г. Радава, Л. Іванова, А. Аграноўскага, У. Кантаровіча, А. Міхалевіча, Я. Сіпачова за летані год, каб перанананца ў іх зайдзеным умельстве паказваць складаны шлях фарміравання новага чалавека, яго маральнага пасталення, сцвярджаюць актыўнае чалавечыя любства, якое грунтуецца на ўнутранай рэвалюцыйнасці, як камуністычнай перакананасці ў ідэйным змаганні. Георгі Радаў імат гадоў да следуе вёску і як пісьменнік, і як сацыёлаг. Гэта і дало яму магчымасць шыпрацаваць свае даволі ўстойлівыя крытэрыі, якія падкрэўваюць пісьменніку публіцыстычны вывады і смелы абгульчэнні. Яго апошняя, агульчаваная ў часопісе «Знамя» праца, трапіла названая «Старшынеўскі корпус», дае выразны, сацыяльна насычаны партрэт старшыні калгаса, падазены не статычна, а ў дынаміцы руху, адпаведнай розным перыядам грамадскага развіцця ў нашай краіне. Старшыні даваенныя, старшыні першых пасляваенных гадоў, старшыні пазваеннага часу і нашых дзён пад пяром Г. Радава як бы ажываюць у характэрных правах свайго сацыяльнага і псіхалагічнага аместу. Заўважаючы новыя прыкметы часу, што так настойліва паклікалі ў старшынеўскі корпус маладое пакаленне спецыялістаў з вышэйшай і сярэдняй адукацыяй, пісьменнік не спынаецца здымаць з рахунку тых старшыняў калгасаў, што «паклалі і першыя, і другія, і трэцяя цагліны ў наш агульны калгасны будычак». Напісанае з уласцівай Г. Радаву публіцыстычнай ўсхваляванасцю, на высокім узроўні сацыяльна-псіхалагічнага аналізу, пры моцным зроччванні думкі і вобраза, нарыснае палатно «Старшынеўскі корпус» і цешыць, і наводзіць на тужлівае шкадаванне — хіба беларускім пісьменнікам не па сіле такое ж?

Па сіле. Тое, што ў свой час зрабіў І. Дуброўскі, даўшы сацыяльна-выразны, на мастацку выкананыя партреты старшыняў калгасаў у сваіх нарысах і аповесцях «Светлы шлях», «Над Сокам», «Зямныя вузлы», пацвярджае гэта. Знаўца жыцця беларускай вёскі праз усе гады яе новай, сацыялістычнай яны, вучонаму, пісьменніку І. Дуброўскаму можна было б пракачыць усю складаную эвалюцыю старшынеўскага корпуса ў нашай рэспубліцы, калі б для гэтага был створаны належны ўмовы. Тое, што нарыс пішацца ўрыўкамі, у гадыны,

ленты пад сваю апеку, не надта пакуль заклапочаны, каб запоўніць відэаючыя аграхі выхавання.

Малады пісьменнік В. Мясцівец прышлішоў у літаратуру з вытворчасці, прынесшы жывы подых індустрыяльнай працы. За якіх пяць гадоў ён мае даволі ладны (па колькасці) набатат у дакументальных жанрах — «Свавік — месіц висельны», «Сабры таварышы», «Жывуць хлопцы-равеншій», «Надзвінскі летаніс». Тэмы, як кажуць, зайдзеныя. Але ці не яны і прычына мастацкай недасягальнасці многіх з гэтых твораў — схематычных у сваёй аснове, бо вытворчы канфлікты існуюць тут самі на сабе, як бы агульным фонам дзеля паказу не заўбеды выразных абразоў побыту. Гэтая абсаобчэнасць ідзе ад не зусім глыбокай разведкі, ад недастатковай сацыялагічнай узброенасці, ад укленчвання перад фактам, што вельмі выразна выявілася ў нарысе «Надзвінскі летаніс». Жыццё тых, хто прышлішоў будоваць лі старадаўняга Польшча малады гігант нафтаўніц, прасочваецца пісьменнікам у маральна-этычным плане, звязаным з штодзённым побытам, але без належнай увагі да галоўнага, працоўнага занятку чалавека.

Чытаючы нашы беларускія часопісы, сам сабой і даволі лёгка напроіваецца вывад, што жыццёвы змест сённяшняй літаратуры пакуль не надта кіруецца галоўнымі тэндэнцыямі часу. А яны, найперш, у эканоміцы, у матэрыяльнай вытворчасці, тым рашучым званне, якое забяспечвае поспех навукова-тэхнічнай рэвалюцыі па ўсіх галінах дзейнасці чалавека. Тэхніка неаддзяльна становіцца нашай штодзённасцю «скрозь» — на працы, на дарозе, дома, якія вымагае ад чалавека, нават не занятага на вытворчасці, ісці ўпярэмень з часам.

Толькі не варта разумець адностванне відучай тэндэнцыі грамадства як звычайную белетрызацыю чарговых гаспадарчых захадаў дзюркавы, вытворчага калектыву, асобнага працаўніка. Гэткае разуменне некаторымі пісьменнікамі свайго абавязку перад часам, на вільні жыць, не абмянае піводнага нумара літаратурнага выдання і нават выдаецца за разведку новых тэм, праблем, канфліктаў, хоць многія з іх даўно ўжо зняты самай хадой жыцця.

Значная частка пісьменнікаў з тых, якіх не абмянаюць публіцыстычныя

Паэтычная я паверка

Мікола АРОЧКА

БРАЦКАЯ БАЛАДА

1.
Гэта было у прачысты чацвер,
на палудні,
На скрыжаванні дарог
местачковых.
Закружыліся ў сечы зналёту,
люта
Шаблі,
галовы,
падковы.
Ашалела скакалі напару
Ля агарожкаў і хатаў

Аж да знямогі, да ўпаду
Усход і Запад.
Завіхрыліся ў скоках хмельна-шалёна
Да ночы ўваччу, да нематы
Чырвоная конніца і легіёны—
Капыты,
Капыты,
Капыты.
2.
Ранішні промень на бруку
гарачым
На цыпках прайшоў—
ды ахвяр... не ўбачыў!
Іх пасля бою, пэўна, яшчэ
на зары
Падабралі з сабой баявыя
сябры.

Люд местачковы у жаху
дзівіўся:
Брук пасля ночы, як рана,
дыміўся...
Рассёкшы мястэчка,
накрыж дарогі ляжалі,
Як дзве ад крыві неабцёртыя
шаблі.
3.
Кажуць, на тым скрыжаванні
Вырылі яму дзесяткі рук
І знеслі ў магілу
пад звон пахавальны
Тую кроў, ад якой загарэўся
брук.
Кажуць, на тым скрыжаванні
Хрысцяцца маткі, калі ж

жаныры, добра ўсведамляюць, што самяя складаныя эканамічныя праблемы наша партыя, дзяржава вырашаюць, прыводзяць у рух невысцерпныя рэзервы творчай энергіі народа. І таму над іх такім літаратарам вытворны канфлікт падаецца як канфлікт глыбока сацыяльны. Маральны бок прыкметнай дзейнасці чалавека, даследаванні духоўнага аместу працы становіцца тады галоўным творчым клопатам.

Чытаць у нас не толькі любіць думаць, а і ўмець думаць. Ён добра падрыхтаваны палітычна, сацыяльна, каб рабіць правільныя вывады. І, можа, трохі гордзі — псіхалагічна, эстэтычна, каб разбірацца ва ўсіх тонкасцях духоўных зрухаў чалавека. Вос тут і павінен ісці яму насустрэч пісьменнік, беручы на свае плечы клопат пра амацаннінае раскрыццё палітыкі, сацыялогіі, а калі хочаце, дык і эканоміі, тэхнікі.

Янка Сіпакоў, якога мы ведаем як паэта-прыка, здольнага на філасофскае асэнсаванне рэчаіснасці, у нарысе «Акто, расчыненае ў зіму» стрымана, сурова рэалістычна ўзнаўляе складанасці жыцця прошлага, сённяшняга і прымірэнска да будучыні — канкрэтна зямной, што вырастае з надзённых радасцей, трывог, турбот. Гэтаму творчому прынцыпу Я. Сіпакоў застаецца верны і ў нарысе «На зялёную маладу». Маладога ляснога інжынера дзятар паказвае размакнёным у сваёй прафесійнальнай сферы спецыялістам, а чалавекам, устрывожаным той неабвешчанай вайной, якую вядзе наш час з прыродай. Выбуваючы сувязь канкрэтных чалавечых лёсаў з вострымі пытаннямі намага грамадскага развіцця, бытавое падарожжае апараванне, якім здаецца і першага чытанні нарыс, вырастае ў сацыяльны, праблемны твор.

Сацыялагічна ўзброенасць пісь-

у яго духоўным змесце. І разам з тым, паводзіна пасланца горада на вёскі талсама чаканець свайго мастацкага ўвасаблення.

Пры гэтым варта мець на ўвазе, што сучаснасць — гэта найперш сучаснасць традыцыі з сённяшнім днём, усамінаў пра цяжкія гады вайны з зусім не бесканфліктнай сённяшняй рэчаіснасцю. Імяна такое разуменне сучаснасці адчуваецца, чытаючы публіцыстычны выступленні Я. Брылі, В. Падтаран, Я. Сіпакова, А. Вярцінскага, У. Караткевіча, А. Карпюка.

Напрыкладчы адных публіцыстаў у захопленасці працоўнай дзейнасцю чалавека, другіх — у прыхільнасці да яго побыту, наша крытыка (не выключна і сёбе) абмянае часам адну вельмі валаную аналітычнасць, што сацыялістычна рэчаіснасць упяршыню стварыла такі ўмовы, калі грамадскае і асабістае, вытворнае і бытавое зрашчаюцца ў абавязковую ўмову

пісьменніцкае даследаванне жыцця ад навуковага і ўсялякага іншага) нельга зразумець цуд стварэння і пераўтварэння свету. «Дзелавой» публіцыстыцы варта было б адкрыць «залеўную вуліцу» на старонках масавых газет і штогдыніва «Літаратура і мастацтва».

У нашых літаратурных часопісах мастацкі нарыс павінен быў бы прыпіска стаць, а нумара ў нумар адкрываць усё новае, недадзенае ці маладаследаванне аб'ектаў нашай рэчаіснасці, аязанай з працоўнай дзейнасцю чалавека. Без мастацкага адкрыцця новых праблем, новых канфліктаў, новых характараў плацдармы для стварэння сапраўднай літаратуры пра чалавека працы, пра рабочы клас, пра сённяшняю вёску не заваяюем. А ўжо надышла пара ад размоў перайсці да справы.

Беларускае дзяржаўнае выдавецтва ў 1930 і 1931 годзе выпускала па 12 зборнікаў нарысаў, у 1932 годзе — дзесяць. Лёгася у выдавецтве «Беларусь» выйшла толькі чатыры нарысы. Каментарый, як кажуць, не патрэбны. А вось падумаць аб сістэматычным выданні нарыса і пісьменніцкай публіцыстыкі варта і неадкладна. Можа, гэта будзе дадана да кожнага нумара якога-небудзь з нашых літаратурных штомесячнікаў, а можа спецыяльная бібліятэка ў выдавецтве ЦК КПБ. Патрэбна большая ўвага рэдакцый масавых газет да пісьменніцкай публіцыстыкі. Не агульнапалітычны каментарый да той ці іншай падзеі, як гэта часцей бывае, хочацца бачыць на газетнай паласе, а глыбокі роздум пісьменніка на вядучых праблемах сучаснасці.

Наспеў час падумаць аб выданні двух-ці трохтомніка «Беларускі нарыс», каб мець шырокае ўзлеўненне не толькі пра станаўленне і развіццё жанру, але найперш мець сабраным у адно мастацкі летапіс рэспублікі.

Варта было б факультэту журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ўвесці спецыяльны курс беларускага нарыса, каб студэнты грунтоўна ведалі яго здабыткі, шырокі даследавалі ў гістарычным і стыліска-жанравым планах.

Справу стварэння гісторыі фабрык і заводаў варта весці па-пісьменніцку, каб гэта былі кнігі не для архіваў, а для шырокага чытання. Можа, настаў час стварыць Галоўны выдавецка-рэдакцыйны савет, якому даручыць клопат пра гісторыю фабрык і заводаў, калгасаў і саўгасаў, устаноў навукі і культуры, паселішчаў, каб гэтыя выданні не ператвараліся ў інфармацыйна-статыстычныя даведнікі, а былі мастацкімі кнігамі?

Саюз пісьменнікаў Беларусі не скарыстаў яшчэ свае магчымасці, каб больш мэтанакіравана і сістэматычна займацца публіцыстычнымі жанрамі. Гэта вельмі важна цяпер, калі пачаццільна выязды пісьменніцаў у жыццё. Праўда, пакуль гэтыя выязды носіць характар святочных, урачыстых сустрэч. Але трэба спадзявацца, што надыдзе неўзабаве, як гэта было ў 30-я гады, пара пісьменніцкіх «працоўных дэсантаў» у самыя розныя куткі рэспублікі і ўсёй краіны. Тады хуткай здзейсніцца горкаўскі завет аб тым, што «нарысы не павінны быць ілюстрацыямі да ўжо здабытых палажэнняў, не павінны паўтараць ужо зафіксаваныя ў прэсе тыпы, характары, праблемы».

Разгон, які бара цяпер наша краіна ў новай пяцігодцы, чакане свайго мастацкага, адностварэння ва ўсіх жанрах, а найперш — у публіцыстычным. Сёння чытаць у сваёй актыўнай частцы не прымае схематызму пры даследаванні жыцця, голай фантарафіі, пагарды да псіхалогіі факта. Развіццё сацыялогіі як навукі, пранікненне яе ва ўсе сферы практычнай дзейнасці чалавека заклікае мастакоў слова да новага ўзлёту публіцыстычнага асэнсавання рэчаіснасці.

ТВОРЧАЯ ТРЫБУНА

БАЧЫЦЬ ДАЛЕЙ

Увагу В. Падтаран прывабліваецца родная мясціна Палесся, дзе ў барацьбе з перахыткамі мінуўшчыны ўсталяваліся новыя адносіны між людзьмі, што сваёй працай намагаюць багаціць Радзіму, узвышаюць сябе духоўна. Яна не абмяне самай востры канфлікт, спароджаны жыццём, але імкнецца высветліць іх з найвышэйшага пункту погляду — даверу да чалавека, занятага працоўным клопатам.

Прыгадаем хоць бы спрэчку дзеда Івана з яго дачкой Варай наконт асупнення балот («Дзівасла»). У дачкі аблегчаны-надыход да ўсяго, што дзеецца вакол, яе ценны прыход новай тэхнікі, але сваім невідзім жыццёвым вопытам яна не можа сфармуляваць грунтоўныя довады ў нарысе мелярацый, як толькі агулам сказаць пра тое, што відаць кожнаму: «Але ж дзе тое балага вырабілі, то як на ім сёння ўсё расце!». Дзеда не ўзрушылі волькіч, ён гле сваё: «Ну, а калі тое балота, як і поле, зніслася, то куды вы тады палезеце вярціць здымаць? От я пра што! А яна мне — расце... То трэба ж, каб не толькі сягоння расло, а і на той год». Спрэчка ўзнімаецца да найвышэйшага клопату пра будучыню чалавека і выразае выязнае важнасць для пісьменніка кожную вытворную праблему бачыць у яе псіхалагічным вымярэнні. Хоць сабе дзед і адступае перад дачкой, але спрэчка гэтая яскрава пацвярджае, што не мелярацый сама па сабе, як толькі гаспадарчая праблема, — цікавіць пісьменніка, але і яе глыбінны псіхалагічны змест, які раскрываецца праз сутыкненне поглядаў людзей, аднолькава зацікаўленых у тым, каб жыццё не спынілася.

Ролью пісьменніка варта бачыць у тым, як ён сваім творам садзейнічае маральнаму прагрэсу грамадства, а праз яго і навукова-тэхнічнаму, сацыяльнаму прагрэсу. Прыдумванне самых дасканалых схем, гатовых узораў характараў, на якія павінен павінен раўняцца сучаснік — занятка для літаратуры малаплёны, калі яна не даследуе глыбока тых працэсаў, што ідуць так інтэнсіўна ў нашым наваколлі. І рэалістычнае адностварэнне якіх толькі і дапаможа нам зразумець час і людзей у ім.

менніца не можа быць зведаена толькі да нейкіх тэарэтычных ведаў — эканамічных, палітычных, гістарычных, хоць і без іх не абыйсціся. Яна, як правіла, вышкі жыццёвага вопыту, актыўных кантактаў з жыццём у не штодзённых праявах. І «з наезд» тут мала што зробіш. Паспех, звычайна, спадарожнічае тым пісьменнікам, якія маюць сталыя аб'екты назірання ў жыцці, маюць свае аб'екты даследавання практычнай дзейнасці чалавека і, такім чынам, забяспечваюць сабе творчую актыўнасць. Яна ж вымярэнска не адной колькасцю публікацый, а і глыбінёй назірання новых праблем, частатой адкрыццяў, узроўнем іх мастацкага ўвасаблення.

Навукова-тэхнічны прагрэс ўключае ў сябе не толькі эканамічныя, тэхнічныя, навуковыя, арганізацыйныя праблемы. Гэта і новыя ўзаемаадносіны чалавека з чалавекам, чалавека з калектывам, гэта новы «пералом» у жыцці горада і вёскі, іх узаемаабумоўленага існавання. Усё гэта ў нашай літаратуры пакуль існуе толькі як сузіранне, каістацыя, а не як аналіз, мастацкае даследаванне.

Ва ўмовах Беларусі цяжка размежаваць «тэму горада» ад «тэмы вёскі», бо ўся пасляваенная чвэрць стагоддзя прайшла ў напружанай узаемнай працы вясцоўца, які станаўліся гараджанінам, і гараджаніна, які прыйшоў на вёску. Літаратура яшчэ не прасачыла таго складанага і тонкага працэсу ўзаемаўплыву горада і вёскі, што апошні вельмі інтэнсіўна ў 50-я гады і не спыняецца сёння, узняўшыся можа толькі на новую ступень, бо закрануў сферу духоўнага жыцця.

Сапраўды, хто ўзіраў з руін беларускую сталіцу і ўсе гарады рэспублікі, хто нарадзіў і нараджае новыя? Тых, хто рабіў зямлю, або іх дзеці. Хто здабыў індустрыяльную славу Беларусі і здабывае яе сёння? У пераважнай большасці — пасланцы вёскі. А наша інтэлігенцыя? У пераважнай большасці яны — гараджане ў першым пакаленні, а раней — усё тая ж дзеці вёскі. Восць чаму так важна для літаратуры даследаваць учараняна селяніна ў горадзе, даследаваць тых ледзь улоўныя зрухі, якія ідуць

жыцця чалавека, праўлення яго асобы. Гэтая суларэчлівасць у меркаванніх крытыкі сама сабой зніжае, калі літаратура возьмецца за здзяйсненне найгалоўнейшай задачы — узняўленне духоўнага багацця чалавека працы, гатовага вырашаць самыя востры канфлікты сучаснасці. Здзяйсненне гэта будзе тым больш паспяховае, чым больш актыўна будзе дзейнічаць «інтэлектуальная разведка» жыцця — наша пісьменніцкая публіцыстыка.

Супрацьстаўленне справы чалавеку ідзе ад недастакога ведання пісьменнікам той сферы жыцця, якую ён бярыцца паказаць. З некалькіх сустрэч нараджаецца, звычайна, толькі сузіранне. І тады ў нарысе прысутнічае павышанал зацікаўленасць тэхналагічнай справы, а не самім цяжкім працэсам творчасці вышкіма гэтага працэсу, а не ўнутрыным станам чалавека, які творыць і арганізуе справу. Тады працоўны працэс паўстае ў тэхналагічных падрабязнасцях, а паказ працы замяняецца дакарацыйнымі, патэтычнымі воклічамі.

Надступіцца да чалавека працы бывае вельмі цяжка. Але няма такога аб'екта нашай рэчаіснасці, які не паддаваўся б мастацкаму адкрыццю, толькі назіраць яго, вывучаць, даследаваць трэба не «з ходу», а пільна, удумліва, дакладна акрэсліўшы звыклі адуму адкрыцця складанага і вельмі часта суларэчлівага духоўнага свету чалавека працы.

Памагчы зразумець сённяшняю многастайнасцю нашай рэчаіснасці, безумоўна, можа «дзелавая» публіцыстыка. У апошні час у нашых часопісах усё больш становіцца выступленні «дзелавых» людзей. Але, як правіла, выловваюцца яны пратакольна, афіцыйна, аднастайна ў жанравых адносінах. Арыкул пераважае, хоць бачыцца і арсенале публіцыстыкі і інтэр'ю, і гутарка, і нарыс, і шмат дакументальна аповесць.

«Дзелавая» публіцыстыка патрэбна, яна талсама — адчувальны ўклад у нашу агульналітаратурную справу стварэння легальна еліткіх здзяйсненні народа, які будзе камунізм. Але яна не можа замяніць мастацкага нарыса, таму што без увагі да чалавека (а гэтым адрозніваецца мастацкае,

Глянучь, як нема,
у чорным маўчанні
У свет пазірае крыж.

У жаночых настылых руках
Дзве рыбы—
хвастамі ўгару—
з кулька,
Чатыры жывых буйна-
чырвоных пялёсткі
З пахам аеру, трысця
і вясновых крыг,
З кроплямі сонца,
Дзе дрыжаць яшчэ
ранішні плёскат
І восць гэты— у пальцах—
Трапяткі безгалосы крык.

НА СТАНЦЫ КРЫВІЧЫ
Максіму Танку

Бацька паехаў у ноч, у снег
Шляхам зваротным,
завёзшы сына.
А вецер шалеў, замятаў
палазіны—
І толькі ў завеі ледзь-ледзь
чарнеў
Бацькаў кажух
на прыгнутай спіне...
Бацька!
Прыгорблены белаю замяццю,

Як цяжка пад сцюжай трывогі
табе!
Ад невядомасці,
Замардаванасці
Сынавых вёсен—у барацьбе...
Маці вачыма маліла,
шапталла,
Сэрцу яе не хапала слоў.
Толькі праводзячы ў снег,
за сяло,
Сына цішком яна
перажагнала,
Каб сцэжку дахаты
не замяло...
Сына падхопця у ноч цягнікі,
Аблытаюць звенні этапаў
і кратаў...

Чаму ж вы пусцілі яго,
бацькі,
Чаму вы павезлі ад роднае
хаты
Самі на гэты паўстанак цяжкі?..
Мая Беларусь праз навалу
завей
З упартасцю нейкай святой
і зацятай
Ішла тады ў ноч на агеньчык
надзей,
На дальні паўстанак,
што зваяў: «Заўтра».

НА ЭКРАНАХ рэспублікі — новы фільм Беларускай кінастудыі «Крушэнне імперыі». Гэта не проста чарговы твор у біяграфіі народнага артыста СССР, старэйшага беларускага кінарэжысёра Уладзіміра Уладзіміравіча Корш-Сабліна, а працяг яго галоўнай тэмы, можна сказаць, пэўная вяха на магістральным напрамку творчасці. Калі акінуць вокам амаль 50-гадовы творчы шлях У. Корш-Сабліна, няцяжка пераканацца, што і станаўленне яго як мастака, і найвышэйшы творчы ўзлёт звязаны са стварэннем фільмаў аб этапах і героях барацьбы народа за сваю свабоду і шчасце.

Першая самастойная спроба ўвасобіць іх на экране адбылася больш як 40 гадоў таму назад — у фільме «У агні народжаная». А потым былі стужкі рэжысёра, пра якія ўжо створана крытычная літаратура: «Першы ўзвод», дылогія «Першыя выпрабаванні», «Запомнім гэты дзень», «Чырвоная лісце», «Масква—Генуя».

У агульную гісторыка-рэвалюцыйную кінапанараму, створаную У. Корш-Сабліным, улічваецца новы твор — «Крушэнне імперыі». У аснове яго — матывы рамана-эпапеі М. Казакова пра падзенне царскай дынастыі, пра Лютаўскую рэвалюцыю 1917 года. Фільм наўрад ці можна разглядаць як звычайную экранізацыю, бо драматургі М. Блейман і М. Каварскі скарысталі рамана толькі як факталагічную, а не сюжэтную першааснову.

Можна аспрэчваць такое скарыстанне першаасновы ці згаджацца з ім. У дадзеным выпадку, мне здаецца, гэта не мае прынцыповага значэння, бо гаворка ідзе не пра класічны твор, літаратурныя вартасці якога бясспрэчныя. Больш важна прасачыць, як рэалізавана, данесена да гледача канкрэтная задума. А яна зусім не простая: узначыць на экране адзін з самых складаных гістарычных момантаў, паказаць яго праз канкрэтных падзей, учынік, лёс герояў. Нельга не ўлічваць і таго, што аб падзеях такога плана ўсе мы звычайна самі ведаем нямала — з дакументаў, успамінаў, твораў розных відаў мастацтва. І аб крушэнні рускай імперыі напісана шмат. Нельга сказаць, што і кінематограф зусім абыйшоў гэтую тэму: падзеі Лютаўскай рэвалюцыі адлюстраваліся ў розных дакументальных і мастацкіх фільмах. Але нельга прыгадаць такой кінастужкі (у прыватнасці, мастацкай), дзе б падрабязна, этап за этапам паказваўся сам працэс падзення дынастыі Раманавых, ход Лютаўскай рэвалюцыі, дзе наглядна даказвалася б **непазбежнасць** (а не выпадковасць, як сцвярджаюць яшчэ дагэтуль некаторыя «саветолагі») карэнных сацыяльна-палітычных пераменаў.

Стваральнікі фільма сутыкнуліся з перашкодамі і цяжкасцямі. Не толькі і нават не столькі ў тым, каб не паўтарыцца: больш важна пераканаць, захапіць, узрушыць. Як дасягнуць такой мэты? Можна адказаць каротка: з'яўдаць у адзінае цэлае публіцыстычны погляд на падзеі з мастацкім увасабленнем. А апошняе складаецца перш-наперш з умняня глыбока, па-сучаснаму асэнсавання гістарычных падзей, што складаюць змест твора, перадаць атмасферу часу, раскрыць характары герояў.

Для ўвасаблення сваёй задумы аўтары сцэнарыя М. Блейман і М. Каварскі, рэжысёр-пастаноўшчык У. Корш-Саблін, рэжысёр-супастаноўшчык М. Калінін, апэратар І. Рамішэўскі, мастак Ю. Альбіцкі выбралі жанр гістарычнай хронікі. І гэтым ужо прадвызначылі многае — строгаю праўдзівасць падзей, кампазіцыю, у аснове якой — «сапчупленне» сцэн і эпизодаў, нібы выхаленых з бурлівага жыцця пачатку 1917 года і набліжаных да нас. На экране праўдзіва паказаны час, атмасфера палітычнага жыцця напярэдадні і ў дні Лютаўскай рэвалюцыі. Гэта, безумоўна, першая адметная рыса новага кінатвора, рыса, якая абумоўлівае яго палітычную завостранасць і актуальнасць. Палітычная вастрыя погляду аўтараў праявілася і ў тым, што з мноства падзей часу, які адлюстраваны ў фільме, выбраны галоўныя. Эмацыянальна-

публіцыстычныя акцэнты дазваляюць нібы ўпершыню ўбачыць і ўспрыняць іх. Варта адзначыць і тое, што ў фільме паказана складанасць і напружанасць барацьбы. Мы бачым і адчуваем, што дынастыя Раманавых рухнула ў жорсткіх класавых баях, пад напорам магутных рэвалюцыйных сіл. «Рэвалюцыя вырашана петраградскімі рабочымі... Петраград разбудзіў Расію, Петраград вызваліў яе». Гэтыя словы У. І. Леніна — не проста ўступныя цітры фільма. Яны вызначылі аўтарскі падыход да твора.

Безвыходнасць, змрочнасць атмасферы жыцця — першы ідэйна-сэнсавы і эмацыянальны тэзіс фільма. Раскрываецца ён лаканічна — праз прамы аўтарскі зварот да гледача, выразныя дэталі і шырокапланавыя сцэны. Пачатак фільма ўводзіць нас у атмасферу трывогі і ўзрушанасці. Усе націгнута, як струна. Набліжэнне разважні адчувае ўсе, нават тыя, хто аддавае слухам манархіі. Пралог фільма

ПРАЦЯГ ГАЛОЎНАЙ ТЭМЫ

Е. БОНДАРАВА

завяршаецца сцэнай разладу ў самім «самоўным стане». Царскія міністры шукаюць выйсця. Яны згодныя прадаць адзін аднаго, згодныя на змову — толькі б «маўчалі рабочыя, чэрныя вуліца...» Гісторыя распарадзілася іначай. Пралог — не толькі кропка адліку падзей. Ён драматургічна актыўны, бо ўводзіць у атмасферу палітычных канфліктаў.

Супрацьпастаўленне сутыкненне дзвюх сіл (народнай і антынароднай) — асноўны прынцып драматургіі фільма. Дзюкуючы — гэтаму і ствараецца напружанасць дзеяння, нягледзячы на знешнюю сюжэтную «нявыстраенасць». На чале першай сілы — бальшавікі, Петраградскі камітэт партыі. Сюды і вяртаецца з сібірскіх ссылак рэвалюцыйна-ленінец Ваўлін. Па дароце ён адчувае ранейшую пільнасць паліцэйскіх сшычкаў, чую размовы «лібералаў» аб неабходнасці перамен, бачыць, як пакутуе галодны і босы народ. Эпізоды бедстваў з'яўляюцца не ўзбуджальцамі, бо яны — звычайная з'ява для жыцця народа пад царскім ярмом.

І вось нібы з бяздоння — з глыбіні кадра на першы план шырокага экрана рухаецца цар са сваёй ахавой. Яго не вельмі турбуе, што на фронце рускія нясуць цяжкія страты. «На тое і вайна», — рэзюмуе ён. Першая сцэна з царом абрываецца, можна сказаць, на паўфразе — на словах Мікалая II, што яму так неспадае Распуціна: няма з кім параціцца. Гэта пакуль што адзін, яшчэ не вельмі выразны штырх да партрэта самаўладцы. Артыст В. Тарасаў прымушае нас уважліва прыгледзецца да яго героя, адчуць яго раздвоенасць. Пазней на экране праявіцца сапраўдная сутнасць апошняга з Раманавых. Яна — у абыхавасці да лёсу народа, нават нянавісці да яго. Пасылаючы са стайкі ў бунтуючы Пецярбург вернага манархіі генерала Аляксея, цар наказвае: «Памятайце — за жорсткасць вас не асудзяць, асудзяць за нерашучасць».

У крытычны час, калі царскі трон увачавідкі захістаўся, Мікалай II прыкідваецца лародным, гатовым паехаць у Лівядзію, дзе сады і кветкі. «Я так люблю кветкі», — гаворыць цар. І тут жа, па сады паўзы, нібы незнарком прызначаецца: «А народ, мне заўсёды быў страшны мой народ...» Якое «сціпенлае» прызнанне: «мой народ», «я яго ўладар...» І не тое турбуе Мікалая II, што дрэнна гаспадарыў, прыгнятаў «свой народ», а тое, што свочасова не адкрыў немцам фронт, каб пры дапамозе кайзераўскіх штыкоў надавіць рэвалюцыю. Так паегапова, ад сцэны да сцэны, перад гледачом раскрываецца і сутнасць палітыкі імператара ўсяе Русі. І яго асабістыя, чалавечыя якасці.

Падыход аўтараў фільма да вырашэння вобраза цара мае ў фільме прынцыповае значэнне. Паказкі

яны самога манарха як асобу нічужую, ні на што не здольную, у многім знізілася б сур'ёзнасць канфлікту, напружанне барацьбы супраць царызму як дзяржаўнага ладу. Сцэнарысты, рэжысёр і выканаўцы ролі пайшлі па шляху больш плённаму.

Не збіліся яны на шаржыраванне і ў паказе ўсяго варажга рэвалюцыйным масам лагера. І царскія міністры, і генералы, і члены Дзяржаўнай думы — усе яны людзі карыслівыя, сквапныя, далекія ад інтарэсаў народа.

— Мы павінны даць Расіі новага гасудара, — вясчае прамысловец Гучкоў.

Добраахвотнае адмаўленне ад прастола лічыць адзіным сродкам вырашэння манархіі лідэр кадэтаў Мілюкоў.

А яры манархіст Шульгін спадзяецца, што акт такі прывядзе да таго, што «рэвалюцыі як і не было»: усяго толькі зменіцца шылда на той жа дзяржаўнай будове. Больш «дыпламатычна», прыкрываючыся рэвалюцыйнымі фразамі, рвецца да ўлады Керанскі. Усе гэтыя сацыяльныя тыпы не проста персаніфікаваны. У пераплаценні падзей фільма ім знойдзены пэўнае месца і роля: яны выступаюць як рэальная сіла, што імкнулася звесці рэвалюцыйны ўздым мас на нішто. І акцёрскі дакладна выконваюцца гэтыя ролі.

Трэба сказаць, што ў фільме «Крушэнне імперыі» наогул даволі ладны, удумліва падобраны акцёрскі ансамбль. Большасць роляў (вялікіх і малых) даручана таленавітым выканаўцам. Многім з іх удалося стварыць характэрныя вобразы пры даволі прыблытных ці зусім трафарэтных драматургічных абрысах. Як прыклад можна назваць В. Стржэльчыка (Прапапоў), В. Нікіціна (Мілюкоў), П. Панкова (Радзінка), М. Волкава (Керанскі), У. Балашова (Гучкоў), А. Грыбава (генерал-жандар) і інш.

Гаворку аб вартасцях фільма я не выпадкова пачала з характарыстыкі «варажга стану». Слабасць многіх фільмаў (ранейшых і сучасных) абумоўліваецца менавіта тым, што кантррэвалюцыйныя сілы паказваюцца павярхоўна, а часам і падавальнаму. Пераадолець такія сілы не вельмі і цяжка. У кінатворах У. Корш-Сабліна на гісторыка-рэвалюцыйную тэму ці аб патрыятычнай барацьбе «лагер працвіўніка» ніколі не выглядаў бездапаможным. У фільме «Крушэнне імперыі» мы бачым, што хвалі рэвалюцыі накатавалі на сцэну хоць і струхлелую, але яшчэ даволі трывалую. Патрэбен быў моцны удар, каб яна рухнула.

Як жа паказаны тыя сілы, што зверглі самаўладства, сакрушылі імперыю? Ад гэтага больш усяго залежыць сіла ідэйнага гучання твора. Актыўна жывуць і дзейнічаюць на экране перш за ўсё масы — забастоўшчыкі, удзельнікі дэманстрацыі. Гавораць, што майстэрства рэжысёра найбольш наглядна праяўляецца ў масавых сцэнах. Так яно ці не так, але для фільмаў, дзе паказваецца рух народных мас, гістарычныя перамены, умение ажывіць, напоўніць дынамікай масавыя сцэны мае асаблівае значэнне. Рэжысёры У. Корш-Саблін і М. Калінін тут, можна сказаць, на вышыні сваёй прафесіі. Масы ў фільме і жывуць і дзейнічаюць.

Аб рэвалюцыйнай сітуацыі ў Пецярбургу спачатку мы даведваемся са слоў самых служкаў цара — міністра ўнутраных спраў і шэф-жандара. Яны заклапочаны тым, што ні арышты, ні адпраўка на фронт рэвалюцыянераў не дапамагаюць: небяспека не толькі ў бальшавіках, якія дзейнічаюць і на фронце. «Велізарнае войска рабочых» робіцца ўсё больш непакорлівым. І вось яно, гэтае войска, запаўняе экран. Пасля цітра «Усё пачалося 23 лютага па старым стылі, 8 сакавіка па новым, у Міжнародны жаночы дзень, на Неўскай нітачнай мануфактуры і ў цэхах Пуцілаўскага завода» — рэзкі рух камеры на заводскія коміны, а пасля — на фабрычныя вароты. З іх са сцягамі і транспарантамі выходзяць жанчыны. Да іх далучаюцца металісты. Дэманстранты справа і злева ідуць з глыбіні кадра на кінакамеру. Яны запаўняюць увесь экран, гучыць песня (кампозітар У. Чарадзічэнка і гукааператар Г. Бак арганічна ўключылі ў музычную тканіну фільма мелодыі рэвалюцыйных песень), чутны лозунгі-патрабаванні.

Мы бачым, адчуваем эмацыянальна ўсхваляванае людское мора.

Эпізоды дэманстрацыі, бадай, самяя выразныя ў фільме, яны дазваляюць і ўявіць і ўспрыняць атмасферу рэвалюцыйных дзён. Рэжысёры і апэратар змаглі паказаць не абязлічаны натоўп, а жывую рабочую масу. Камера час ад часу выхоплівае з натоўпу знаёмыя ўзбуджаныя твары, спыняе нашу ўвагу то на рабочых і работніках, то на бальшавіках — членах Петраградскага і Выбаргскага камітэтаў, якія ўзначалілі і дэманстрацыю і сам ход Лютаўскай рэвалюцыі. Таму лагічным завяршэннем зместу фільма і з'явіўся мітынг, на якім бальшавікі выкрываюць буржуазны характар Часовага ўрада, што ўтварыўся пасля адрачэння цара ад прастола. І заклікаюць падтрымліваць Савет рабочых і салдацкіх дэпутатаў як сапраўды народны ўрад. Завяршаючы цітр аб прыездзе ў Петраград Уладзіміра Ільіча Леніна дакладна і ясна ўказвае напрамак далейшага ходу падзей, якія нельга было паказаць у аднасэрыйным фільме.

Шмат увагі ўдзялілі аўтары паказу дзейнасці бальшавікоў-ленінцаў. І гэта зразумела, бо менавіта яны былі сілай, якая накіравала народны гнеў не проста супраць цара, а супраць самаўладства як рэакцыйнага дзяржаўнага ладу. З многіх сцэн і эпизодаў фільма складаецца праўдзівая карціна дзейнасці бальшавіцкага падполля, Петраградскага і Выбаргскага камітэтаў бальшавіцкай партыі напярэдадні і ў дні лютага 1917 года. З агульнай карціны выдзелены «высветлены» канкрэтыя героі. Адны з іх — асобы гістарычных (Скараходаў, Ткачоў), другія ўвасабляюць абагульненыя тыпы (Ваўлін, Пятрушын). Ад фільма, жанр якога можна вызначыць як гістарычную хроніку, цяжка патрабаваць закончанага абмалёўкі вобразаў. А раскрыцця характэрных рыс — можам. Без гэтага падзей глыбока канкрэтнасць і эмацыянальна-сілу.

Прыкметныя страты ў гэтых адносінах мае фільм «Крушэнне імперыі». Не ўсе героі яго надзелены яркай індывідуальнасцю. Не так ужо доўга дзейнічаюць на экране Скараходаў, Ткачоў, а застаюцца ў памяці. Артысты А. Салаўёў і А. Вертаградуў пражылі іх экраннае жыццё вельмі шчыра і натуральна, нібы яны самі былі ва ўзбуджаным Пецярбургу 1917 года. Запамінаецца У. Балакураў у ролі шаўца — вопытнага бальшавіцкага манспіратара. Есць у яго характары і першы і другі план, а таму і характар жыццёва-праўдзівы. Гістарычна праўдзівы і Ваўлін, і Пятрушын. Артысты М. Яроменка і Я. Самойлаў — выканаўцы вопытныя і выконваюць свае ролі з прафесійным майстэрствам. І ўсё ж менавіта іх героі мяне не вельмі пераконваюць у тым, што яны цікавыя, са сваім непаўторным характарам і ўнутраным светам людзі. Відаць, гэта таму, што драматургі і рэжысёр героям гэтым адводзілі больш адназначную, чым іншым прадстаўнікам бальшавіцкай партыі, ролю, а сітуацыі ім вызначылі звыклія, ужо бывалыя на экране. М. Яроменку яшчэ пашанцавала: яго герой дзейнічае ў розных абставінах, і таму ёсць магчымасць уявіць яго чалавечую вартасць. А вось Самойлаў часцей усяго гаворыць цытатамі, і гучаць яны ў прапанаваных сцэнарыстам сітуацыях не заўсёды натуральна.

Фільм намнога выйграў бы ў мастацкіх адносінах: калі б у ім больш яркімі былі вобразы герояў, якім аўтары даверылі асабліва важную ролю ў данесенні да гледача ідэйнага зместу твора. Прыкмячаеш у творы і бачаныя на экране раней зожэтыя хады і прыёмы. Колькі разоў сустракалася, напрыклад, сітуацыя: рэвалюцыянер пасля доўгай ссылак тайна вяртаецца дамоў, тут ён застае жонку за швейнай машынай, дзіця ў калысцы ці ложку, а ў суседняй кватэры — шпікі. Такія вопытныя драматургі, як М. Блейман і М. Каварскі, маглі б прапанаваць і нешта больш арыгінальнае. І пастаноўшчык з вопытам У. Корш-Саблін здольны гэтае арыгінальнае здабываць з літаратурнага матэрыялу. Следаваць традыцыям, нават уласным, зусім не азначае паўтараць раней скарыстанае. Наадварот, адкрытае раней можа і павінна служыць трывалым плацдармам для новых пошукаў.

У фільме «Крушэнне імперыі» адчуваецца такі плацдарм перш за ўсё ў асэнсаванні гістарычных падзей, ва ўзнаўленні праўдзівай атмасферы часу. Адначасова прыкмячаеш і звыклае ў вырашэнні канкрэтных сітуацыяў і вобразаў. Але апошняе не вызначае агульнага аблічча і ўзроўню твора. У цэлым ён — пэўная вяха ў творчай біяграфіі рэжысёра і прыкметная з'ява ў нашым кінамастацтве.

...СПЕЧАТКУ сход пачатку года, пра падрыхтоўку Беларускага тэатра оперы і балета да гастрольнага тэатра ў Маскву, што адбудзецца летам гэтага года, аб сучасных ідэйна-мастацкіх рашэннях оперных спектакляў.

Але вельмі шчыра выказаў думку, што опера — гэта толькі музыка. Думка, прама скажам, не новая. Але да яе ўжо прызвычаліся, але іменна яна паслужыла прычынай для далейшай гаворкі.

Як заўсёды, гарача выступаў галоўны балетмайстар тэатра Атар Міхайлавіч Дадзішкіна. Ён сказаў прыкладна наступнае: ды пра што ідзе размова! Опера — гэта сцэнічны твор, па ёй ставіцца спектакль. Той, хто не сямеецца стварыць яго, у наш час, што опера толькі музыка, адстае, па меншай меры, на 50 гадоў!

Атара Міхайлавіча падтрымалі артыст В. Ганчарова, рэжысёр С. Штэйн, дырэктар тэатра І. Палівода, намеснік міністра культуры БССР Ю. Міхневіч, які прысутнічаў на сходзе. Безумоўна, музычны бок опернага спектакля мае вялікае значэнне, сказаў Юрый Міхайлавіч Міхневіч, але ж мы яго ўспрымаем у мастацкім комплексе і патрабаванні да яго сцэнічнай культуры сёння надзвычай высокія...

Калі сходы скончыўся, падумалася на ім узнікнуць, відаць, наспела і што пытанне, якое на сходзе было прынятае — надзвычай важнае, акрамя таго, у сённяшняй ролі тэатральнага калектыву.

Хочацца падзяліцца некаторымі думкамі, якія ў сувязі з гэтым узніклі...

У апошні час гарача абмяркоўваюцца праблемы сучаснага тэатра, ідуць пошукі цікавых сучасных шляхоў у рашэнні оперных спектакляў. Узнікаюць і такія пытанні: ці памірае опера (і, здаецца, называюцца цікавы артыкул кампазітара Кабалеўскага), чаму яшчэ недастаткова опер пра наш час сучасніка, што ёсць пера і што — не опера.

Падставай для ўзнікнення такіх праблем у оперным жанры, відавочна, з'яўляецца яго ўмоўнасць.

Зараз, калі надзвычай мала ўспрымаецца кожная няшчырая нота ў мастацтве, калі па сапраўдному можа ўсхваляваць толькі вялікая сіла жыццёвай праўды, на опернай сцэне, здаецца, як і сто гадоў назад, бытуюць меладраматычныя канфлікты і артыстычна (добра яшчэ падобны адзін) на аднаго ружова-блакітнага персанажа... Такія оперныя творы парадзіраваліся першым у пачатку стагоддзя тэатры «Крывое лустэрка». Слова «вампірка» з таго часу вызначае оперную рэцэптуру...

Некаторыя спеванкі зараз лічаць, што оперная сцэна не патрабуе ніякага развіцця і ўдасканалення ў адпаведнасці з часам. Прызанаць толькі класічныя оперы. Маўляў, у іх спяваць — адна асацола, а ў оперы ж галоўнае — спевы.

Сапраўды, сусветная музычная сцэна мае цудоўную оперную скарбніцу. Не варта пералічваць прозвішчы вялікіх кампазітараў розных часоў — яны шырокія і домныя, музыка іх — бліскучая...

Але асаблівым поспехам карыстаюцца зараз тыя спектаклі на класічных творах, якія вырашаны з ідэйна-мастацкіх пазіцый сённяшняга дня, дзе аўтарская думка, што магла быць у свой час і цікавай!

У ІМЯ СУЧАСНІКА

прагрэсіўнай, зараз беражліва, але даволі рашуча пераасэнсоўваецца. У сувязі з гэтым мямалі ўзнікае паралель: існуюць узоры выдатна пастаўленых у апошнія гады на драматычнай сцэне класічных твораў, дзе яскрава відаць творча пазіцыя майстроў сучаснага тэатра (спектаклі Г. Таўстанова, А. Яфрэмава, А. Ганчарова, А. Эфроса). А ці шмат вядома іх пастаўленых твораў сусветнай опернай класікі? Іх, бадай, можна пералічыць па пальцах.

Імкненне гаварыць з гледачамі мовай сучаснасці кірвала пастаноўшчыкам «Хаваншчыны» на беларускай опернай сцэне. І прынесла тэатру поспех.

У оперным жанры цяжэй, чым у іншых, прывіваецца новае — напэўна з прычыны ўсё той жа ўмоўнасці. — таму асабліва значэнне набываюць творчая смеласць і неўтаймаванасць мастакоў, свежая рэжысёрская думка, высокая культура сцэнічнага мастацтва. Гэта датычыцца і класікі, і сучасных твораў, якім іншы раз нялёгка трапіць на сцэну.

Ніяк нельга сказаць, што кампазітары зараз мала пішуць опер. Помніцца, у адным з інтэр'ю Дамітрый Дамітравіч Шастаковіч сказаў: «Наша музыка, як мне здаецца, усё больш рашуча становіцца на шлях філасофскага асэнсавання жыцця, яго глыбінных працэсаў». Гаворачы аб новых творах, кампазітар спыніўся на оперы «Пасажырка» М. Вайсберга, «93-1 год» Г. Бялова, «Вайна з саламандрамі» У. Успенскага, «Альфа і амега» І. Болдырава. Выклікае здзіўленне, што ні адна з гэтых опер не атрымала сцэнічнага жыцця. Паставіць новы твор, ды яшчэ магчыма з нейкімі «не опернымі» элементамі — работа даволі рызыкоўная (няхай паглядзім, што паставіць іншыя, спячатым, што з гэтага атрымаецца).

Дарэчы, аб оперных і «не оперных» элементах. У сваіх рэцэнзіях на новую оперу Ю. Семіяні «Зор-

ка Венера» крытык Т. Шчырава на пэна, што гэты твор — не опера, а хутчэй тэатралізаваная кантата. Можна спрачацца пра мастацкія вартасці твора (а спрэчкі ўжо ідуць — і гэта добра), але заўвага крытыка наконт жанру выклікае здзіўленне. Дымаецца, тут варта прывесці цытату з артыкула выдатнага опернага рэжысёра, народнага артыста СССР Б. Пакроўскага: «З'явілася штучная форманасць твора да оперы... Нядаўна я пазнаёміўся з операй Э. Лазарава «Ленініяна» і з першай ацэнкай яе: «Таленавіта, але не опера, хутчэй — араторыя». Я ўявіў гэты твор на канцэртнай эстрадзе і зразумеў, што 80 працэнтаў яго вартасцей будзе згублена. Як араторыя, ён такога ўражання не зробіць. Ён сапраўды ўражання выявляе яго асобна якасці».

Сур'ёзнымі сучаснымі праблемамі з'яўляюцца сёння оперная рэ-

Вось некаторыя яго ўражання ад пачатку:

— Я глядзеў у Нямечцын дзяржаўным тэатры оперы і балета спектаклі «Сельскі гонар» Маскавы, «Дафна» Рыхарда Штрауса, «Блазны» Леанкавала, у «Комішэ-опер» ці, як яе называюць, тэатры Фельзенштэйна мне пашанцавала ўбачыць «Аїду» і «Скрыпача на даху», у Лейпцыгскім оперным тэатры слухаў «Ляэнгрына», у Берлінскім ансамбл Брэхта — оперу «Карыялан». Першае, што ўражвае: у кожнага з гэтых тэатраў — свой творчы пошук, своеасаблівае, уласцівае толькі яму інтэрпрэтацыя твораў, свае дарогі пошукаў.

У Нямечцын дзяржаўным тэатры разам з «Дафнай», пастаўленай спекаллі, як «Сельскі гонар» і «Блазны», пастаноўку якіх характарызуе цікавае сучаснае працятанне. Яны вырашаны ў духу італьянскага неарэалістычнага кінематографа.

— Галоўнае ў берлінскіх спектаклях, — працягае Яўген Рыгоравіч, — жыццёвая праўда без падмалявання, пачуцці — без ліжы-вых эмоцый, адсутнасць трывяльных оперных мізансцэн і поз.

Найвялікшая радасць чакала мяне на спектаклях Вальтэра Фельзенштэйна. Было непрывычна бачыць «Аїду» без пышнай параднасці і пампэнасці.

І пампэнасці — «Комішэ-опер» не прымаюцца спеванкі, якія не валодаюць сцэнічным майстэрствам, няхай нават у іх будзе самы выдатны голас.

Спектаклі гэтага тэатра характарыстываюцца сучаснае працятанне і вострае сцэнічнае рашэнне твораў, тонкі псіхалагізм, філігранная ацёрская работа.

Свай індыўідуальнасць стыль маюць спектаклі ў тэатры Брэхта. Ім уласцівы ланізм, глыбокія думкі, філасофскія абавульчэнні, перавага няяркіх танцоў у афармленні.

— Нягледзячы на тое, што мне спадабаліся і тэатр Фельзенштэйна, і многія спектаклі Нямечкай дзяржаўнай оперы, і Берлінскі ансамбль Брэхта, — у заключэнне сказаў Яўген Рыгоравіч, — я зусім не лічу, што, скажам, мы ў сваёй рабоце павінны механічна пераймаць творчыя прыёмы гэтых тэатраў. Але вечнаму неспакою і творчым пошукам павучыцца ў іх можна.

Гэтым летам Дзяржаўны акадэмічны тэатр оперы і балета Беларусі выедзе на гастролі ў Маскву. Там будуць паказаны лепшыя спектаклі. Сярод іх — «Хаваншчына» М. Мусаргскага, балеты Я. Глебава «Альпійская балада» і «Выбранніца», опера Ю. Семіяні «Зорка Венера», «Залаты пеўнік» М. Рымскага-Корсакава, а таксама новы балет Г. Вагнера «Пасля балю».

Маскоўскі глядач патрабавальны. Ён мае шырокае магчымасць параўноўваць. І яму рашаць: ці скажана тэатрам сваё слова ў свеце опернага мастацтва. І як змагаецца калектыв за гэтае сваё слова.

Б. ШАРАШЭЎСКАЯ.

Колькі існуе опернае мастацтва, публіка і стваральнікі музычных спектакляў спрачаюцца пра формы адлюстравання жыцця ў гэтай вельмі спецыфічнай вобразнай сістэме. Праблема сучаснасці на опернай сцэне хвалюе кампазітараў і рэжысёраў, лібрэтыстаў і выканаўцаў, крытыку і слухачоў. Паставіць оперы А. Буранкіна, А. Цікоцкага, А. Туганова, Д. Лукаса, Ю. Семіяні, М. Аладова, Р. Пуксты, оперны тэатр нашай Рэспублікі даў багата спажывы для роздуму пра далейшыя шляхі развіцця жанру, для абмену думкамі пра назваваныя вопыт і пра яшчэ не адкрытыя далегія і магчымыя.

Артыкул памочніка галоўнага рэжысёра Беларускага тэатра оперы і балета па літаратурнай частцы Б. Шарашэўскай закранае некаторыя актуальныя пытанні развіцця опернага жанру, пра якія аўтары і выканаўцы новых твораў беларускай оперы думаюць, спрачаюцца на сходах і дыспутах.

жысура і спалучэнне ў оперным артысце вакальных і драматычных здольнасцей.

Зараз глядача можа ўсхваляваць толькі той оперны спектакль, які сваім мастацка-вобразным рашэннем не саступае лепшым узорам драматычнай сцэны. Самае эфектнае афармленне, выдатныя вакалісты не выратаваць спектакль, калі ў ім няма блізкай сэрцу сучасніка праблемы. У гэтым сэнсе на опернай сцэне ўсё большае значэнне набывае творчы рэжысёр.

Нядаўна з творчай камандзіроўкі ў Германскую Дэмакратычную Рэспубліку вярнуўся галоўны мастак Беларускага тэатра оперы і балета Я. Чумакураў.

СЯЛО. КУЛЬТУРА. АГЛЯД

З ПАСЯДЖЭННЯ РЭСПУБЛІКАНСКАЙ АГЛЯДАВАЙ КАМІСІІ

Рэзка павысілі работу культасветустановаў, пачынаючы ад раённага з'яна і канчаючы клубнымі ўстановамі на сяле, — такая асноўная мэта рэспубліканскага агляду работы раённых і гарадскіх дамоў культуры. Праз іх як праз метадычныя цэнтры раённых аддзелаў культуры павінны кіраваць усім культурным жыццём на вёсцы. За тры месяцы агляду многія дамы культуры паспелі ўжо замацаваць і развіць формы і метады работы, той вопыт, што набылі ў час падрыхтоўкі да ленинскага юбілея. Днямі рэспубліканскага аглядавага камісія заслухала інфармацыю старшыні Мінскай абласнога аглядавага камісія намесніка начальніка абласнога ўпраўлення культуры М. Розуля аб ходзе агляду. На Міншчыне аб-

ласная і раённая аглядавага камісія былі ўтвораны адразу пасля паставы калегіі міністэрства. Былі складзены і разасланы планы работы. Прыведзены дзве нарады-семінары дырэктараў дамоў культуры і загадчыкаў аддзелаў культуры.

Рэспубліканская камісія адзначыла многа дадатнага ў рабоце Стаўбцоўскага раённага Дома культуры. Тут створаны добры метадычны кабінет, метадысты выяўляюць на месца для аказання дапамогі клубным установам, калектывам самадзейнасці. Для загадчыкаў клубаў арганізаваны семінары-практыкумы. Створаны ў раёне пяць агітбрыгад, праходзяць абменныя канцэрты паміж калгасамі. З вёскі ў вёску ідзе эстафета «Справа партыі —

справа народа», якая прапагандуе матэрыялы XXIV з'езда КПСС і XXVII з'езда Кампартыі Беларусі, вынікі васьмай пяцігодкі.

На пасяджэнні камісія таксама адзначалася, што слаба ўключыліся ў агляд гарнапалкоўныя дамы культуры Міншчыны. Часта ў рабоце мясцовых клубных устаноў існуе ведамасная цераспалосіца. Абласная аглядавага камісія не даходзіць да усіх раённых і гарадскіх дамоў культуры.

На пасяджэнні выступілі старшыня Рэспубліканскай камісія намеснік міністра культуры Р. Мачулін, начальнік упраўлення культасветустановаў Ж. Сісельнікіна, начальнік аддзела клубных устаноў і народнай творчасці міністэрства П. Дубовіч, дырэктары Стаўбцоўскага, Бярэзінскага і Лагойскага раённых дамоў культуры Д. Кухарава, А. Самойлава, П. Філюціч. Камісія прыняла адпаведныя рэкамендацыі.

НОВЫЯ НАЗВЫ НА АФІШАХ

Рэпертуар Магілёўскага драматычнага тэатра папоўніўся феерычнай намядзай Уладзіміра Маякоўскага «Клоп». Рэжысёр спектакля — Ул. Караткевіч, мастак — В. Гараднякоў, балетмайстар — В. Дудчанка, музычнае афармленне Э. Катковіча. У ролі Зой Барозкінай артыстка І. Хачыноўская, Алег Балн — заслужаны артыст БССР А. Рудакі (злева), Прысыпкін — артыст Ю. Труханав.

Фота А. ГОЛЫША.

гарыня, а запасным рыхтаваць Цітова. Хоць для іх не было сакратам гэта раньне (зафіксаванае яшчэ ў студэнт-выпусной экзаменацыйнай камісіі), прыметна была радасць Гагарына і невялікае засмучэнне Цітова. Я напярэдзі, што заўтра адбудзецца пасяджэнне камісіі ў іх прысутнасці, па ім ім афіцыйна будзе аб'яўлена раньне.

У 11 гадзін у павільёне на беразе ракі адбылася сустрэча кіраўнікоў палёту з касманаўтамі. Сустрэча пачалася выступленнем Галоўнага канструктара С. Каралёва.

Ён сказаў: «Не прайшло і чатырох гадоў з моманту запуску першага спадарожніка Зямлі, а мы ўжо гатовы да першага палёту чалавека ў космас. Тут прысутнічаюць шэсць касманаў-

Выступілі Гагарын, Цітоў. Яны падзякавалі за довер, выказалі цвёрдую ўпэўненасць у поспеху першага касмічнага палёту і з радасцю гаварылі аб наступных, больш складаных палётах у космас.

Увечары было ўрачыстае пасяджэнне Дзяржаўнай камісіі па пуску карабля «Уход».

У кароткім уступным слове старшыня Дзяржаўнай камісіі аб'явіў аб лядзе пасяджэння і даў слова С. Каралёву.

— Карабель гатовы, усе апараты і абсталяванне правераны і працуюць выдатна, прашу камісію дазволіць першы ў свеце палёт касмічнага карабля з палётна-касманавтам на борце, — так лаяліна размоваў Сяргей Паўлавіч вынік шматгадовай працы. Камісія аднагалосна прыняла рашэнне:

«Зацвердзіць прапанову таварыша Каралёва аб правядзенні першага ў свеце палёту касмічнага карабля «Уход» з касманаўтам на борце 12 красавіка 1961 года».

Потым слова далі мне.

Я прадставіў камісіі ўсіх касманаўтаў і далажыў, што ўсе яны выдатна адалі выпускныя дзяржаўныя экзамены і загадам Галоўнакамандуючага ВПС, Галоўнага маршала авіяцыі Канстанціна Андрэевіча Вяршыніна ім упершыню ў нашай краіне афіцыйна прысвоена званне палётна-касманавтаў Ваенна-Наветраных Сіл. Кожны з іх цалкам падрыхтаваны і гатовы здзейсніць першы касмічны палёт. Цікава вылучыць дэталі. На думку Камандавання ВПС, першым можна зацвердзіць Юрыя Аляксеевіча Гагарына, а запасным — Германа Сцяпанавіча Цітова.

Камісія згадзілася з гэтай прапановай. Першым палётна-касманавтам аднагалосна быў зацверджаны Юрыя Аляксеевіч Гагарын.

11 красавіка

У 5.00 ракету вывелі на старт. Канстанцін Пятровіч Феняцістаў правёў заняткі з касманаўтамі па актыўным участку палёту.

Поўны комплекс выпрабаванняў ракеты і карабля на старце прайшоў без заўваг. Ападэмік Каралёў напярэці мне арганізаваць кантроль і аб'ектыўнае ўсіх дадзеных, якія паступаюць з борта на зямлю, аб стане касманаўта.

У 13.00 на стартвай плянцоўцы адбылася сустрэча абслугоўваючага персаналу ракеты з Гагарыным. Я прадставіў прысутным старшага лейтэнанта Гагарына, які сказаў кароткую, але прачульную прамову, падзякаваў прысутным за іх вялікую працу па падрыхтоўцы карабля да старту.

Пасля гэтай сустрэчы мы паспалі ў маленькі домік, дзе Гагарын, Цітоў, начальнік цэнтра падрыхтоўкі касманаўтаў Карпаў, урач Нікіцін і я правялі ноч перад стартам.

Разам з Гагарыным пагантаваў вельмі сымтны, але не вельмі смачны абед касманаўта.

На першае — тэрэ са шчаў з мясам (цюбік 160 грамаў).

На другое — паштэт мясны (цюбік 160 грамаў).

На трэцяе — шакаладны соус (цюбік 160 грамаў).

Юрыя Аляксеевіч адчувае сябе цудоўна. Доктар Нікіцін агледзеў яго: прыяны ціск — 115(60), пульс — 64, тэмпература — 36,8.

Гадзіну назад яму накірэлі ўсе датчыкі для запісу фізіялагічных функцый у палёце. Гэта аперацыя працягнулася адну гадзіну дваццаць мінут і ніяк не адбілася на яго самаадчуванні.

Ён вельмі любіць рускія песні, магнітафон няспынна працуе.

Юра сядзіць насупраць мяне і гаворыць: «Заўтра ляцець, а я да гэтага часу не веру, што палечу. І сам здаўляюся свайму спакою».

На маё пытанне: «Калі ты даведаўся, што палечыш першы?» ён адказаў: «Я ўвесь час лічыў шанцы мае і Германа на палёт роўнымі, і толькі пасля таго, як Вы аб'явілі нам сваё рашэнне, паверыў у шчасце, якое вы ўсяго нашага народа».

пала на маю долю, — здзейсніць першы палёт у космас».

Старт у 9 гадзін 07 мінут маскоўскага часу. За дзве гадзіны да старту Гагарын зойме месца ў кабіне карабля. Ляцець вакол зямнога шара ўсяго 1,5 гадзіны, а за дзве гадзіны да старту неабходна сеці ў карабель і чакаць пачатку палёту. Трэба прызначыць усе недасканаласць такой арганізацыі падрыхтоўкі да старту. Гэта мытатне займала Каралёва, мяне і ўрачоў. Мы спрабавалі спараціць час чакаання палёту касманаўтам хоць бы да 30 мінут, але з гэтага нічога не выйшла.

Толькі закрыццё люба, адвод устаноўшчыка і ферм займае больш як гадзіну. Праверка скафандра, сувязі і абсталявання карабля займае 20 мінут.

Мы ўсе добра разумеем, што блыдэйнае чакаанне старту вельмі прыемна неабходна, і вырашылі, што я буду займаць Юрыя Аляксеевіча радыёразмовамі, паведамляць яму аб ходзе падрыхтоўкі да палёту.

12 красавіка. Серада

Без 10 мінут у пяць на мясцовым часе Карпаў, Нікіцін і я ўсталі, як па казандзе. У 5.30 будзем будзіць Юрыя і Германа.

Ноч прайшла вельмі добра, заснулі налі дзесяці, а зараз 5.25, а яны яшчэ спяць.

Ледзь бярэцца на зорак, на дарозе ўзмацнення рух, Карпаў пайшоў будзіць моладзь.

У 6.00 адбылося пасяджэнне камісіі. Яно было на дэва простым і кароткім. Усе даклады звяліся да адной фразы: «Заўваг няма усе гатовы». «Пятаніяў няма, можна рабіць запуск». Пасля пасяджэння я падпісаў заданне касманаўту, з'ездзіў паглядзець, як ідзе медыцынскі агляд і падзяванне скафандраў. На ўсіх напрамках работа ішла дакладна па раскладзе.

Аўтобус з касманаўтамі прыбыў на стартвай плянцоўцы ў 8.50. Выйшаўшы з аўтобуса, Юрыя і яго таварышы крыху расцудзіліся і пачалі абдымацца і чакавацца. Давялося амаль сілай вырываць касманаўта з абдымаў таварышаў. Лі ліфта і моцна пацэннуў Юрыя руку і сказаў: «Да сустрэчы ў раёне Куйбышава праз некалькі гадзін».

Праз 10 мінут быў апрабаваны скафандр і правярана сувязь. На КН сувязь з бортам трымаў Галоўны канструктар Каралёў, касманаўт Павел Папавіч і я. За ўвесь час падрыхтоўкі да старту была толькі адна маленькая замінка пры закрыцці люка № 1. Люк закрылі, але з-за адсутнасці кантакту яго давялося зноў адкрыць і ліквідаваць здробну няспраўнасць. Усё размова зямлі і борта запісана на плёнкі, чулася выдатная, адказы Гагарына кароткія, ясныя і чоткія. Самаадчуванне касманаўта, мркуючы па яго дэкладах, голасе і па тэлеметрыі, увесь час добрае. За некалькі секунд да старту па паведамленне Каралёва — «старт» Юрыя адказаў: «На-а-а-а-а!».

Старт прайшоў выдатна. Перагрузкі на участку вывідзення прыметнага ўплыву на голас касманаўта не зрабілі, яснаць прыёму радыёсігналаў з борта заставалася добрай, касманаўт адчуваў сябе нармальна. На 150-й секундзе палёту пасля адразу абцяжальна Гагарын далажыў: «Светла, бачу Зямлю, воблакі, бачнасць выдатная», праз некалькі секунд ён адчуў і далажыў аб канцы работы першай ступені. Праз 13 мінут пасля старту мы ўжо ведалі: першы ў свеце палёт чалавека на касмічнай арбіце пачаўся. У момант пераходу перадач са старту на шшы пункт было некалькі перыемных секунд, касманаўт не чуў нас, а мы не чулі яго. Усё з нарэзкай удыхнулі; калі, нарэшце, сувязісты паведамілі аб аднаўленні сувязі з касманаўтам і аб выхадзе карабля на арбіту.

Праз дваццаць мінут пасля старту мы з групай таварышаў выехалі на аэрадром. Самалёт АН-12 узніўся ў паветра і ўзяў курс на Куйбышаў. У

паветры мы праслухалі паведамленне ТАСС аб пачаслівым прыязмленні ў раёне Саратава, а яшчэ праз некалькі мінут нам паведамілі: «Усё ў парадку, маёр Гагарын вылятае ў Куйбышаў».

...Аэрадром у Куйбышава. Адчынілі дзверы самалёта, на якім прыляцеў Гагарын з раёна прыязмлення, і Юрыя пачаў спускацца. Ён быў у зямным лётным шлеме і ў бланітным цёплым камбінезоне. За дзевяць гадзін, якія прайшлі з моманту пасады ў касмічны карабель да гэтай сустрэчы на Куйбышаўскім аэрадроме, я так многа перажыў за яго, што ён стаў для мяне другім сынам. Мы моцна абіяліся і падалаваліся. З усіх бакоў шчоўкалі кіно- і фотаапараты, натоўп усё рос, была небеспэна вялікай штурханні. Юрыя, хоць і ўсміхаўся, выглядаў вельмі стомленым (мяне здалос, што гэта стома ад палёту, а не ад сустрэчы, як запэўнялі многія).

Трэба было спыніць абдымкі і захапленні. Я напярэці Юрыя сеці ў машыну і неадкладна ехаць на дачу пад Куйбышавам.

Даца на высокім беразе Волгі, з балюна трыцца паверха аддываецца цудоўны выгляд на раку, справа на другім беразе — зарослы лесам узвышшы. Гадзіны ў дзесці вечара ўсе сабраліся за круглым сталом. Прысутнічала шасцёрна касманаўтаў, камісія, кіраўнікі палёту і вобласці. У адзінаццаць — разаміліся па спальнях, таму што ўсе былі вельмі стомленыя. Так закончыўся для нас гэты трыгольнік, радасны, вераможны дзень. Дзень 12 красавіка 1961 года чалавецтва не забудзе, а імя старшага лейтэнанта Гагарына навекі ўпісалася ў гісторыю чалавецтва і будзе адным з самых вядомых.

13 красавіка. Куйбышаў

Усё нашы паліцелі ў Маскву. Юрыя і Галіца некалькі чалавек засталіся, каб заўтра, 14 красавіка, ляцець у Маскву на ўсенародную сустрэчу героя космаса.

Нас замучылі тэлефоны, карэспандэнты, дэлегі і блізкія знаёмыя Гагарына. Чалавек шэсць кінааператараў гатовы без перапынку рабіць іфназдымі, фатаграфавалі, задавалі бесконцы пытанні.

Крыху пахадзілі каля дачы, пагулялі на бльвардзе. У другой падове дня Юрыя пачаў рыхтавацца да сустрэчы ў Маскве, рэпедыраваў рапарт і выступленне на Краснай плошчы. Я ведаў па выступленні Юрыя Аляксеевіча яшчэ да палёта, што ён, акрамя якасці касманаўта, валодае задаткамі падраўнага прамоўцы.

Вечарам два разы званіў таварыш Леанід Іліч Брэжнеў і некалькі разоў — Галоўны маршал авіяцыі Канстанцін Андрэевіч Вяршынін. Абодвух непакоіла заўтрашняе надвор'е.

Прагноз надвор'я па раёне Масквы на 14 красавіка быў дрэнны: 100—200 метраў вышыні воблакаў, мокры снег і дрэнная бачнасць.

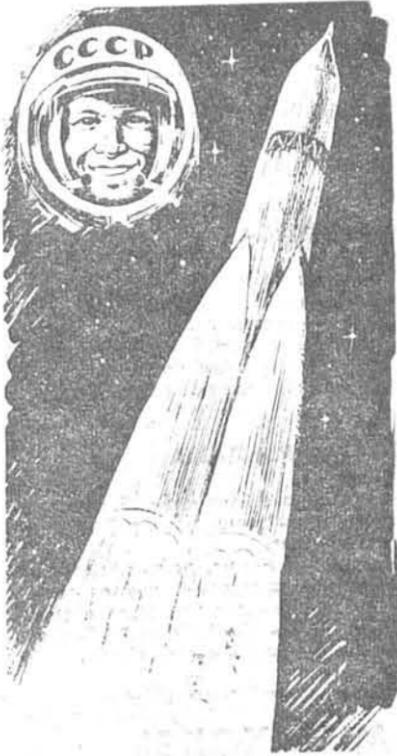
14 красавіка. Масква

Устаў раней шасці і неадкладна звязався з Масквой. Як часта бывае, метэаролагі памыліліся. К моманту нашага прылёту (13.00) воблачнасць у Маскве будзе невялікая, 4—6 балаў, вышыні 800—1000 метраў, без ападаў, бачнасць больш як 10 кіламетраў.

У 10.40 па маскоўскім часе на самалёце ІЛ-18 мы стартвалі ў Маскву.

Кіламетраў за 50 ад Масквы нас сустрэла сімёрна знішчальнікаў і заняла месца ганаровага эскорта. Два знішчальнікі справа, два — злева і тры — зверху заду. Юрыя перадае ім па радыё: «Сябрам-знішчальнікам гарачае прывітанне. Юрыя Гагарын». Знішчальнікі дзякуюць за прывітанне.

Роўна ў 13.00 самалёт выключвае рухавікі за 100 метраў ад трыбуны. Адчыняюцца дзверы — і Юрыя выходзіць насустрач сваёй вялікай і заслужанай славе.

таў, кожны з іх гатовы ў палёт. Вырашына, што першым паліцелі Гагарын, за ім іншыя. Хутка мы будзем мець двух-трасмесны карабель. Я думаю, што касманаўты, якія прысутнічаюць тут, не адмовяць нам у просьбе «вывесці» і нас на касмічныя арбіты. Мы ўпэўнены — палёт рыхтаваўся старанна і пройдзе паспяхова. Пспеху вам, Юрыя Аляксеевіч».

Выступленне старшыні Дзяржаўнай камісіі:

«Партыя і ўрад накіроўвалі ўсю нашу работу па падрыхтоўцы першага палёту чалавека ў космас. Вучоныя, канструктары, інжынеры і рабочыя ніяка не працавалі над стварэннем касмічнага карабля «Уход». Сёння гэты карабель на старце, яго два напярэднікі ў саваіку прадэманстравалі нашу гатоўнасць пасля чалавека ў касмічную прасторы. Мы ўсё ўпэўнены — палёт падрыхтаваны добра і будзе паспяхова выкананы».

Выступленне маршала Кірылы Сямёнавіча Маскалені:

«Радзіма, працы вучоных, інжынераў, канструктараў і рабочых далі нам магчымасць падрыхтавацца да першага ў свеце палёту чалавека ў космас. Вельмі вялікая заслуга ў гэтым усеім намі глыбока павялічанага Галоўнага канструктара Сяргея Паўлавіча Каралёва. Апраца нашай упэўненасці ў тэхніцы, у нас ёсць поўная ўпэўненасць і ў падрыхтаванасці ўсіх прысутных тут касманаўтаў. І ў першую чаргу ў Вашай падрыхтаванасці, Юрыя Аляксеевіч. Ад імя міністра абароны Маршала Савецкага Саюза Радзіона Якаўлевіча Маліноўскага, ад сябе асабіста я віншую Вас, таварыш Гагарын, з высокім адзіным даручэннем, якое дае Вам Радзіма. Ляціце, дарогі Юрыя Аляксеевіч, і вяртайдзеце на савецкую зямлю ў абдымкі ўсяго нашага народа».

жор Ю. Яфімаў) і камерны хор (хормайстар Л. Яфімава).

Першы з іх мае ўжо вопыт канцэртнай дзейнасці, іграе ўпэўнена, з пэўнай прафесійнай хваткай, хоць часам недастаткова гнутка і разнастайна ў дынамічных адносінах, праз меру захапляючыся сілай гуку. Гэта адчувалася і ў фінале сімфанеты М. Чуркіна, і ў п'есе М. Тэадарэкаса, і, асабліва, пры акампаніраванні вакалістам, калі няспыннае трэмаляраванне цымбалаў перакрывала, заглушала натуральнае гучанне чалавечага голасу.

Камерны аркестр і хор вучылішча створаны зусім нядаўна. Па сутнасці,

гэта іх першае публічнае выступленне. Энтузіязм юных музыкантаў, іх стараннасці ў пераадоленні значных тэхнічных і музычных цяжкасцей (бо ў рэпертуары — Бах, Моцарт, Шуберт, Грыг) былі павертасці ацэнны публікай.

Камерны аркестр — выдатная школа прафесіяналізму для будучых струннікаў. Тут не свахачеша за спіну таварыша, тут чуваць усё — кожны нюанс, тут чуваць усё — кожны нюанс, штрых, фальшывая нота. І калі з інтанацыяй у калектыве ўсё добра (што сама сабе — заслуга немалапа), то штрыхавая культура, а таксама мастацтва фразіроўкі, асабліва ўменне мякка завяршыць музычную думку — над усім гэтым кіраў-

ніку аркестра трэба яшчэ многа працаваць з навушчэнцамі.

Добрае ўражанне пакінулі салісты і выкладчыкі вучылішча. Прыгожы, мяккі гук і тэхнічнае свабоду прадэманстравалі флейтыст С. Рудзько (клас А. Каландзёнкі). Парадавалі вакальныя дэзенья і строгая, сціпная манера спявання і сцэнічных паходзін В. Шэйна (клас Т. Жыткавай). Прафесійна выступілі вопытная спявачка Л. Люковіч і габайст В. Фралоў. Абаяльным тэмбрам голасу, шчырым тэмпераментам і добрай вакальнай культурай валодае малады педагог Л. Міхева. Міжволі ўзнікае пытанне, чаму не чуюм мы гэтай спявач-

кі, выхаванкі Беларускай кансерваторыі, часцей? Па-сапраўднаму прыгожых галасоў не так ужо многа. Іх трэба берачы і разумна выкарыстоўваць.

Выступленне на філарманічнай сцэне адказнае. Гэта — вынік вялікай папярэдняй работы і разам з тым свята для навушчэнцаў і іх выхавачеляў, стымул далейшага творчага росту.

А. ЛАДЫГІНА.

Лявон КУДЛА

ГАДЫ тры назад Парфену Дзядзюлю пашанцавала атрымаць прэмію. Гэтыя грошы ён утаіў ад жонкі. Перакладаў іх з адной кішэні ў другую, пакуль не абрыдла. Дваццацьпяць пакамечылася, страціла эластычнасць, перастала прыемна шамацець у пальцах, а адзін куточак нават абарваўся. Думаў-думаў Парфен, куды б яе прыладкаваць, і надумаў: у адным з аддзяленняў старэнькага буфета зрабіў падвойнае дно і ўздыхнуў з палёгкай. Так паявіўся ў Дзядзюлі тайнік. З таго самага часу тайнік гэты настолькі авалодаў Парфенам, што, бадай, не было таго месяца, каб ён не папаўняў сваю скарбонку. Неяк сама сабой акрослілася і мэта: назбіраць грошай і купіць матацыкл. А тады можна будзе і жонцы тайну адкрыць. Не пакрыўдзіцца бабета.

Ішлі месяцы. Міналі гады. Застаўшыся ў хаце адзін, Парфен пералічваў паперкі задаволенна паціраў рукі — сума расла. Асабліва ў апошні час, калі Дзядзюля нечакана ат-

рымаў павышэнне. Частыя камандзіроўкі, апрача многіх нязручнасцей, мелі для яго і свае перавагі: ён эканоміў — дзе на білеце, дзе на ядзе, дзе на начлезе. На сямейным бюджэце гэта не адбівалася, і жонка, вядома, ні пра што не здагадвалася. Хапала і ёй. Набылі ж і тэлевізар, і халадзільнік, і пральную машыну. Больш таго, стаялі ў чарзе на замеж-

— Ды ў суседзляў перахапіла.

Парфен распрануўся, агледзеў гаспадарскім вокам кожную рэч, паглядзеў, памацаў. А калі падыйшоў да серванта, не ўцярапеў, спытаў:

— А буфет на кухню выцягнула?

— Ды што ты! Гэта ла-

— Ага, туды адвезлі. Дзесятку далі...

У скупачным Дзядзюля адразу прыкмеціў, што яго буфета няма. Навеў даведкі. Так, тры дні назад грамадзянка Дзядзюля здавала сюды буфет, вось глядзіце, запісана. Атрымала дзесяць рублёў. Хто яго купіў? Такіх запісаў не вядзём. Інструкцыяй не прадугледжана — тлумачыў загадчык магазіна.

Размовай зацікавілася дзядзюля-прадаўшчыца:

— Чорны такі, старомодны, з фасоннымі калонамі?

— Ну, так, ён, — з нейкай надзеяй прамовіў Парфен.

— Дык яго ж сёння раніцою нейкі дзядзюля купіў. З вёскі, відаць. А што?

Нейкі камяк засеў у горле Парфена, ён зноў, як і дома, хапіўся за грудзі. Лоб яго пакрыўся буйнымі кроплямі поту. «Пяцьсот жа рублёў! — стукала ў скронях. — Пяцьсот рублёў, як кату пад хвост!»

Мараль: захоўвайце зберажэнні ў ашчаднай касе!

Харытон ШПІЛЬКА

ТАЙНІК

ны гасцінны гарнітур. Усё ішло, можна... сказаць, як па масле.

Ды аднойчы...

Аднойчы пасля працяглай камандзіроўкі Парфен прыехаў дамоў і войкнуў ад здзіўлення: у пакоі стаяла сучасная паліраваная мэбля — стол, крэслы, канапа і сервант.

— Толькі вось прывезла, — тлумачыла задаволеная жонка. — Хораша, праўда?

— Г-м, няблага, — пагадаўся Дзядзюля і спытаў: — А грошай жа не хапала, як ты вырацілася?

мачча толькі выгляд псавала. Адвезла ў скупачны.

Парфен хапіўся за грудзі і апусціўся ў крэсла.

— Што з табой? — зачэпакоілася жонка. — Прастудзіўся?

— Ды нічога. Так, нешта ў бок калынула. Даруй, я і забыўся, што мне тэрмінова трэба зайсці ў адно месца.

— Перакусіў бы чаго!

— Ды няма часу! Я праз паўгадзінку.

Апрачаючыся, Парфен, нібы між іншым, спытаў:

— У скупачны, што на рынку?

Ян АСТРОУСКІ

ІРАНІЧНЫЯ МІНІАЦЫОРЫ

ДЫЯЛОГ ПАМІЖ МУЖАМ І ЖОНКАЙ

ЕН. Праўда, добра мець разумнага мужа?

ЯНА. А мне адкуль ведаць?

ВЫКЛЮЧЭННЕ

— Ніколі яшчэ не бачыў, каб вы хоць што-небудзь рабілі ўсур'ез.

— А памылкі?

— Г-м, бадай што...

БЕЗ АДЗІНАЙ ПАМЫЛКІ

— Сама я наконт моў не вельмі каб, але ён у мяне сапраўдны лінгвіст, проста на дзіва...

— Хто?

— Ды радыёпрыёмнік: прымае перадачы на любой мове і без адзінай памылкі.

ПАДАРУНАК

— Дзякуй табе, любі, за падарунак. Цудоўная футра, і каштуе нядорога...

— Які падарунак?

— Надарылася цудоўная футра, цыгейкавая. І ўсяго 600 рублёў! Дык я сабе ад твайго імя купіла...

ПАГАВАРЫЛІ...

— Я ў захапленні ад усяго, што піша Н. Н., — сказаў аптыміст. — Дзівосны талент!

— Глупства! — запярэчыў скептык. — Талент тут ні пры чым. Проста—звычай!

ПРЫЗНАННЕ

— Ваша прафесія?

— Самакрытык.

ДЫСЕРТАЦЫЯ

— Я напісаў дысертцыю, — заявіў адзін тэатразнаўца. — Тэма нікім не даследаваная. Гаворка ў ёй ідзе не аб майстэрстве акцёра ці рэжысёра, і ўвогуле — не аб спектаклях...

— Аб чым жа тады?

— Аб антрактах. Дысертцыя так і называецца: «Антрактыда».

З НЯМЕЦКАГА ГУМАРУ

МОВАЙ КВЕТАК

свайму бацьку, што заўтра нам патрэбен яго аўтамабіль. Я хачу заўтра з табой за горад».

Праз колькі часу прадавец вярнуўся з букетам, у якім быў кактус.

— Што гэта азначае?

— Кактус? Гэта бацька дамы сэрца, — растлумачыў прадавец. — А галінкі ядлоўцу?

— Гэта кронкі. Без іх не атрымаецца.

Так вывучаў я мову кветак. Спачатку мой запас кветак быў вельмі абмежаваны. Я мог склапаць толькі простыя сказы, напішталт: «Я кахаю цябе, ключ пад дыванам». Але пазней, калі мы пажаніліся, я мог на мове кветак гаварыць аб вельмі складаных паняццях. Напрыклад: калі ў букцеце, які я прыносіў сваёй жонцы, не хапала дзвюх кветак, гэта азначала: «І калі ўжо ты прынеш гузікі да майей сарочкі?» А заявіўшы астры гаварылі: «Зноў старая гісторыя — мае штаны не

адпрасаваны». Калі на сваім стале я знаходзіў лісты палыну, гэта значыла: «Мая маці прыязджае заўтра». Я бег у магазін і купляў дзьмухавец. Аднак быў такі: «Я шчаслівы. Будзе вельмі весела». У адказ на гэта я атрым. лываў звычайна жмут крапівы, загорнуты ў туалетную паперу. Гэта мая жонка перадавала: «Калі табе не падабаецца мая маці, дык можаш спаць на гарышчы». Я схпіў сваю пасцель, узлез на гарышча і спакойна спаў. Спусціўшыся ўніз, знайшоў на стале дзевтры фіялікі ў трапічным пальмавым лістку. Прачытаў: «Абед падгарэў. Абедай у кафэ».

Апошнім часам крапівы ў нашай кватэры было шмат (часта наезджала цешча). Я зразумеў, што мне гэта надакучыла. Я накупіў крапівы, колькі мог, дастаў кактусаў і паклаў на жончыя ложак апошняе пісьмо: «Мне хопіць. Не патрэбны мне больш ні цешча, ні кветкі. І ніколі не буду жаніцца. Перадай прывітанне свайму бацьку, я пайшоў да свайго».

Пераклаў М. ШЫМЧЫК.

МІМАХОДЗЬ

М. ГОРБА

З кожным творам аўтар усё маладзей, пакуль аднойчы не здзіўніўся.

□ У падхаліма цяжкая галава, якая і прымушае шлоп згінацца.

□ І зяць смелы, калі бачыць ваўка ў сне.

□ Мэта яго жыцця — куды крывая выведзе.

Ул. РУДЗІНСКІ.

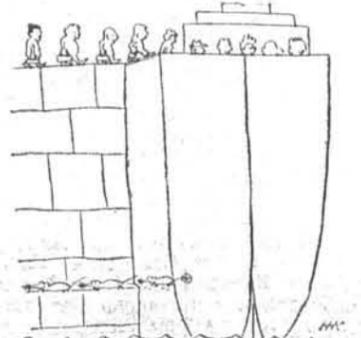
І два чобаты не пара, калі яны на адну нагу.

□ Хоць спявак і выступаў яшчэ, але аб ім гаварылі: «Яго песенка спета».

□ Страву любіў недасоленую, а ў жартах перасольваў.

М. ШАВЕЛЬ

Яго рабочы дзень пачынаўся ў буфэце і заканчваўся там жа.

Калі глядзіш на гэты малюнак, наўрад ці здагадаешся, што яго аўтар — Мікалай Карабко — матэматык. Але фантазія, якая патрэбна ў матэматыцы гэтак жа, як і ў паэзіі, у гэтай «гумарыстычнай формуле» відавочная.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выўвучэння мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОВ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.